

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

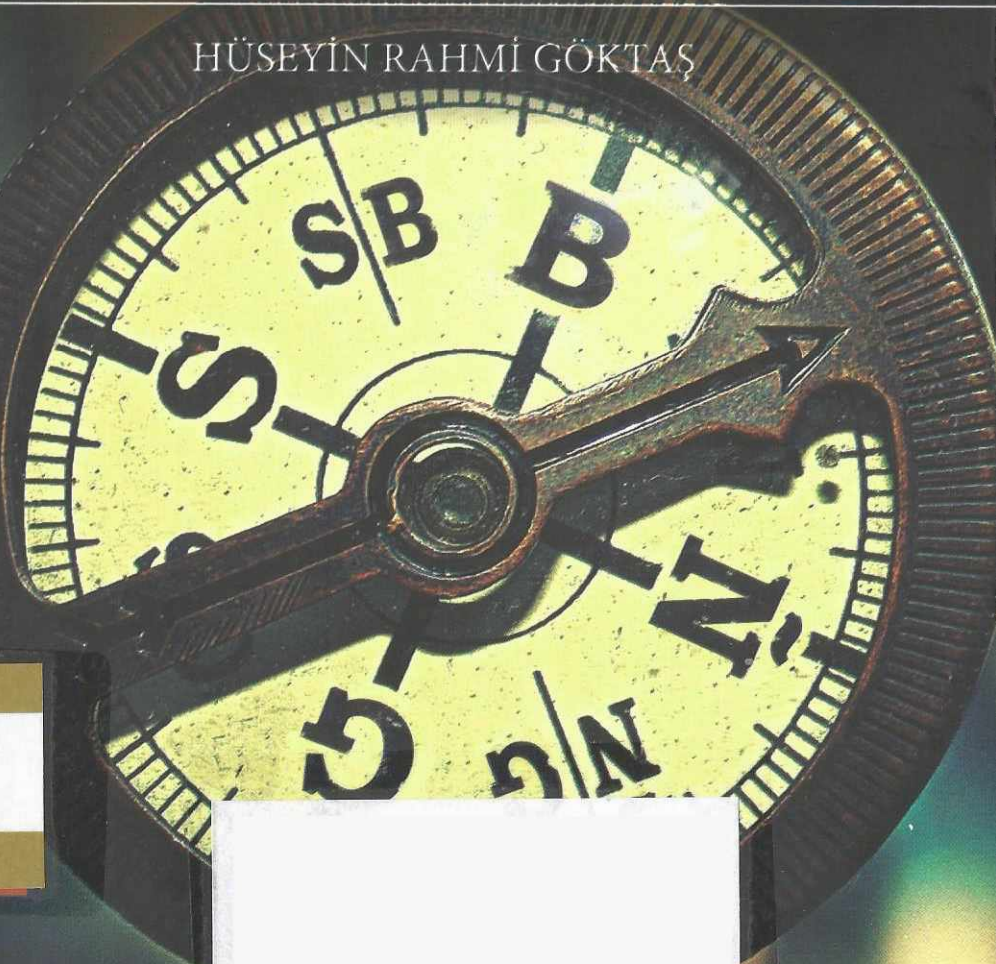

KÜLLİYAT YAYINLARI 00024

BEÑSEÑOĞ

TÜRKÇENİN RUHU

HÜSEYİN RAHMİ GÖKTAŞ

beñseñoğ türkçenin ruhu

Beñseñoğ: Klasik dilbilim çalışmalarının bakamaya-
cağı bir derinlikte dile eğilen Hüseyin Rahmi Göktaş,
bizlere aslında bir yol haritası sunuyor. Dil ve düşün-
cenin ötesinde yer alan anlama ulaşmanın çabasını gü-
düyor. Bu sırada yürüdüğü yol, dil ve düşünce ile an-
lama nasıl varılacağına tarifini veriyor. Bu tarif, aynı
zamanda kendi dilimizin duraklarını, düzlük ve yokuş-
larını gösteriyor bizlere.

Ruh nasıl ki anatomik açıdan hücrelerimize ilişirse di-
lin ruhu da seslere ilişiktir. Zira dili kapsayan anlam
ancak sesler sayesinde bizlerin seviyesine iner. Hüse-
yin Rahmi Göktaş yapmış olduğu çalışmada; bu önem-
li tespitlerin yanında, hangi hücreye ruhun hangi ta-
rafının ilişik olduğunu aramakla da kalmıyor ruhun
ilk hangi hücreye indiğinin cevabını arıyor. Anlamın
ilk olarak indiği, dilin kalbi hüviyetindeki sesin peşi-
ne düşüyor.

Dile yapılan bu esaslıyolculuktan olacak -çoğu defa an-
lamı sadece yazarın zihninde olan- ifadelerin zorluğuna
rağmen kitap inanılmaz bir okuma zevki sunuyor okura.
Dilin belki de ilk defa kendini konuşuyor oluşuna şahit-
lik etmenin ısıltısı kaplıyor hançeremizi.

Hüseyin Rahmi Göktaş: 1978'de Niğde'de doğ-
du. Dil ve zihin alanında özgün düşünceler geliştiri-
yor. "Teorisi Olmayan Biçimsiz Yapılar" üzerine dü-
şünmesini sürdürüyor. Öncü bir dil ve zihin paradig-
ması inşa ediyor.

KÜLLİYAT YAYINLARI

benîseñoğ:	istanbul 2016
türkçenin ruhu	dil felsefesi: 001 /
ara/cı metinler: 0018	hüseyin rahmi göktaş külliyyatı: 001
yazarı	hüseyin rahmi göktaş
genel yayın yönetmeni	yusuf kaplan
editör	murat bozkurt
kapak tasarımı	bahadır cevizci
iç tasarım	mürettibhane
baskı-cilt	aktif matbaa ve reklam hiz. san. tic. ltd. şti.
	söğütlüçeşme mah. halkalı caddesi
	no: 245/1-A küçükçekmece/istanbul
	tel: 212 - 698 93 54 - 55

© KÜLLİYAT YAYINLARI, bir **İnsan Yayınları** kuruluşudur.

isbn	978-605-5976-20-0
matbaa sertifika no	13978
yayıncı sertifika no	12381
birinci baskı	ocak 2016
ikinci baskı	eylül 2017

KÜLLİYAT YAYINLARI
istiklal caddesi no: 96 boyoğlu/istanbul
tel: 0212-249 55 55 faks: 0212-249 55 56
www.kulliyatyayinlari.com.tr
kulliyat@kulliyatyayinlari.com.tr

BENŖENOĐ

Türkçenin Ruhu

Hüseyin Rahmi Göktaş

KÜLLİYAT YAYINLARI 00024

*“bakarken parlayan bir çift göze
ve diğer küçük şeylere...”*

KÜLLİYAT MANİFESTO

Yaklaşık iki yüzyıldır, köklü bir medeniyet buhranı yaşıyoruz. Tarihimizde yaşadığımız bu ikinci medeniyet buhranı, sarsıcı bir fetret döneminin zuhur etmesine yol açtı.

Moğol İstilâsı, Haçlı Saldırıları ve Endülüs Medeniyeti'nin çökmesinden sonra yaşadığımız birinci medeniyet buhranı, temelde siyasî bir buhrandı, bir fetret dönemi-ne dönüşmemişti. Bu buhranı, insanlık tarihinin, Asya, Afrika ve Avrupa'dan oluşan merkezî coğrafyasındaki bütün medeniyet geleneklerinin üzerine oturarak, hem bun-lardan yararlanan, hem de akîdevî, fikrî ve siyasî bütünleşme gerçekleştiren Osmanlı tecrübesiyle ürettiğimiz çok yönlü cevapla aştuk.

Rönesans ve Reformasyon'la başlayan modern / seküler Batı uygarlığının geliş-tirdiği meydan okuma, dünyada bütün medeniyetlere karşı yıkıcı bir saldırı üretmiş, Toynbee'nin deyişiyle, üç asır içinde, mevcut 26 medeniyetten 16'sını yok etmiş, 9'unu ise fosilleştirmişti.

İki yüzyıldır yaşadığımız ikinci medeniyet buhranı, epistemolojik ve ontolojik bir kopuş ve çift yönlü bir temassızlık doğurdu: Hem İslâm'la, hem de diğer dünyalarla si-mûlatif / sığ ve sahte ilişkiler kurmamıza yol açtı.

Seküler Batı uygarlığının geliştirdiği meydan okuma, Asya, Afrika ve Amerika kı-talarının yürüyüşünü durdurdu; bazı kadîm medeniyet tecrübelerini tarihten sildi; ba-zılarını fosilleştirdi ya da Japon ve Çin tecrübelerinde gözlemlediğimiz gibi, neo-liberal ve neo-seküler meydan okumayla mutasyona uğrattı.

İslâm medeniyeti, Toynbee'nin yerinde tanımlamasıyla, "Osmanlı'nın durdurul-ması"yla birlikte, tarihin yapılmasında özne rolü oynama konumunu yitirdi; ilim, fikir ve sanat geleneklerini yeniden-üretemez ve geliştiremez hâle geldi.

Neo-pagan Batı uygarlığı, ikinci sanayi devriminden bu yana büyük bir felsefî kriz yaşıyor: Bu felsefî kriz, hayatın her alanında postmodern relativizm, atomlaşma ve kaos şeklinde kendisini gösterirken, insanın, gezegenimizin ve kâinatın geleceğini tehdit eden boyutlar kazanmış durumdadır.

Dünyanın, bütün kültürlerle varoluş ve hayat hakkı tanıyabilecek, yeni bir medeniyet tasavvuruna ihtiyacı var.

İşte biz, Külliyyat Yayınları olarak, hâlâ üç kıtanın hem coğrafi, hem de fikrî dinamikler bakımından kavşak noktasında yer alan Türkiye'nin bu medeniyet sıçramasına öncülük edecek tarihsel ben'e ve derinliğe sahip olduğuna inanıyoruz ve bu süreçte üzerimize düşen "rol"ü ve mükellefiyeti yerine getirmek amacıyla yayın hayatına atıldık.

Hız. Mevlânâ'nın pergel metaforundan hareketle, bir ayağını bizim medeniyet dinamiklerimize muhkem bir şekilde basan, diğer ayağıyla bütün medeniyetlere açılacak kapsamlı bir yayıncılık projesiyle karşınızdayız.

Külliyyat Yayınları, ilim, fikir ve sanat hayatımıza gelenek kurucu, yeni bir soluk getirmeyi amaçlıyor. Bu süreçte, ülkemizde, kültür, sanat, düşünce ve ilim hayatında yaratıcı ve ufuk açıcı açılımlara önyak olabilecek, *medeniyet dilimizin* yeniden kurulmasına imkân tanıyabilecek telif ve tercüme eserlerle bir atılım gerçekleştirmeyi tasarlıyoruz.

Batı'da, Doğu'da ve İslâm dünyasında gözardı edilen fikir, ilim ve sanat geleneklerini belli bir program dahilinde ve sistematik olarak ilk kez ülkemizin gündemine taşımayı hedefliyoruz.

Külliyyat Yayınları, *Referans Metinleri*, *Ara/cı Metinler* ve *Ana Metinler*'den oluşan üç ana "damar"da yapacağı yayıncılıkla ilim, fikir ve sanat hayatımıza "öncü" katkılarda bulunmayı amaçlıyor.

Referans Metinler "damar"ında, ilim, fikir ve sanat dünyasının genel / bütün resmini sunabilecek, "ara/cı" ve "ana" metinlerin anlaşılmasında "anahtar" işlevi görecek, hem özlü, hem de kapsamlı ansiklopedi ve sözlük çalışmaları; Ara/cı Metinler "damar"ında, ana metinlerin anlaşılmasını kolaylaştıracak metinler; Ana Metinler "damar"ında ise Doğu, Batı ve İslâm medeniyet havzalarının, geçmişte ve günümüzde üretilen ana klasik metinlerini yayımlayacağız.

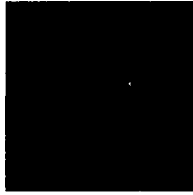
Külliyyat Yayınları olarak temel ilkimiz şudur: Bütün'ü kavrayamadığımız sürece, hem parça'nın içinde kaybolmaktan, hem de bütün'ü de parçalamaktan kurtulabilmemiz, dolayısıyla önümüze yeni koridorlar açabilmemiz zordur.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	11
GİRİŞ	17
1. Bölüm	21
1. Kökses	23
2. ‘-en’ İyeliği	24
2.1. Fiil Sonu İyeliği	25
2.1.1. Ben-Sen’in Fiil Sonu İyeliği (‘-en’)	25
2.1.2. O’nun Fiil Sonu İyeliği (‘-ğ’)	27
2.2. ‘-en’ İyeliğinin İsimleştirmesi	28
2.2.1. Odun Örneği	28
2.2.2. Torun Örneği	29
2.2.3. Soğan Örneği	29
2.3. ‘-en’ İyeliğinin Kavramlaştırması	30
2. Bölüm	35
1. Değinge Nedir?	37
2. b- Değingesı ve b- İzaııyeti	38
2.1. b- İzaııyetıne Dört Örnek	38
2.1.1. Bulmak ya da Bu Diye Ayrırmak	39
2.1.2. Bu ile O	39
2.1.3. Bakmak ile Görmek	40
2.1.4. Kendımı taş ararken buluyorum ya da Bulunmak	41
2.2. Ben’in Dokunulamaz İzaıı Alanı	43

2.2.1. Ben Neden İzaftıdır?	43
2.2.2. Ben'in Mutlak Sınırı	44
2.3. Var - Yok Arasında Ben	47
2.3.1. Yoklamak	47
2.3.2. Değmek	48
2.3.3. Değil	49
2.3.4. Yoklamak, Değillemek Değildir	51
2.3.5. Var ve Yok Yargısına Nasıl Varılır?	52
2.3.6. Ben'in Varlıktaki Durumu	54
2.3.7. Bulunmak	55
3. O'nun Yalnızlığı	55
3.1. O Kimdir, Nedir?	56
3.1.1. Nesnelerin Şahsiyetinin Belirlenmesi: O, Bıçağın Neresinde?	56
3.2. O'nun Yeri Neresidir?	58
3.2.1. O'ya Atıfta Bulunmak	59
3. Bölüm	61
1. Teksesler	63
1.1. Özne Teksesi: N	63
1.1.1. Sabitses - Uzantises	66
1.2. Zaman Teksesi: R	70
1.3. Hareket Teksesi: T	71
1.3.1. yor'un Zaman İçinde Hareketsizliği	73
1.4. Durum Teksesi: Ğ	75
1.5. Artı	77
2. İkincil Teksesler ve Değingeler	80
2.1. s- Değingesi ve Olumsuzluk/Zıtlık	81
2.2. n- Değingesi ve Soran Özne	82
EK	85
TÜRKÇE DÜŞÜNMEK	93
SÖZLÜKÇE	99
İNDEKS	103

sunuş

Bu kitap üzerine birkaç cümle söylemeden önce Hüseyin Rahmi Göktaş ile yaptığım kısa bir mülâkatı aktarmak istiyorum.

Rasim Özdenören: Bu kitabı nasıl hazırladın? Veya soruyu değiştireyim; kitabın mı seni etkiledi, yani sen mi onu yazdın, yoksa o mu kendini sana yazdırdı?

Hüseyin Rahmi Göktaş: Kitabın benim üzerimde belki görünürde değil ama içeride büyük değişimler yaşattığını hissettim. Yani yürürken yürüdüğüm yerin *zaman* olduğunu artık sürekli olarak fark eder oldum. Ya da *ben*’in izafî alanını her an; *bu, bura, böyle* dediğimde bu kelimelerin *b-* izafiyetiyle *ben*’in bulunduğu yeri ifade ettiğini; yalın haliyle hepsinin ve her yerin *o* konumunda olduğunu öğrendikten sonra çok şey değişti.

R.Ö.: Neler değişti meselâ, biraz açar mısın?

H.R.G.: Nesnelerin tümünün *o* konumunda bir şahsiyete sahip olduğunu öğrendikten sonra kendi yerimi daha iyi anlamaya başladım. O’nun konumunun zihin olduğunu, *o* denilerek zihindekine atıfta bulunulduğunu ve *ben*’den sonra, *sen*’den önce geldiğini öğrenmem, düşünme sistemimin değişmesini sağladı. Var-yok arasında bir yerde bulunmanın; *varsayan* olarak bulunmanın ku-

şatıcı ve hâkimane bir vasıf olduğunu sonradan ve bu yönde açığa çıkan buluşlarla anladım. Ya da bunları kullanarak sürekli tekrar ettiğim buluşların, kendi iç yolculuğumda belli konakları işaret ettiğini gördüm.

R.Ö.: Kitap boyunca böyle bir yolculuk üzere olduğun anlaşılıyor. Kesintiye uğradığın olmuyor mu? Bir kesintiyle karşılaştığında neler oluyor?

H.R.G.: Yürüyüşüm her durduğunda, her aksadığında bir yönüzlüğe kapılıyorum. Sağa-sola, her bir yöne savruluyor gibi oluyorum. Yani daha sıkı tutunmam gerekiyor, bunun farkındayım.

R.Ö.: Bana öyle geliyor ki, bundan fazlası da var...

H.R.G.: Daha fazlasını söylemeye şimdilik cesaret bile edemiyorum. Belki ileride...

* * *

Hüseyin Rahmi ile bunları konuştuk. Şimdi bu kitabı eline alan ve onu hiç tanımayan bir okuyucu, bu konuşmadan belki de fazla bir anlam çıkartamayacaktır. Nitekim benim, onu tanıştırdığım kerli ferli insanların çoğu Hüseyin Rahmi'nin dil ile uğraştığını işitince ona bazı filozoflardan dem vurarak onları okuyup okumadığını öğrenmek istiyorlardı. Aslında bu yaklaşım elbette onu tanımamaktan ileri geliyordu ve halen de öyledir. Hüseyin Rahmi'nin kaynağının onların tahmin edemeyeceği bir derinlikte yer aldığını bilemezlerdi. Onlar Hüseyin Rahmi'nin sıradan bir dil bilimci gibi çalıştığını düşünüyorlardı. Ama bu kitabın, onun hakkındaki yanlış kanıyı düzelterek umuyorum.

Konu üzerinde çalışanlar teslim eder ki; Hüseyin Rahmi bu kitap boyunca, şimdiye kadar söylenmemiş şeyleri dile getiriyor. Benim bu yazılardan çıkardığım bir sonuç var ki; belki Hüseyin Rahmi'nin kendisi bile bu kanaate ihtiyatla yaklaşır, o da şudur: Türkçe dünyanın en özgün dillerinden biridir. Onun iç mantığının kudreti, bu dilin ancak vahiy kaynaklı olmasıyla bir izah zeminine ulaştırılabilir. Türkçenin her türden dış müdahalelere maruz kalmasına rağmen bunları kendi bünyesinde sindirebilmesi, içselleştirebilmesi, bu dilin ancak ilahî bir kaynağa borçlu bulunmasıyla açıklanabilir. Hüseyin Rahmi'nin *kökses* diye adlandırdığı kavramın, Türkçenin kelime yapısının özünü oluşturduğunu ben, ondan öğrendim.

Ben burada kendi sınıırımı aşarak fazla bir iddiada bulunmak istemiyorum. Ancak bu kitaba dilcilerin dikkatini yöneltmesini diliyorum. Onların bu kitapta Türkçenin kelime yapısı üzerine sağladığı katkıyı çok daha derinden fark edeceklerini umuyorum.

Hüseyin Rahmi hem dilcilerin hem genel olarak dil üzerine düşünenlerin, üzerinde önemle yoğunlaşmaları gereken şeyler söylüyor. Bense şimdiden onun üzerine dikkatlerin yöneltilmesi gerektiğini anlatmaya çalışarak kendi görevimi ifa ettiğimi düşünüyorum. İşte kitap: ben buradayım diye sayfalarını açmış, bekliyor.

Rasim Özdenören
Aralık 2005 - Ankara

giriş

Bu kitap şu iki harfin açıklanabilmesi için yazıldı: *ñ* ve *ğ*. Bu harflerin birer okunuşu üzerinden yola çıkıldı: *eñ* ve *oğ*. Bu okunuşların taşıdığı anlamı kavrayabilmek için şu kelimeler seçildi: *ben-sen* ve *o*. Bu kelimelerde, *ben*'in mutlak konumu, buna bağlı olarak *sen*'in konumu ve *o*'nun *ben*'e göre konumlanışı irdelendi. Her birinin yerleri sabitlenilinceye kadar örnekler verildi ya da başka cümlelerle tekrar edildi.

Harfler düzeyinde irdelenen bir dil ne demektir, buna ilişkin bir açıklama kitabın sonunda *Türkçe Düşünmek* bölümünde yapılmaya çalışıldı. Bu kitap daha önce üzerinde herhangi bir şekilde durulmamış bir alana dikkat çekiyor. Seslerden harflere, harflerden kelimelere nasıl ulaşıldığını gösteren bir harita çiziyor. Anlamın telâffuz edilemeyen seslerde olduğunu fakat ancak söylenebilir olduktan sonra anlaşılabilir bir nitelik kazandığını dile getiriyor. Yani anlamın, telâffuz dahi edilemeyecek bir yoğunlukta olduğu ve dolayısıyla onu anlatmanın imkânsız olduğu üzerinde duruyor. Anlamın sessizlikten, sesler ortamına aynı yoğunlukta çıkmasının mümkün olmadığını, ancak parçalanarak/bölünerek bunun gerçekleştiğini gösteriyor. Bu kitabın *ñ* ve *ğ*'nin birer okunuşu esas alınarak yazıldığını dile getirdik. İşte anlamın bölünmesi bu okunuşlardan başlıyor. Bunu başarabilmek için bu okunuşların (*kökses*) kök olarak ve ek olarak geldiği kelimelerde bulundurdıkları anlamdan geriye dönüş-

l  olarak alıştıktık. Neticede $\tilde{n}$ ve $\tilde{g}$ 'yi anlatmış olmadık. Yaptığımız sadece bunların birer okunuşunun anlamına ulaşmaktı. şöyle de söylenbilir: $\tilde{n}$ ve $\tilde{g}$ 'nin birer okunuşu olan $e\tilde{n}$ ve $o\tilde{g}$ üzerinden Türkçenin temel yapısı tahlil edildi. Bu tahlil, kelime grameri tahlilidir.

Kelime grameri; kelimeyi etkileyen *tekse*lerin değişik kombinasyonlarla yan yana gelmesinden oluşan kelime yapısının tahlilidir. Tıpkı cümleler düzeyinde işleyen gramerin küçültülmüş bir  rneği şeklinde düşünün. Bir nesneyi tanım-larken kurduğumuz bir cümle, seçilen kelimelerin izafî bir belirlenim ereve-sinde kişisel bir tanım ol-maktan öteye gidemez. Halbuki kök ve ekler doğru bir kombinasyonla dizilerek doğan bütüncül anlama sahip bir kelime, ad olma yet-kinliği ile o nesneyi tanımlamaya daha uygundur.

Bunları açıklayabilmek için kaçınılmaz olan, yeni terimler geliştirmek-ti; öyle de oldu. *Kökses* terkibi yeni bir terim olarak geliştirildi ve bu terime uzun sayılabilecek bir tanım yapıldı. Kelimelerin önlerine gelen harfler ta-nımlanarak bunlar *deđiņge* şeklinde adlandırıldı. Ardından *b-* izafiyeti örnek-leriyle anlatıldı.

  bölümden oluşan bu kitabın ilk bölümü *-en* iyeliği ve *-ğ* iyeliği üzerinde teknik bilgiler verecek şekilde hazırlandı. *Ben-sen*'in işlendiği ikinci bölüm, tek-nik olmaktan çok, konumlara ilişkin bir irdeleme sunuyor.   nc  bölüm ise o'nun konumu ve işlevi ile Türkçe düşünmenin, yani yukarıda sözünü ettiğimiz kökler ve eklerle düşünmenin temellerine ilişkin bilgiler veriyor.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Kökses

Türkçede kelimelerin kökeni sanıldığı gibi emir kalıbı değildir. Kelimelerin kökeninin, fiillerin emir kalıbı olduğunu söylemek; kelimelerin fiillerden kök bularak çıktığını iddia etmektir. Bu ise, fiil olmayan ya da fiil şekline giremeyen kelimelerin, meselâ isimlerin kökeninin bulunamayacağını kabullenmek olur.

Türkçede kelimelerin kendisinden anamlanarak çıktığı bir kök vardır. Fakat bu kök fiil kökü değildir. Bu kök; fiillerin, isimlerin, sıfatların, hattâ bağlaçların da kökü olan bir sestir ve telâffuz edilemeyen harfler mesabesindedir. Fakat harfler okunabilmeleri için sese ihtiyaç duyarlar. Ünlü ya da sesli diye isimlendirilen o ses sayesinde, telâffuz edilemeyen bir harf mesabesinde olan kök, okunabilen bir ses olarak kelimelerin kökenini oluşturuyor. Bu kökü *kökses* diye tanımladık.

Köksesin nasıl bir ses birimi olduğunun ayrıntısına geçmeden önce taşıdığı anlama ilişkin şunlar söylenebilir: Öncelikle köksesin anlamlı bir birim olduğunu söyleyebiliriz. Fakat bu anlam bir tek manaya karşılık gelmekten uzaktır. Şöyle de söylenebilir: Köksesin taşıdığı anlam; kendinden çıkan tüm kelimelerin taşıdığı anlamın genel karakterini içinde barındıran yoğunluktur. Bu yoğunluk sebebiyle tek bir anlama gelmesinden söz edilemez.

Kökses tek başına bir anlama gelmiş olsaydı, başka kelimelere kök olacak, onlara anlam verecek muhtevadan da uzak olurdu.

Fakat bir köksesin yalın halinin bir şeylere isim olduğunu görüyoruz (örn. en, et). Eğer bir şeye ya da bir yere isim olmuşsa, artık o haliyle kökses değildir. Köksesin isim olmasından söz edilemez fakat şu söylenebilir: O isim; köksesten çıkan ilk kelimelerdendir.

Köksesin nasıl bir ses birimi olduğuna gelince; bir harfin okunuşu olarak tanımlanabilir. Fakat bu tanımda eksiklik olmaması için sözü edilen bir harfin dört okunuşu olduğu da söylenmelidir. Aşağıda gösterilen bu dört okunuştan dört kökses doğar. Sadece bir tanesi üzerinden köksesi örneklendirelim:

ñ köksesi mesela.

Bu köksesin dört okunuşu ise şöyledir: *eñ, añ, oñ, õñ*.

Bu kitabın neredeyse her sayfasında karşılaşılabilecek olan “-en-” köksesini örnek olarak verebiliriz. “-en-” köksesi (köksesler kitap boyunca bu imla ile; “-...-” şeklinde gösterilecektir), *n* harfinin okunuşudur. Bu harfin de aslı *ñ* şeklinde gösterilen *nazal ne* denilen harftir.

Böylelikle köksesin daha derininin olduğunu, fakat orada seslenişin gerçekleşmediğini ve anlamın çözümlenemeyecek kadar yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Bu yüzden köksesin daha derinine bu kitap bünyesinde inmeyeceğiz.

2. ‘-en’ İyeliği

Bu bölümde ‘-en’ iyelik ekinin sadece iyelik olarak kullanıldığı yerlere değinilecek ve kısaca ‘*sen-ben*’ iyeliği ile ‘*o*’ iyeliğinden bahsedilecektir.

İyelik; isimlerin, fiillerin, sıfatların ve zamirlerin aidiyetinin işaret ettiği yeri belirlemesi bakımından örneklerle irdelenecektir.

Bu iyelik *kim* ya da *kimin* sorusunda ve bu soruya verilen cevaptadır. Hem sahibi aranan nesneyi, hem de nesnenin sahibini belirlemeyi sağlar. Bu belirleme zamirler düzeyinde gerçekleşir.

‘Bu kimin?’ sorusunda var olan iyelik ‘o benim’ (o bana ait) cevabında da vardır. Soruya eklenen iyelikte cevaba eklenen iyelik aynıdır.

Sadece *kimin* sorusunda değil, *kim* sorusunda da aynı iyelik araştırılır. Daha doğrusu, bir kelime olarak değerlendirildiğinde *kim*: “-en-” köksesinden çıkan bir kelimedir. Yani *kimin*’in sonuna aldığı iyelik ‘-en’ iyelik eki iken, kelimenin kökü de “-en-” köksesidir. İyelik ve aidiyetle ilgili daha kapsamlı irdeme fiiller üzerinden yapılarak açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. Fiil Sonu İyeliği

Bu bölümde fiillerin sonuna gelen ve *şahıs eki* diye bilinen ekten bahsedilecektir. Bu bahsediş, fiili kullanan kişiyi belirlemekle kalmayıp, bu kişinin fiili nasıl kullandığını göstermeyi amaçlıyor.

İlk olarak söylenmesi gereken, şahıs eklerinin, yani bizim tanımlamamızla *fiil sonu iyeliği*’nin, fiili kimin kullandığını belirlediğidir. Daha doğrusu iyelik, fiilin kime ait olduğunu gösterir. Buradaki kullanıcılar, zamirler şeklindedir. Birinci, ikinci ve üçüncü tekil şahısların zamirleri bu bölümün muhatapları ve fiillerin sonundaki iyeliğin kullanıcıları olarak irdelenecektir.

2.1.1. Ben-Sen’in Fiil Sonu İyeliği (‘-en’)

Fiil sonu iyeliğini *ben* ve *sen* zamirleri üzerinden işleyerek yürüteceğimiz bu değerlendirme, fiillerin kullanıcısının gerçekte kim olduğunu açıklamaya yönelik olacaktır. Fiillerin gizli kullanıcılarının (fiillerin içindeki gizli zamirlerin) en çok bilinen ve en kolay çıkarılabilen kalıp olması dolayısıyla fiillerden, fiil sonu iyeliği’nden başlamayı uygun gördük.

Baktın ve *baktım* fiillerinin kullanıcıları *sen-ben* zamirleridir. Bakan kişiyi yani fiil kullanıcısını belirleyen fiilin sonundaki iyeliktir. Bu fiillerin içine sinmiş, gizlenmiş olan zamirler, *baktın*’da *sen*, *baktım*’da da *ben* şeklinde görünür. Bu fiillerin sonundaki iyelik, fiili kullanan kişiyi belirleyen türdendir. Yani az önce de dediğimiz gibi, fiil kullanıcısı fiil sonu iyeliğinde gizlidir. Bu yüzden ‘sen baktın’ ya da ‘ben baktım’ şeklinde kurulmuş olan cümleler, bir şeyi iki kez tekrar etmenin vurgusudur.

Buraya kadar söylenenler neredeyse herkes tarafından kabul edilen bilgilerdir. Fakat söyleyeceklerimizin ortak temeller üzerinden anlaşılması bakımından konuya girişi yukarıdaki gibi yapmamız gerekti.

Fiil sonu iyeliğini sadece *sen-ben* zamirlerine karşılık gelecek şekilde tasnif etmek *o* zamirinin iyeliğini gündeme getirmemek olur ki, bu durum, fiillerin iyelik ekinin kökeninin *o* zamiriyle başladığını iddia etmeyi gerektirir. Yani ‘baktı’ *o*’ya, ‘baktı-n’ *sen*’e ve ‘baktı-m’ *ben*’e ait kılınır. Bu iddia ise, mevcut haliyle anlamakta hiç güçlük çekmediğimiz fiil sonu iyelik aidiyetleridir. Yani mevcut bilgi ekseninde bu iddia kabul edilebilir bir yere kolayca yerleştirilir.

‘Baktı’da *o*’ya ait iyeliğin bulunup bulunmadığı bahsini sonraya bırakarak, *sen-ben* konumundaki iyeliğin aidiyetlerini sabitleştirmeye çalışalım.

Fiil sonu iyelik eki (şahıs eki) *sen-ben* konumundaki kullanıcı için aslında biridir. Bu iki zaminin fiil sonu iyelik eki ‘-en’dir. Burada şunu tekrar etmek gerekir: “-en-” iki sestem oluşan bir hece değil sadece *n* harfinin okunuşudur. Büyük sesli uyumu diye bilinen kuralın aslında ne olduğunu açıklamayı gerektirecek bu bahis kitabın dışında tutulmuştur. Fakat *en*’in, *n* harfinin okunuşundan ibaret olduğunu bilmek bu yazıyı ve devamında gelecek yazıları doğru bir yere oturtmak için gereklidir.

Ben-sen konumundaki fiil sonu iyelik ekinin aslında bir olduğunu ve bunun ‘-en’ eki olduğunu tekrar vurgulamakta yarar var. Burada şunu da hatırla tutmalıyız: “-en-” köksesi *ben-sen* zamirlerinin kökünü oluşturan sestir.

“-en-” köksesi, içinde *ben-sen* zamirlerinin *ben* ve *sen* gibi müşahhas kişiler olmadan önceki halini barındırıyor. Yani bu ses, *ben-sen* kalıbına sokulmadan önce benliği ya da idrak edeni karşılıyor. Hem *ben*’i hem de *sen*’i içinde barındıran bir kökses; elbette ki *ben* (lik) idrakinin temelindedir. (Bu bahis ikinci bölümde açıklanacaktır.)

Bu iki zaminin aynı kökten çıkmış olması, fiil sonu iyelik ekinin *ben-sen* aidiyetinde sesin birleşmesini gerektiriyor. Yani *bakmak* her iki zamin için de *baktın* şekline dönüşüyor. Bazı şivelerde bu uygulama halen kullanılmaktadır. Bu bahsin seslerle ilgili olan tarafı kısaca değinilip geçilecek gibi değil. Fakat biraz açıklayabilmek için şunları söyleyebiliriz: Eğer *baktım*, *ben*’in fiil sonu iyeliği bakımından doğru bir kullanımsa burada *ben* zamiri *bem* şekline dönüşmelidir. İşi bu çetrefilli alana taşımaya gereksinim duymadan *m* harfinin aslının, yani önceki halinin *n* olduğunu söyleyebiliriz.

Ben-sen konumundaki fiil sonu iyelik eklerinin ikisinin neden bir olduğu şöyle de yorumlanabilir: *Ben-sen* zamirlerinin karşılıklı konumları ‘söyleyen ve ona muhatap olan’ şeklindedir. Dolayısıyla *ben-sen* için başka, *o* için başka bir ek kullanmak; orada bulunanla bulunmayanın, başka bir deyişle burada bulunanla zihinde bulunanın arasını net bir şekilde ayırmayı sağlar. O’nun fiil sonu iyelik ekinin açıklanması, etrafında dönüp durduğumuz bu konunun net bir şekilde anlaşılmasını sağlayacaktır. Konuyla ilgili olarak sadece: *Ben-sen* zamirlerinin bulunduğu yakınlıkta bulunmaması *o*’yu ortamın dışında durmaya itiyor, diyerek iki konu arasındaki bağı kuralım ve ‘-en’ iyeliğinin diğer kullanımlarına geçmeden önce bir parantez açıp *o*’nun fiil sonu iyeliğine değinelim.

2.1.2. O’nun Fiil Sonu İyeliği (‘-ğ’)

Bu bölümde *o*’nun fiil sonu iyelik ekinin bulunmamasının ne demek olduğu ve mevcut kullanımda fiil sonu iyelik eki bulunmadığı halde (ör. ‘baktı’), aidiyetinin nasıl gerçekleştiği irdelenecektir.

Bir fiilin sonunda, eğer şahıs eki denilen iyelik eki bulunmuyorsa, *o* fiilin aidiyetinin gerçekleşmesinin imkânsız olduğunu söyleyebiliriz. Bu iddiamızla ‘baktı’ fiilinin bir yerinde iyeliğin bulunduğunu, aksi takdirde ‘o baktı’ anlamının çıkmayacağını da söylemiş oluyoruz.

Öyleyse *o* zamirinin fiil sonu iyeliği bir ek olarak mevcuttur, dediğimizde ise bunu göstermek durumunda kalıyoruz. Evet, *o* zamirinin fiil sonu iyeliği bir ek olarak mevcuttur. Fakat telâffuz edilmeyen, okunmayan, okunmadığı için de yazılmayan bu ek; ‘baktı’ fiilinin sonunda şu şekilde gösterilebilir: ‘baktı-ğ’. Yani ‘baktı’ fiilinin sonunda kimin baktığını işaret edecek bir iyelik eki vardır. O da fiilin sonundaki ‘ğ’dir. Bu ekin, iyeliği *o*’nun aidiyetine verdiği kesin olarak söylenebilir. Üçüncü şahıs fiil sonu iyeliği bu şekildedir.

Ğ’nin *o*’nun fiil sonu iyelik eki olması ve fiil sonu iyeliğin ‘-ğ’ ekinin aidiyetinin *o*’ya işaret ettiği, bu iyelik ekinin, aidiyeti *o*’ya verdiği tüm kullanımlarıyla birlikte O bölümüne bırakılacaktır. Ayrıca *o* ile ğ arasındaki irtibat da aynı bölümde açıklanacaktır.

O ve ğ’nin açıklanmasının, *o*’nun fiil sonu iyeliği başlığı altında yeterince sağlanamayacağı düşüncesiyle bu konu kendi bölümüne bırakılmıştır.

Sözün sonunda şunu da söylemek gerekir ki fiil sonu iyelik eki sadece 'bak-tı' zamanında işlendi. Fiillerin diğer zaman kalıplarıyla (bakıyor, bakacak, bakar) örneklenirler fiil sonu iyeliğini açıklamak kitap için belirlediğimiz sınırın dışında kalıyor. Fakat burada söylediğimiz her şey, fiil sonu iyeliğinin diğer zamanlarda nasıl olduğunun hesabı yapılarak söylenmiştir.

2.2. '-en' İyeliğinin İsimleştirmesi

Bu bölümde '-en' iyelik ekinin isimleştirmesi irdelenecektir. Bu isimleştirme nesnelerin yerini, nereye ait olduğunu güçlü bir aidiyetle söylemek yoluyla gerçekleşir. Yani bir nesneye, 'bu şuna aittir' demenin isim olarak kullanıldığını düşünün. Üç örnek kelimeyle işleyeceğimiz bu konu, nesnelerin ait olduğu yere '-en' iyelik ekiyle aidiyetini bildirerek isimleşmiş olmasıyla dikkat çekicidir. Nesnelerin, isimleriyle birlikte değerlendirilmesi ise -nesneler Türkçede o hükmünde olduğundan- o'nun irdeleneceği ikinci bölümün dördüncü başlığına bırakılmıştır.

2.2.1. Odun Örneği

İlk örnek kelimemiz *odun*'dur. *Odun* kesilmiş ağacın kullanılmayan yerlerine denir. Yani alet yapılan yerleri muhtemelen ahşap, kereste gibi isimler verilerek *odun*'dan ayrılmıştır.

Kesilmiş ağacın hangi kısımlarına *odun* dendiği, *odun* ismi çözümlendiğinde daha kolay anlaşılacaktır. Kelimeyi 'od-' ve '-en' şeklinde açtığımızda *odun* isminin neden *odun*'a verildiği açığa çıkıyor. 'od' ismi Türkçe ateş demektir. Sonundaki iyelik de '-en' iyeliğidir ve hangi kelimeye ek olmuşsa aidiyeti o kelimeye hasreder. Dolayısıyla *odun* ismi tam olarak 'ateşe ait' demektir. 'ateşe ait' terkiibini daha iyi bir yere oturtabilmek için şöyle düşünmeliyiz: 'Ateşin hakkı'. *Odun* ismi, ismi olduğu nesnenin ait olduğu yer üzerine isimleşmiştir.

Hem *odun* ismi, hem de bu isimdeki '-en' iyeliğinin *odun*'a nasıl bir aidiyet verdiği bu kısa açıklamayla anlaşılmalı.

2.2.2. Torun Örneği

İkinci örnek kelimemiz ise *torun*'dur. Bu ismin çözümlemesi *odun* kadar kolay olmayacak. Çünkü öncelikle *tor*'u anlamamız gerekecek. *Tor* kendi başına taşıdığı anlamı çözümlememize olanak tanımayan bir kök kelimedir. Dolayısıyla anlamına ulaşabilmek için önce bunu kök edinmiş kelimelerden başlarmamız gerekiyor.

Bu kökün isim haline Tonyukuk Kitabesi'nin kuzey cephesinde rastlamaktayız. Geçtiği yerde *yaşlı*, *en yaşlı* anlamlarını taşıyor. İsim bakımından bizdeki karşılığı ise *doruk* şeklinde geçiyor. En yüksek yeri, yani zirveyi gösteren *doruk*, anlaşılan bir başka lehçede *yaşlı*'ya, *yaşın yüksekliğine* tekabül ediyor. Bizde yaşın yüksekliğine uyarlayabiliyor; 'ömrünün doruğunda' diyebiliriz.

Başka bir *değinge* almış şekliyle bir kelime üzerinden gidersek *goruk*'la karşılaşıyoruz. *Goruk* (*koruk* da denir); henüz olmamış, olgunlaşmamış meyveye yakıştırılan bir tanımlama kelimesidir ve hatta meyvenin ham halinin ismidir denilebilir. Yani bu kelimenin olgunlaşma yolunu tamamlamadığı, henüz o aşamaya gelmediği anlaşılır. Eğer *doruk* kelimesini bir meyveye olgunluk açısından uyarlarsak bu da üst sınırı, yani bozulmaya en yakın olduğu olgunluğunu temsil eder.

Bu değerlendirmeden *tor* kökünün en uçtaki yaşlı demek olduğu anlaşılıyor. Dolayısıyla *torun* kelimesi, *tor* köküne '-en' iyeliği eklemek suretiyle oluşturulmuş bir kelime oluyor. Anlamı 'tora ait' olarak belirginleşiyor. Bu kelimde *tor* dede'yi temsil ediyor ve *torun* 'dedeye ait' anlamında sabitleniyor.

'-en' iyelik ekinin bir nesneyi ya da bir şeyi bir yere ait kılarak nasıl isim yaptığını böylelikle görmüş olduk.

2.2.3. Soğan Örneği

Örnek kelimelerimizden bir diğeri *soğan*'dır. Bu, "-oğ-" köksesinden gelen bir kelimedir. Mastarı *soğmak*'tır. Taşıdığı anlam *doğmak* kelimesinin taşıdığı anlamın pek çok açıdan zıddı gibidir. Fiil karşılaştırması yapılırsa bu iki kelimenin aksi yönde işleyen fiiller olduğu kolayca anlaşılır. *Soğmak* kelimesine herkes aşına olmayabilir. Bu yüzden kelimenin taşıdığı anlam hemen fark edilemiyor. Fakat kelime *soğurmak* ya da *soğulmak* şekline çevrildiğinde hemen zihinlerde bir

yere oturuyor olmalı. *Soğurmak* kelimesinin taşıdığı anlam, ‘bir şeyin içini emmek suretiyle kendine katmak’ şeklinde tarif edilebilir. Yani *soğurmak* ‘emmek’ kelimesinin anlam bakımından karşılığı sayılabilir.

Soğulmak kelimesini anlamak için, kelimenin bir başka şeklini incelemek işimizi kolaylaştıracaktır. *Soğulmak*’tan ‘ğ’ harfini düşürdüğümüzde elimize geçen kelime ‘*solmak*’ oluyor.

Bu yeni kelime *soğulmak* kelimesinin anlamı daralmış, sınırlanmış fakat kolay anlaşılır olmuş şeklindedir. Yazılışının ve söylenişinin farklı olması taşıdığı anlamın da farklılaşmasına sebep oluyor. Mesela çiçeğin solması, görünüş bakımından canlı ve diri olan bir şeyin, cansızlığa yaklaşması olarak açıklanabilir.

Bütün olarak düşünüldüğünde *solmak* ‘ölmek’ yerine kullanılabilir gibi duruyor. Fakat bir kısım yerin solması söz konusu olursa, meselâ çiçek için yaprakların solması şöyle temsil edilebilir: Çiçek özsuynunu, yeni yaprak ve çiçek oluşturmak için hayatının / canlılığının bulunduğu yere çekmiştir. Özsuynun kendisinden çekildiği yapraklar solmuş olur.

Soğulmak kelimesine su üzerinden bir örnekle geri dönersek: Su topraktan çıkıp olduğu yerde bir gölet oluşturmuşsa ‘su doğuldu’ ya da ‘su doğdu’ deniliyor. *Doğmak* güneşe olduğu gibi suya da izafe edilmiştir. Fakat *soğulmak* kelimesi en iyi bu örnekte anlaşılabilir. Suyun *doğulduktan* sonra geri çekilmesini söyleyen kelime ise *soğulmak*’tır. Bu geri çekilme işine “su soğuldu” deniliyor.

Şimdi asıl örneğimize yani *soğan* kelimesine gelebiliriz. Bu isim şöyle konulmuştur: Pürleri (yaprakları) yeşil iken toprağın altında sadece kök olarak bulunan, fakat pürlerini soğduğunda (emdiğinde) şekli belirginleşen bitkiye *soğan* diyoruz. Dolayısıyla *soğan*, ‘pürlerini soğan’ demektir ve *soğan*, başının (kuru soğanın) ismidir.

2.3. ‘-en’ İyeliliğinin Kavramlaştırması

Buraya kadar ‘-en’ iyelik ekinin; fiilin, fiil-sıfatın ve isim olarak kullanılan fiil-sıfatın sonuna ek olarak geldiğine, fiilin ve fiil-sıfatın aidiyetini yerine iade ettiğine değindik. Fiil-sıfat’ın aynı zamanda isim olarak kullanılması, halihazır-

da ismi olmayan bir nesneyi vasıflarıyla adlandırmaktır. Bu ise hiçbir zaman gerçek bir isim gibi olamaz.

Bu açıklamaları önceki konuda yapmıştık. Şimdi ise ‘-en’ iyelik ekinin kelimeyi kavramlaştırmasından bahsedeceğimiz bölüme geldik. Aynı zamanda kavramın ne olduğunu ve nasıl oluştuğunu da irdeleyeceğiz.

Anlam, kavram, biçim, durum, bilim gibi kelimelerin sonuna gelen ek “-em” değil, kitabın başından beri söz konusu ettiğimiz ‘-en’dir.

“-en-” köksesinin kelimenin sonunda kavram eki olarak bulunmasından bahsettiğimiz anda kavram ekinin aynı zamanda iyelik eki olduğunu söyleyeceğimiz zaten tahmin edilmiştir.

Kavram eki olan ‘-en’i anlatmak için seçtiğimiz örnek kelime *kavram*’dır. Sözü uzatmadan irdelemeye geçelim: Esasında görünen bir fiili ifade etmesi gereken *kavrama*, tüm soyut kelimeleri sınırlarıyla tanıyabilme anlamında soyut bir kelime olarak kullanılıyor. Bunun sebebiyle ilgili tüm değerlendirmeler iyelik ekinin kavram ekine nasıl dönüştüğünü açıklamaya yardımcı olacaktır.

Kavram kelimesinin şu kelimeyle –kökenleri dolayısıyla- irtibatlı olduğu biliniyor; *kavuşmak* ya da *kavuşturmak*. Bu kelimeyi iki ucun birbirine ulaşmasını, buluşmasını ifade ettiği için seçtik. Bu iki uca sahip olan nesne, örneğin bir organ, iki ucunu birbirinden ayıran şeyin muhitidir. Yani organı bir balya yapmak için balya yapacağımız nesnelerin üzerine doladığımızda, organın iki ucunu bağlayabilmek için verilen ön mücadeleye *kavuşturmak* deniyor. *Kavrama*, organın balya yapılan nesneleri kuşatması, onları ihata etmesi için de söylenebiliyor. Ayrıca, büyük taşları kavrayıp kaldırmak için yapılmış olan iki kollu alete *kavıraç* dendiği sözlüklerde yazılıdır.

Kavrama fiilinin, ‘mefhum’ anlamına gelen *kavram* kelimesine dönüşmesi kişisel bir alanda ortaya çıkmış olmalıdır. *Kavrama* kelimesini anlatırken vermiş olduğumuz organ örneği, kavranılan şeyleri *kavrayan* vasfını taşıyor ve *kavıraç* ismi organ için de kullanılabilir oluyor. Burada kavrayan şey bizzat kavrayan oluyor ve dışarıdan yapılan müdahale *kavratma* fiili sayılıyorsa da organın kısa gelmesi durumunda işe yaramıyor. Dolayısıyla *kavram*, kavrayanın kavradığı şey için söylediği kelime oluyor. Yani organ için kavradığı balya, onun *kavram*’ıdır, diyebiliyoruz.

'Urgan için kavramıdır' hükmünü *kavrama* işinin dışında kalmış olarak veriyoruz. İyelik ekinin ve kavram ekinin menşei arasındaki birlik, dışarıda olma durumu yüzünden tam olarak anlaşılamıyor. Anlaşılması için zorunlu olarak *kavrama* fiilinin kullanıcısının *ben* olması gerekiyor. Çünkü *kavram* kelimesindeki iyelik *ben* iyeliğidir.

Kavram'la ilgili yaptığımız bu değerlendirmeden sonra, kavram eki olan '-en'in bir kelimeyi nasıl kavramlaştırdığı bahsine geçebiliriz. Bunun için gene *kavram* kelimesi üzerinden yapacağımız irdelemeye başka örnek kelimeler katılacaktır.

Başka bir örnek olması açısından şu kelimeler yardımcı olur; *tutam* (tutum), *dönüm* (dönem) ve *kavram*. Parantez dışındaki kelimelerin başına 'bir' tanımlamasını getirdiğimizde, 'bir tutam, bir dönüm' ve alışık olmadığımız bir terkip olarak 'bir kavram' tamlamaları ortaya çıkıyor. Bu kelimeler böyle terkipler olduktan sonra bir ölçü birimi şekline dönüşüyor.

Dönüm kelimesinden başlayalım. Bir soyut isim olarak kullanılan bu kelime mevcut kullanımda 'her kenarı kırk arşın olan sahaya' işaret eder. *Dönüm* dediğimizde bu ölçülerde bir arazi ölçü birimini kastederiz. *Dönüm*; 'bir dönümlük yerim' ya da 'bir dönüşüm' demektir. Bir alanın etrafını dolanarak başladığımız yere döndüğümüzde içeride kalan alana verilen isimdir *dönüm*. Etrafı dönülen bu arazinin içinde kalan alan 'benim dönüm'dür. Dönen kişi ben olduğum için etrafı dönülen o yer benim *dönümüm*'dür. Daha doğrusu, o yer benim *dönü*'mdür.

'Bir dönüm' diye tanımlandıktan sonra *dönüm* kelimesinin *dönüşüm* demek olduğunun algılanması güçleşir. Bu yüzden kelimenin taşıdığı anlam dışında, başka herhangi bir şekilde tanımlanması kelimenin ilk halinin anlaşılmasına engel olur. *Dönüm* kelimesinin anlam bakımından geri dönüşü yapılabiliyor. Fakat neredeyse aynı anlama gelen, tanımlanmış bir alanı belirleyen *dönem* kelimesi de, *dönüm* kelimesinden değişmiştir. Sıkça kullanmak durumunda bulunduğumuz *dönem*, eğer başka bir tanımlama ekiyle tanımlanmamışsa (mesela: bir dönem, bu dönem, içinde bulunduğumuz dönem gibi), sınırları sadece söyleyen açısından belli, muhatap olanlar açısından tamamen belirsiz bir alanı işaret eder. İşte bunu sağlayan '-en' iyelik ekinin kavramlaştırmasıdır.

Dönüm kelimesinden, *dönem* kelimesine geçilirken aradaki bağların görülmemesi, özellikle *dönem* kelimesindeki iyeliği algılamamızı / anlamamızı güçleştiriyor. Yani etrafı çevrelenmiş, sınırları belirlenmiş bir kelime olarak *dönüm*, sınırlarını benim belirlediğimi ve etrafını çevreleyen ben olduğumu söyler. Bunu sağlayan sonundaki ekin ‘-en’ iyelik eki olmasıdır. Fakat aynı kelime ‘bir dönüm’ terkihiyle söylendiğinde herkes tarafından kabul edilen bir ölçüyü temsil etmiş olur. Yine aynı kelime *dönem* olarak söylendiğinde etrafı *ben* tarafından çevrelenmiş, sınırlarını *ben*’in belirlediği soyut bir kavram şeklini alır. Kelimenin ilk halindeki gibi belirgin bir *ben* iyeliği görülmemiş olsa da, *dönem* kelimesini kavramlaştıran ek de ‘-en’ iyelik ekidir.

Dönüm ve *dönem* kelimelerinde yaptığımız değerlendirmeyi *kavram* kelimesi için de yaptığımızda aynı sonuca ulaşırız. Yani *kavram* kelimesini kavrayan yerin kavradığı olarak tarif edilebilir (urgan için balya).

Kavram eki olan ‘-en’ bir önceki algıda, yani kavramlaşmadan önce, iyelik eki olan ‘-en’dir, dedik. Fakat kelime kavram halini aldıktan sonra, ‘-en’ ekini iyelik eki olarak algılamak, kavram eki olarak algılamamızı engeller.

Bir kelimeye iyelik ne ölçüde fark ediliyorsa, o kelimenin kavramlığını algılamamız o ölçüde zorlaşıyor. Aksine eğer kelimeyi kavram olarak algılıyorsak, o kelimeye iyelik fark etmemiz oldukça güçleşiyor. Yani bir kelime kavramsa, artık içindeki iyeliği anlayabilmek için, kavramlığını bir kenara bırakmalıyız. Eğer bir kelimeye iyelik çok belirgin bir şekilde varsa, o kelimeyi kavram olarak algılamamız çok zordur.

İKİNCİ BÖLÜM

1. Değinge Nedir?

Bu bölüm bir değingenin köksese nasıl bir tanım yüklediğini anlatmak amacıyla yazılmıştır.

Türkçe sanıldığı gibi sadece sondan eklemeli bir dil değildir. Bu hüküm önden ekleme yapılabildiği anlamına gelmemeli. Köksesin öncesine doğru peş peşe eklenebilen herhangi bir düzeneden bahsetmiyoruz. Sözüünü ettiğimiz, sadece köksesin öncesinde bulunan çok özel bir teksestir. Bu ses ek sayılmamalı. Ne kelimenin kökünü değiştirmeye güç yetirir, ne de kendisi en önde olmasıyla kelimelerin kökünü oluşturduğuna ilişkin düşüncelere girilmesine sebep olur.

Eğer bir kelime oluşmuşsa orada kökü oluşturan bir sesin varlığını kesin olarak kabul etmek gerekir. Sadece kelimenin değil bir hecenin bile bulunduğu yerde aynı durum geçerlidir. Kökses kelimelerin kökenidir ve Türkçedeki en küçük anlamlı birimdir, demek suretiyle kendi bölümünde köksesi tanıtmıştık.

Değingeyi tanıtmaya, kelimenin en başına geldiği ve ilk okunan ses olduğuyla başlayabiliriz. Değingesi olan kelimelerin, değingenin sevk ettiği bir mecrada anlamlandırıldığı ve bu kelimelerde değingenin, hem köksesin hem de ona bağ-

lı olan kelimenin yapısını oluşturduğu söylenebilir. Bu karakter bir kökसे son-
dan eklenen eklerle oluşan anlamdan ya da kullanıcıdan başkadır. Değinge, ke-
limeyi özel bir alana taşır.

Örneklendirilmeden anlatılması güç olan bu karakter her değinge için fark-
lıdır.

Bu kitabın konuları içinde tek bir değinge irdelenecek ve sadece bu değin-
ge açıklanacaktır.

2. b- Değingesi ve b- İzafiyeti

Bir harfin, kökşesin ve kelimenin başına gelmesini şuna benzetelim: Akan
bir su var ve suya dokunulmadığı sürece kendi mecrasında akıyor. Değinge, ken-
di halinde akan bu suyun (kökşes) yönünü değiştirmeye yarayan bir görev üst-
leniyor. Yani değingenin en önemli özelliği –hangi değinge olursa olsun- suyun
yönünü baştan değiştirmesidir.

Değingenin işlevi kökşesin anlamını belli bir yöne yöneltmesidir. Kökşes,
değingeyle belirlenmeden önce kendi mecrasında seyrederken, değinge onu özel
bir yöne, başka hiçbir şekilde ulaşılamayacak bir yöne / tarafa sevk ediyor.

b- değingesi, kökşesi ve kelimeyi izafî bir alana yöneltir.

İzafiyet kelimesinin tam olarak karşılamadığı *b-* izafiyeti; başka bir kelimey-
le de ifade edilemeyen izafî bir tavra sahiptir. Bu izafî tavır *b-* değingesinin ka-
rakteridir.

Aşağıda *b-* değingesıyla başlayan birkaç kelimenin çözümlemesiyle birlik-
te, *b-* izafiyeti açıklanmaya çalışılmıştır. *b-* değingesini açıklamak, *b-* izafiyetini
açıklamakla aynıdır. Kelimeler üzerinde yapılan uzun irdelemeler kitabın bütü-
nün anlaşılmasında önemli yer tutuyor.

2.1. b- İzafiyetine Dört Örnek

Bu bölüm, örneklerle *b-* izafiyetini, *b-* değingesini ve dolayısıyla değinge-
yi açıklamak üzere yazılmıştır. Sadece izafiyet kelimesiyle tanımlanamadığı için
b- izafiyeti şeklinde özelleştirdik. Örneklerimiz *bulmak*, *bu*, *bakmak* ve *bulunmak*
şeklinde sıralanacaktır.

2.1.1. Bulmak ya da Bu Diye Ayırmak

Bir fiil olarak *bulmak* aslında *aramak* fiilinin sonucu olarak gerçekleşir. Şöyle de söylenebilir: *bulmak*, *aramak* olmaksızın gerçekleşmez. Dolayısıyla *bulmak*, kişinin bir şeyi aramasının sonrasında *bu* diyebileceği netlikle ayırmasıdır. Yani *bulmak*, *bu* demek ya da *bu* diye ayırmaktır. *Bu* Orhun Kitabeleri'nde de *bu* şeklinde geçiyor. Fakat aslı *boğ*'dur. Bu bahse birazdan değineceğiz.

Bu, bulunanın gösterilmesi için kullanılan sestir. Daha doğrusu şöyle: *bulmak*; 'bu' demekten ibarettir.

Bulmak her ne kadar görünen bir şeyin gösterilebilecek şekilde ayrılması ise de, böylesine aşikâr bir kelime değildir. Çünkü *ben*'e göre *bu* olan bir başkasına göre *şu* ya da *o* denilerek gösterilebilecek mesafede ya da yerededir.

Bulmak, *ben*'in bulunduğu yerde cereyan eder. Eğer *ben*, aradığı şeyin uzağında ise orada *bulmak* gerçekleşmez.

Eğer yitik bir şey aranıyorsa aynı zamanda bilinen bir şey aranıyordur. Ve aranan bulunduğu 'bu o' denir. *Bu*, yani *bulunan*, bilgide / zihinde mevcut olan o ile aynı ise, aranan bulunmuştur. 'Bu o' demek yitik bir şeyi bulmaktır. O yitik şey 'bu o'daki o'ya karşılık gelir. Bulunduğunu gösteren ses *bu*'dur. 'Bu o' dediğimizde *bu* bulunana, *o* ise aranana atıftır.

Buraya kadar *b*-izafiyetini anlatmaya yönelik bir giriş yapmış olduk. *Bu* ve *o*, yan yana geldiğinde biri aranana diğeri bulunana işaret ediyor. Tek başına kullanımında *bu* bulunanın gösterilme ifadesidir. *O* ise henüz aranmaya başlanmamış bir sükûnettedir. (Bu bahis *o*'nun kendi alanında irdelenecektir.)

b-izafiyetinin kendini çok açık bir şekilde gösterdiği alana ise henüz gelmedik. 'Bu o' *b*-izafiyetini anlatabilmek için kusursuz bir örnektir.

2.1.2. Bu ile O

b-izafiyetini anlatmak için kusursuz örneklerden biri diye tanıttığımız 'bu o' tam olarak *b*-değingesinin karakterini yansıtır ve *b*-izafiyeti diye tanımladığımız izafiyetin atıfta bulunduğu gerçekliğidir.

Kendi başlığı altında detaylıca işleyeceğimiz *o*, kökeni bakımından kendi köksesinin anlamını barındırıyor. Yani *o*'nun köksesi "-oğ-"dur. Bu ses *ğ*'nin dört

okunuşundan biridir. *Bu* diye atıfta bulunduğumuz şey ise, aslı itibariyle *o*'dur. *Bu*'yu *bu* yapan *o*'nun burada hazır olması, bulunmasıdır. Daha açık ifade etmek gerekirse, *bu* şöyle yazılır: *buğ*.

Bu, “-oğ-” köksesinden çıkan bir kelimedir dedik. *b*-izafiyeti gerçek etkisini işte burada gösteriyor. *O* hükmünde / yerinde / mesafesinde olan bir nesneyi *bu* yapan *b*'-dir / *b*- izafiyetidir / *b*- değingesidir. *O*'yu *bu*'ya taşıyan *b*'-dir. *b*- izafiyeti *o*'yu *ben*'in bulunduğu yere, *bu* şekline sokarak taşıyor.

Orada'yı, burada; ora'yı, bura yapan; ora'dakini bura'ya; ora'yı bura'ya taşıyan *b*-izafiyetidir.

2.1.3. Bakmak ile Görmek

b- değingesinin tavrını ve karakterini *b*- izafiyeti tanımında topladık. *Bu*-nu, *b*- değingesindeki tavrın sabit bir tanımla yapılabilmesi için yaptık. Şimdi bu tanımın sabitleşmesi için örnekler vermekteyiz. *b*- değingesindeki tavır ve bu değingenin, başına geldiği kelimeyi hangi yöne sevk ettiği, bu bölümde daha da sabitlenecek.

b'nin karakterinin ve dolayısıyla *b*-izafiyetinin daha iyi anlaşılması için başka bir örnek olarak kısaca *bakmak* fiilini işleyelim.

Bakmak, insanın gözleriyle yaptığı değil, gözlerini kullanarak yaptığı fiildir. Yani gözler *bakan* için bir pencere hükmündedir. Onun içinden bakan, yalnızca *ben*'dir.

Öncelikle şunu söylemek gerekir: *b*-izafiyeti, idrak olmaksızın gerçekleşmez. *Bakmak* fiilini ‘rüyada bakmak ve görmek’ örneği üzerinden, *b*-izafiyetini açıklamaya yönelik kullanalım. *Rüya*; *görmek* fiiliyle ifade edilebilen, görmekle gerçekleşen bir yerdedir ve tanımı böyle yapılabilir. *Görmek*'le *bakmak* arasında, idrak eden açısından büyük fark vardır. *Görmek* görünenle ilgilidir. *Rüyasını* anlatan, rüyada gördüklerini anlatır. Bu durumda gören, görünenlerden ayrılmıştır diyemeyiz. (Bu, *görmek* kelimesinin başındaki *k/g*- değingesıyla ilgilidir.) Fakat *bakan*, görünenlerden ayrılmıştır ve bu kesindir. Meselâ ‘Rüyamda falan falanla konuştum’ denilebilir. Ya da ‘Rüyamda falanla konuştuğumu gördüm’ denilebilir. Fakat ‘Rüyamda baktım’ ya da ‘Rüyamda baktığımı gördüm’ denildi-

ğinde, orada rüya *görünen* vasfının dışına çıkıyor. Artık o rüya; *görünen* bir rüya değil, idrak edilen bir *ben* şeklinde gerçekleşiyor.

Rüyada bir başkasının baktığını görmek de, görmek hükmündedir.

Bakmak'taki *b*-izafiyeti bu şekildedir.

2.1.4. Kendimi taş ararken buluyorum ya da Bulunmak

Aşağıdaki mısraları *b*- izafiyetini açıklamaya çalışırken kullandığımız kelimeleri içeren ve *b*- izafiyetinin tavrıyla örtüşen bir yerde durduğu gerekçesiyle irdelemeye değer gördük.

Buradan baktığımda göremiyorum kendimi

...

Kendimi taş ararken buluyorum

Bura kelimesini *ora*'dan *bura*'ya getirenin *b*- izafiyeti olduğunu söylemiştik. *O*'yu *bu* yapan da aynı izafiyettir. *b*- izafiyetinden daha içeride, daha öznel / kişisel bir *yakınlık* yoktur. Hiçbir şey *ben*'e, *b*-izafiyetiyle başlayan bir kelimedenden daha yakında olamaz.

b-izafiyeti nesneleri *ben*'le yakınlığının son sınırına taşır. Nesnelerin *ben*'e sadece *b*-izafiyetiyle yakınlığı söylenabilir. Yani hiçbir nesne *ben*'e, *b*- izafiyetiyle başlayan nesneler kadar yakın değildir. Ayrıca *ben*'e bizzat *b*- izafiyetinden daha yakın başka hiçbir şey de yoktur.

Dolayısıyla *b*-izafiyetiyle başlayan bir kelime eğer bir konum belirtiyorsa; o konum mutlak olarak *ben*'in içinde bulunduğu *bir yer* olarak algılanmalıdır ve öyle tanımlanmalıdır.

Bu kabulde, buradan bakıldığında görünmeyen şey olarak *kendi* söylenmiştir. İrdelemeye geçmeden önce şunu söylemeliyim: *Kendi* ya da *kendim* kelimelerinin *ben*'in daha içindeymiş gibi değerlendirilmesine sebep olan terkipleri ve kullanımları var. Yukarıdaki mısralar da o terkipleri çağrıştırıyor olabilir. Ayrıntıya girmeden, *kendi*'nin, *ben*'in giysilerinden biri olduğunu söylemek ve *kendi*'yi *ben*'in daha derininde addeden kullanımlardan ya da kullanımlarını bu şekilde anlamlandırmaktan kaçınmak gerekir.

Kendi, *bura*'dan bakıldığında görülemeyecek şeyler arasındadır. Çünkü *bura*'dan *bura*'nın dışındaki yerlere bakılır. Görülebilecek olan şeyler de *bura*'nın dışındaki şeylerdir. *Bura* şimdi itibariyle bir başka yer olamayandır. Çünkü *ben bura*'da bulunuyordur. Hatta *bura*, *ben* burada bulunuyor diye buradır. *Kendi*, bakan kişinin bedeni (ki başındaki *k/g-* değingesine göre görünen tarafıdır) olarak düşünülürse, *kendi* de *bura*'dadır. Zaten görmek için *buradan* bakmak değil, *buraya* bakmak gerekir. Yani bu mısra bakmakta imkânsız olan bir görmekten bahsediyor.

Kendimi taş ararken buluyorum mısraında ise, taş ararken taşların arasında bulduğu bir *kendi*'den bahsetmiyor. Söylemek istediği, başka bir şey ararken, yani *kendini* aramazken bulduğudur. Yani taş arıyorken, birden: 'ben buradayım ve taş arıyorum' demesinden ibarettir. Kendini bulmak, içinde bulunduğu bedeni idrak etmektir. Kendini bulmak, şimdi bulunduğu yerde, yani burada olduğunu bilmektir. Fakat *burada* olmak ve *şimdi*'de bulunmak özellikle hissedilmedikçe hiçbir şey bulunmuş olmaz. Kendini bulmak -ki bulunmak kelimesinin ifade ettiğidir- şimdi ve burada olduğunu ayırt etmektir. Bu *ben*'e özgü bir ayırt ediştir. Bulunmak sadece burada ve şimdide hissedilmiş *ben*'dir.

Kendini bulmak anlamına gelen *bulunmak* kelimesini irdeleyelim.

Bulunmak kelimesi *bulmak* fiilinin '-en-' orta eki almış halidir. *Bulunmak* fiili, barındırdığı '-en-' orta eki (yani *bulunmak*'ta 'kelimelerin ortasındaki iyelik' olarak geçen '-en-' eki) dolayısıyla kendi üzerinde yapılan bir bulma eyleminin durumlaşmasını ifade etmiş oluyor. Böylelikle *bulunmak*, 'kendini bulmak' şeklinde izah edilebilir bir alana girmiş oluyor. Çünkü orta ek olan '-en-' *ben*'i değil, *kendi*'yi kasteder. *Bulunmak*, *kendi*'yi (kendini) bulmak durumudur. Fiil olmanın dışında bir durumu ifade eden *bulunmak*, burada ve şimdide hazır olmak anlamına, *b-*izafiyeti dolayısıyla sahiptir.

Ben'in *kendi*'yi bulduğu yer ve zamanı ifade eden *bulunmak*, *olmak* kelimesini *b-* izafiyetiyle gösteren özel bir alana işaret eder. Bu alan *ben*'in şimdi bulunduğu (kendini bulduğu, kendini idrak ettiği) yerdir.

Bulunmak kelimesinin *b-*izafiyetiyle ilgili bölümü burada bitmiştir.

2.2. Ben'in Dokunulamaz İzafî Alanı

Bu bölüm *ben*'in kimse ve hiçbir şey tarafından dokunulamaz alanına ve geçilemez sınırına ilişkindir.

b- izafiyetinin ne olduğu ve kelimeyi nasıl bir izafî alana yönlendirdiği önceki yazılarda işlenmişti. Şimdi ise *b-*'nin, izafiyete nasıl sahip olduğunu irdeleyeceğiz.

b- değingesinin izafî bir alana yönlendiren karakterini *b-* izafiyeti diye tanımlayıp özelleştirmiştik. Bu özelleştirmeye şu sebepten gerek duyduk: *b-* izafiyeti, *benci* kelimesiyle ifade edilebiliyordu. Fakat *benci* kelimesi hem taşıdığı anlam bakımından, hem de kökeni bakımından *ben*'deki izafiyeti ifade etmekte yetersiz kalıyordu. *Benci* kelimesi taşıdığı '*ben*'e özel', '*ben* için' anlamlarıyla *bakmak*'taki izafiyeti kısmen ifade edebildiği halde, *ben* kelimesindeki izafiyete geçtiğimizde, kendi kökü olan kelimenin karakterini ifade etmekte doğal olarak yetersiz kaldı.

Böylelikle *b-*'nin deginge olarak, farklı bir izafiyete yönlendiren karakterinin niteliklerini *b-* izafiyeti çatısı altında topladık. Ayrıca bu izafî tavrın nasıllığını açıkladık. Şimdi ise nedenini açıklamaya çalışalım.

2.2.1. Ben Neden İzafîdir?

b-'nin neden izafî bir yöne yönelttiği bahsi ise tamamen *ben* kelimesiyle ilgilidir. Öncelikle *b-*izafiyetinin *ben* kelimesinden başladığını söyleyebiliriz. Eğer *ben* kelimesi başka bir degingeyle başlamış olsaydı şu anda o degingenin izafileştirmesinden bahsediyor olurduk. Özetle şöyledir: *b-*izafiyeti, izafiliğini *b-*'den; *b-*' ise izafiyete yöneltmedeki tavrını *ben* kelimesinin *b* ile başlamasından alır.

Açıkçası şöyledir: *ben* ilk kelimelerdendir ve hatta *b* ile başlayan ilk kelimedir, diyebiliriz. *Ben* kelimesi böyle düşünüldüğünde *b-* izafiyetinin ne olduğunu anlatmaya tek başına yeterlidir. *B*, izafiliğini, *ben* kelimesindeki *b-*'den, *b-* degingesinden almıştır. Sonra diğer kelimelere aynı doğrultuda yayılmıştır.

Bunun açıklamasına geçerseniz; *ben* denildiğinde söyleyen kişi kesinlikle *ben*'e ait, *ben*'e dair bir alanda gerçekleşen bir anlamdan bahsetmiş olur. Öyle ki bu cümle; *ben* dediğimizde, kesinlikle *ben*'e ait bir alanda gerçekleşen bir anlamdan söz etmiş oluruz, şeklinde düzeltilindiğinde daha doğru olur.

Ben'i söyleyen, söylediğiyle kendi izaftı alanını belirlemiş oluyor. Bir başkasının *ben* dediğinde kendi dışında birini kastetmesinin mümkün olmaması bu izaftıyetin sınırını belirler. *Ben* diyenin kendi alanını izaftı bir karakterle belirlemesini sağlayan, bu kelimenin *b* ile başlıyor olmasıdır. Burada sözü edilen sınır, kişinin kendi öznel alanını ifade etmesi, *sen*'le ve *o* ile arayı kesin olarak açması bakımından izaftıdır. Fakat bu sınır bir başkasının ihlâl etmesinin mümkün olmadığı bir alanın sınırındır. *Ben*'in izaftı bir alanın sınırları içinde olması, *ben*'in bir başkasının sahipliği içinde olmasını kesin olarak imkânsız kılar. Aynı zamanda başkası tarafından geçilemez, çiğnenemez, dokunulamaz olan bu sınır *ben*'in dışına taşmasını da imkânsız kılan mutlak bir sınırdır.

2.2.2. *Ben*'in Mutlak Sınırı

İlk bölümde sadece bir ses üzerinde duruldu. Hem kökses olarak hem de iyelik eki olarak '-en' irdelendi. İlk bölümde *ben* ve *sen* kelimelerinin kökkesi olan "-en-"in hem kökses olarak geçtiği, hem de iyelik eki olarak geçtiği yerleri nasıl etkilediği üzerinde duruldu. '-en', kökses olarak irdelendi. 'Fiil Sonu İyeliği Olarak '-en' İyeliği' başlığı altında şahıs / iyelik eki olarak irdelendi. İsim eki olarak irdelendi. Kavram eki olarak irdelendi. Geçtiği tüm bu yerlerde iyelikle olan ilişkisi incelendi. *Sen-ben* konumunda bulunana aidiyeti veren tek ek olduğu söylendi. Geçtiği her yerde kelimenin değişik katmanlarına iyelik katarak kelimenin kimin kullanımında olduğunu, kelimenin aidiyetinin kimde olduğunu belirginleştirdiği dile getirildi.

Ben-sen konumunda olup bir şeye aidiyeti bulunan ya da bir şeye sahip olması söz konusu olan her şeyin sadece bu iyelikle gösterilebildiği, hattâ sahiplenilmesinin sadece bu iyelikle mümkün olduğu söylendi.

Buna göre: '-en' iyelik eki, var olan bir şeyi bir kullanıcıya bağlayarak, onların varlığını sağlamlaştırdı. Ya da onlar böylelikle var olabildi. Bu ek, *ben-sen* konumunda olanların kullanılabileceği her yerde, her isimde, her fiilde sahibinin *ben* olduğunu gösterdi. Sahibi olarak göstermediği yerlerde de *ben*'i kullanıcı konumuna yerleştirdi. Bu ek geldiği her kelimede *ben*'i vurguladı, ortaya çıkardı. Bu ek geldiği her kelimeye *ben*'i getirdi. Bulunduğu her yerde *ben*'i bulundurdu. *Ben*'i vurgulamaksızın kendisi var olamadı. *Ben*'i göstermeksizin görünemedi. Kelimenin her yerine *ben*'i işledi.

Üzerinde ayrıntıyla durduğumuz ‘-en’ iyelik eki; iyeliğe dair taşıdığı tüm anlamları köksesten almıştır. Kökses; tekrar etmekte yarar var, kendisi bir tek anlamla sınırlı değildir ve sınırlı tutulamaz. Kökses kendisinden çıkan tüm kelimelerin anlamlarını içinde barındırır. Böylelikle köksesin içinde tuttuğu anlamlar tek bir şeye karşılık gelmekten uzaktır. Birbirinden oldukça farklı kelimelerin aynı kökten geldiği düşünülürse, bu kökün tek başına bir şeye karşılık gelmesini beklemek doğru olmaz.

İşte bir kökses olarak “-en-”; *ben-sen* zamirlerinin, *ben* ve *sen* gibi müşahhas kişiler olmadan önceki halini barındırıyor. Yani bu ses *ben-sen* kalıbına sokulmadan önce *ben*’in ve *sen*’in özünü taşıyor.

‘-en’ iyelik ekinin kelimeye kattığı aidiyetin etkileri ve köksesi ile bağlantısı düşünülerek, “-en-” köksesinin barındırdığı anlamları toplamaya çalışalım.

Elimizde bir ek var ve bu ek hangi kelimeye gelirse gelsin oraya bir iyelik / sahiplik katıyor. Yani sahipliğin olabilmesi için kendisine mecbur olduğumuz bir ekten söz ediyoruz. Bu ek, kelimenin sahibine atıfta bulunuyor. Daha doğrusu sahip olanı konuşulan kelime üzerinden tanıtıyor, belirtiyor. Bu sahipliğin mahiyeti farklı şekillerde olsa bile hepsi *sahiplik* kelimesinde toplanabiliyor.

Bu ekin eklendiği her kelime artık sahibiyle anılır bir içeriğe kavuşuyor. Böylelikle ek, kelimeye bir sahip atfederken kendisi de oradaki varlığıyla *sahip olan*’a sahiplik veren hükmünde bulunuyor.

Yani sözünü ettiğimiz ‘-en’ iyelik eki, kelimenin sahibini / kullanıcıını belirlemekle kalmayıp, tüm bunlara sahip olana da sahipliğini iade ediyor ya da bunu tebarüz ettiriyor.

‘-en’ iyelik eki kelimeye kattığı sahiplikle sahibin kim olduğunu, kimin sahiplendiğini ortaya çıkarıyor.

Şimdi tüm bu anlamları içinde barındıran kökses “-en-”, tüm bu anlamların özünü oluşturan bir yerde bulunuyor. Sahip olanı, tüm sahip olduklarıyla beraber temsil etmiş oluyor.

Burada şunu söylemek gerekir: ‘-en’, iyelik eki olarak geçtiği yerlerde bir kullanıcıya, bir sahibe atıfta bulunarak kendi varlığını burada ek olarak göster-

miş oluyor. Bunu yaparken aslında kelimedeki geçtiği yere göre kelimenin sahibi konumunda bulunuyor.

Burada iyelik eki olduğu yerdeki örneklere değinmek gerekir. *benim* kelimesinin sonundaki ek ‘-en’ iyelik ekidir. Bu ek, bir nesnenin ya da sahiplenilebilir bir şeyin sahibini göstermekle kalmayıp bu sahiplenme işini de sağlıyor. Yani anlatmaya çalıştığım şu; ‘bana ait’ anlamına gelen *benim* kelimesindeki ‘-en’ hem sahib’e atfeden hem de sahiplenilen konumunda oluyor. *Benim* diyen bunu dediği nesnenin kendisine ait olduğunu ve onun sahibi olduğunu ya da ‘o benim’ ve ‘onun sahibi benim’ ifadelerindeki anlamları tek kelimeyle karşılıyor.

İşte burası *ben*’in açıklanmaya en yakın olduğu yerdir.

İyelik eki olan -en’i, sahip olunan sınıfında bulunan şeylere uyarlayalım. Kendi etrafından başlayarak şöyle bir sahiplenme dizisi kuralım: Evim, dolabım, kitabım, kalemim diyerek eşya üzerinde; saçım, dişim, elim, bedenim diyerek kendi üzerinde; aklım, hissim, ruhum diyerek iç âlemi üzerinde sahiplenme gerçekleştirsin. Sırada ruhundan daha derinde bulunan ve her şeyi sahiplenene yere geldiğinde nasıl bir ifade kullanılacak; *ben*’im. İşte sahiplenilmeyen yer olarak karşımıza çıkan *ben*’in sahiplenilememesinin tek sebebi, kendisinin bizzat en derinde sahiplenilen konumunda bulunmasıdır. Bir başka şey için ‘o benim (malım)’ diyebiliyoruz. Ya da ismimiz söylendiğinde ‘benim’ diyebiliyoruz. İsmi sahibi *ben*; sahipliğini böyle ifade ediyor. Her şeyin sahibi konumunda bulunan ‘ben’ daha içeride başka bir sahip bulunmadığı için sahiplenilemiyor.

Daha içeride başka bir sahibin bulunmaması sözü, kökses olan “-en-”in doğru anlatılabilmesi içindi. Oysa *b*-izafiyetini anlattığımız bölümde şunu söylemiştik: Bu izafiyet kelimeyi sadece *ben*’e hasreder. Böylelikle *b* ile başlayan kelimelerde *ben*’ce anlamı vardır. Bu özellik *b*’de sadece ve sadece *ben* kelimesi *b* ile başladığı için vardır.

Şimdi tekrar *ben*’i irdelemeye devam edelim. “-en-” köksesini, her şeyi *ben*’in alanına taşıyan *b* ile başlatarak her şeyin sahibi olan “-en-”i kendi alanımızla, yani *b*-izafiyetiyle ifade etmiş olalım. Şimdi en derinde ve başka bir sahip tarafından sahiplenilemeyen “-en-”i, *b* ile başlatmak suretiyle bir sınırın içine koymuş olduk. İşte bu *ben*’in mutlak sınırıdır.

Bir başkasının kesinlikle dokunamadığı bu alan, izaftı bir sınır çizilerek öz-nelleştirilmiş ve *ben*'in mutlak makamı olarak sahiplenilmiştir. Sahipliği ya da sahipliği sağlayan sesi, *ben*'e ait kılan bir harfle başlatılmasından oluşan bu yer aynı zamanda içeride herhangi bir çatışmaya imkân tanımayan bir sükûnettedir. Zamanın ve hareketin dışındadır.

Ben'in nasıl bir konumda olduğunu kesin olarak anlamamızı sağlayan, “-en-” köksesi ve *b*-izafiyetinden terkip edilmiş bu kelime aynı zamanda birinci tekil şahsı ifade eden tek zamirdir. *Ben*, izafilekle başkadan ayrılmış mutlak bir alanı temsil eder. Sahip olanı izaftı bir sınırla belirler.

Üzerinde söylenebilecek daha çok şey olmasına rağmen *ben*'in dille ilgili olan kısmı şimdilik bu kadardır.

2.3. Var - Yok Arasında Ben

Bu başlık altında *var*'ın ve *yok*'un nelere karşılık geldiği, bir şeyin nasıl *var-yok* olduğu ve *ben*'in varlıktaki durumu irdelenecektir.

2.3.1. Yoklamak

Bir şeyin var mı yok mu olduğu Türkçe açısından *yoklamak* fiiliyle sorgulanıyor. Bununla ilgili örnek bir cümlemiz şöyledir: ‘Yokladım öteni, öten yoğ imiş’. Bu cümle Karacaoğlu’nın bir şiirinde geçer. Karacaoğlu bu cümlede öte diye bir şeyi yokladığından söz ediyor. Öte kelimesinin ne olduğunu geçerek sadece görünemez bir şey olduğu üzerinden *yoklamak*’la ilgilenelim. Basit bir tanımla, *yoklamak*; görünemez olan şeylerin var mı yok mu olduğunu anlamak için kullanılan fiildir, diyelim. Ya da var mı yok mu sorgusunu sağlamak ve hükmü belirleyebilmek için kullanılabilen fiildir, diyelim. Karacaoğlu’nun cümlesinin sonunda, ötesini yokladığı kişinin ötesinin olmadığına hükmediyor. Eğer ötesi olsaydı bunu yine yoklayarak anlayacaktı.

Fakat var mı yok mu sorgusu bir soruyla gerçekleşmiyor. Ya da var sorgusu için başka, yok sorgusu için başka kelimeler kullanılmıyor. Çünkü *var-yok* birbirinden bağımsız iki hüküm değil, hattâ (öneri: “belki”) birbirine fazlasıyla bağımlı hükümlerdir.

Var mı yok mu sorgusunu yoklamak fiili üzerinden derinlemesine irdelemeyi sonraya bırakarak *yoklamak* kelimesiyle yakınlığı olan başka bir kelimeye geçelim.

2.3.2. *Değmek*

Öncelikle yoklamak kelimesiyle yakınlığı bulunan *değillemek* kelimesinin ne olduğunu açıklamaya çalışalım. *Yoklamak* ile *değillemek* kelimeleri arasındaki yakınlık şudur: Eğer *yoklamak* görünen bir nesne üzerinde gerçekleşen bir nitelik yoklamasıysa, bu dokunmaksızın yapılamayacaktır. Dokunularak, temas edilerek gerçekleşen –örneklerle aşağıda açıklanacaktır- bir nitelik yoklaması da *değmek*'tir. Fakat *değmek*'te *yoklamak*'taki gibi var-yok hükmüne ulaşılmıyor. Bakalım neye ulaşıyor.

Değmek kelimesi, *değirmek* şeklinde soyut anlamlar taşıyan kelimeler şekline sokulabiliyor. Ya da 'Attığım taş ürküttüğüm kurbağaya değmedi' sözündeki gibi yapılan bir işin karşılığı olarak da kullanılabilir. Bu kullanım *değer* (kıymet, paha) kelimesinin kullanıldığı alanda kullanılmıştır. Yapılan işe karşılık gelmesi ya da gelmemesi anlamında *değmek* fiiliyle aynı köktendir. Bir şeyin bir şeye *değme*'si, -kısaca söylemek gerekirse- birinin diğerine karşılık gelmesi anlamındadır. Kıymet, paha anlamındaki *değer* şöyledir: Bir şeyin ederine, ona ödenenin karşılık gelmesini *değmek* fiiliyle anlayacak şekilde düşünersek; ederinin ödenene değmesi, onun, değerine verildiğini sahibine söyletebilir. Hattâ sahibi şunu da söyleyebilir: 'Bu mal bu fiyata değdi'. Buradaki *değdi*'yi tüm anlamlarıyla düşünebiliriz.

Sözü şöyle değiştirdiğimizde: 'Attığım taş kurbağaya değdi', bu sözde taşın kurbağaya karşılık geldiğini ve atışta isabet olduğunu, sözün öncesine bakarak çıkarabiliriz.

Şu söylenebilir; *değmek*, karşılık gelmektir. Birinin bir şeye değmesi ya da bir şeyin bir şeye değmesi, ona karşılık gelmesi olarak özetlenebilir.

Değer (paha, kıymet) anlamındaki *değdi* ile isabet anlamındaki *değdi*'nin aynı kökten çıkan aynı kelimeler olduğu böylece kesinleşti. Şimdi ise *değil*'in hükmüne bakalım.

2.3.3. Değil

Soru şu: ‘Doğru mu?’; cevap da şu: ‘Değil’. Daha açıklayıcı olmaya çalışırsak: ‘Bana şöyle şöyle söylediler, bu doğru mu?’ sorusuna: ‘Sana söylenenler doğru değil’ cevabının verildiğini düşünelim. Açıklamasını şöyle yapalım: ‘O söylenenler bu işin aslıyla örtüşmüyor’ ya da ‘O duydukların işin gerçeğine karşılık gelmiyor, gerçeğine değmiyor’ ya da ‘Söylenenlerin gerçeğe uzaktan yakından bir ilişkisi yok’ şeklinde açıklanabilir.

Değmek fiilinin taşıdığı, karşılık gelmek, temas etmek, dokunmak anlamlarını bir yerde toplamaya çalışalım. Paha, kıymet anlamındaki *değer* kelimesini de göz önünde turalım. Bu anlamların hepsi aynı kökten doğuyor. Öyleyse: bir şeye *değ*en bir şeyin, hem maddî karşılığı anlamında kullanılması; hem kıymetine karşılık olarak kullanılması; hem dokunmak, temas etmek anlamında kullanılması; hem de kavramlar düzeyinde karşılık olarak kullanılması, bu alanların hepsinin bir kelimeyle anlatılabilmesi ya da bu alanların hepsinin anlamlarının bir kelimenin mahsulü olması, aynı seslerden oluşan kelimelerin mevcut anlamları farklı olsa da aynı kökten anlamlanarak çıktığına kanıttır. Buradan çıkabilecek birçok hükmün konuyla ilgili olanı şöyledir: Ses benzerliği bulunan bütün Türkçe kelimeler anlamları bakımından da birbirlerine benzemek zorundadırlar.

Değil’e ulaşabilmek için önce *değmek*’teki ‘karşılık gelmek’ anlamını iyice sabitlemek gerekiyor. Bu konuya *değmek* fiilinin tek taraflı bir fiil olduğunu söyleyerek başlayalım. Bu fiil *karşılıklı* iki şeyin birbirine değmesi, yani karşılması durumunda *değişmek* fiilinin cereyanına imkân sağlıyor. Yani beş lira değer biçilen bir kitabı almak istiyoruz. Burada biçilen *değer* o kitaba *değecek* olan bedeli gösteriyor. Daha azı o kitaba *değemez*, o kitabı *karşılayamaz* demeye geliyor. Burada değer beş liradır. Yani değecek olan, kıymeti kendinden olan beş liradır. Değeri daha önce biçilmiş olan kitabın satıcısına beş lirayı *karşılık* olarak verdiğimiz zaman birbirini karşılayan bu iki nesne birbirine *değiyor*, yani karşılıklı *değişiyor* demektir.

İki şeyin birbirini eksiksiz olarak karşılaması *değişmek* için yeterlidir. Buradaki *değişmeyi* temas etmek anlamında da düşünebilirsiniz.

Değmek fiilinin tek taraflı bir fiil olduğunu söylemiştik. Fakat şunu da söylemeden geçmeyelim; eğer bir yerde bir *değer* varsa, onun değebileceği, onun kar-

şilayabileceği bir başka şey de olmak durumundadır. Aksi takdirde *değer* değerini ne kadar korusa korusun *karşılık* geldiği bir şeyi yoksa onun değerinin bilinmesi beklenemez. Açıkça ifade etmek gerekirse bunları şunun için söylüyoruz; *değil*'e ulaşmak için *değiştirmek* üzere hazırlanmış, birbirini karşılaması beklenen iki şey gerekiyor. Yani *değil* ancak böyle bir ortam hazırlandığı takdirde anlaşılmaya imkân tanıyor.

Değiştirmek üzere hazırlanmış bir kitap onu satmak için bekleyen satıcının elinde, karşı tarafta ise kitaba karşılık gelmesi (*değmesi*) beklenen bir miktar para, kitabı almak isteyen kişinin elinde duruyor. İki şeyin birbirine değmeye yaklaştığı bu ortamda *değil* her an her iki taraf açısından da gerçekleşebilecek bir yerde bulunuyor. Alıcı kitaba karşılık gelmesini beklediği bir miktar parayı satıcıya uzatıyor. Satıcı o paranın kitaba değmediğini şöyle ifade ediyor: *değil*.

Söylemeyi geciktirdiğim bir başka husus da *değil*'in içinde aslında herhangi bir olumsuzluğun bulunmamasıdır. Kullanılan anlamı itibarıyla *değil* kelimesinde var olduğu sanılan olumsuzluk aslında sadece edilgen konumunda olmasından kaynaklanıyor. Her iki taraf da fiilin etrafında şu şekilde konumlanıyor: *değen* ve *değilen*. Aslında olması gereken, her iki tarafın da birbirine *değmesi*ydi. Yani 'kitaba karşılık görülen para; paraya karşılık görülen kitap' şeklinde olmalıydı. Bu durumda her iki taraf da aynı anda *değer* olarak birbirlerine *değmeye* ya da *değmemeye* hazır halde bulunmalıydılar. Oysa biri *değen* diğeri *değilen* olduğu için değilen herhangi bir değeri bulunmadığı, onun değerini değen taraf belirlemeye çalıştığı için şöyle bir sorun çıkıyor: Değen taraf değer olduğunu kabul ediyor fakat değilen tarafta kendi değerini belirleyen bir şeyin bulunmaması hali cereyan edince, değilen taraf pazarlık durumunu karşılıksızlaştırıyor. Yani kendisi için biçilen pahaya herhangi bir şekilde karşılık vermiyor, değmeye yanaşmıyor.

Her ne kadar, biçilen pahaya atfen 'bu kitabın değeri budur' dense de, bunun kitap açısından bir önemi olmadığını kitabın bu değeri karşılıksız bırakmasıyla anlıyoruz.

Bu kurduğumuz örneğe başka bir şekilde yaklaşmak daha uygun olurdu. Yani satıcının şahsi kütüphanesine koymak üzere hazırladığı kitaba birinin talip olması ve bir fiyat biçmesi, fakat satıcının 'o kitap satılık değil' demesiyle son bulan bir durum, örneğimizin anlaşılmasını kolaylaştırırdı.

Değil'i irdelemeye Karacaoğlu'nın mısralarıyla devam edelim. Dörtlüğün tamamı şöyle:

İlgıt ılgıt esen seher yelleri,
Esip esip yâre değmeli değil;
Ak elleri elvan elvan kınalı,
Karadır gözleri, sürmeli değil.

İlk iki mısrada *değmeli*'yi ve *değil*'i yan yana kullanarak Türkçenin ruhuna vâkıf olduğunu gösteriyorsa da mısrada sadece *değmemeli* demek istiyor. Yani 'değmeli değil' ifadesi yapmaya çalıştığımız çözümlemeye uygun düşmüyor. Fakat 'Karadır gözleri, sürmeli değil' mısraı üzerinden irdelemeye devam edebiliriz.

Bu mısradan sürmeli sanılacak kadar kara gözlü bir yâri olduğunu anlıyoruz. Fakat yârinin gözlerinin sürmeli sanılmasının yanlış bir hüküm olduğunu bildiğinden, söyleme ihtiyacı hissetmiş diye düşünüyoruz. Sürmeli ifadesinin işin gerçeğine karşılık gelmediğini, gerçeğe değmediğini 'sürmeli değil' diye söylüyor. Fakat bundan önce gözlerin gerçek değerini, 'karadır gözleri' diyerek söylemiş oluyor.

İşte biz de *değil*'in ne demek olduğunu bu iki örnek üzerinden anlatmaya çalıştık. Kısaca toparlamamız gerekirse; karşılıklı olarak işleyen, her iki tarafı da *değer* olan (örn. taş ve kurbağa, kitap ve para) bir fiilin düzenli çalışması durumunda *değişme/k* gerçekleşir. Fakat iki taraftan biri bu *değme* işine karşılık vermezse *değilen* tarafından bu karşılıksızlık *değil* denilerek ifade ediliyor. Yani *değmek* istemeyen ya da *değmeyen* durumunu *değil* diyerek dile getiriyor.

Değen, *değilen*'e istediği kadar *değsin*, eğer *değilen* buna bir *karşılık* vermiyorsa orada kesinlikle bir *değişme* olmaz. İşte bu *değişmeme* durumu aslında *değilenin* karşılık vermemesinden kaynaklanıyor. Bunun ifadesi de *değil*'dir.

2.3.4. Yoklamak, Değillemek Değildir

Bir şeyi *değillemek*; o şey hakkında söylenilenin gerçeğe örtüşmediğini *değil* diyerek ifade etmektir. Ya da bir şeye, bir hükme eklenen *değil*, oradaki yanlışlığı, gerçeğe örtüşmemeyi ifade eder nitelikte olumsuzlamaktır. Mesela: 'onun

boyu uzun değil' cümlesi bize boyunun kısa olduğunu anlatmaz. Dolayısıyla *değillemek*, doğru hükme varmada kullanılan bir işlem olarak, yoklamaya benzemez. *Değillemek*'te mutlak anlamda iki şey üzerinde karşılaştırma yapılıyor (boy uzun'la karşılaştırılıyor). Oysa yoklamada kullanılan yöntem bundan oldukça farklı.

Yoklamak fiili sonucunda ulaşılabilecek var-yok yargısı nasıl gerçekleşiyor, bunun irdelendiği aşağıdaki yazıda *yoklamak* tüm yönleriyle açıklanmıştır.

2.3.5. Var ve Yok Yargısına Nasıl Varılır?

Bu sorgu nasıl gerçekleşiyor da bir şey var mı yok mu hükmü belirginleşiyor; şimdi bunu irdelleyelim.

Yoklamak kelimesi bir fiil olarak ortada olanla, açık olanla ya da görünenle ilgilenmeyen bir kelimedir. Eğer *yoklamak*, görünen bir nesneyle ilgileniyorsa bile onun görünmeyen niteliğini sorgulayarak ilgilenir. Mesela: Bir nesnenin sert mi yumuşak mı olduğunu anlamak için *yoklamak* fiili, ifade ederken kullanılabilir. Fakat o nesnenin sert mi yumuşak mı olduğunu anlamak için işlediği fiil *dokunmak* olmuştur.

Tam yerli yerinde olmayan kullanımlar *yoklamak* fiilinin asıl alanını zayıflatabiliyor. *Yoklamak* fiili; *var mı-yok mu* sorusuna içindir.

Tekrar Karacaoğlan'dan yaptığımız alıntıya dönelim:

'Yokladım öteni, öten yoğ imiş'

Yoklamak sorusunun gerçekleşmesi için bir ön kabul gerekiyor. Aksi halde bu sorgudan bahsedilemez. *Yokladım* diyebilmek için 'bir şeyi' demek şarttır. Bu bahsettiğimiz ön kabul, örnek cümlede *öte* şeklinde geçiyor. Cümle içinde *öte* elle tutulur, gözle görülür bir şey olmadığını belli ediyor. Fakat *öte*'nin varlığı ya da yokluğunun anlaşılabilmesi için; var mı yok mu sorusunu işleten *yoklamak* fiilinin kullanılması gerekiyor.

Var mı-yok mu şüphesini taşımak zaten ona bir varlık yüklemek anlamına geliyor. Yani yoklanacak şeyin ne olduğunun bilinmesi, onun varlık alanında bir yere zaten sahip olduğunu gösteriyor. Daha doğrusu yoklamak ancak bu şartlar altında başlıyor.

Bir şeyin var mı-yok mu olduğunun sorgulanmaya başlandığı anda sorgu hemen 'bir şey' olarak tanımlanmış bir varlığın sorgulanması halini alıyor. Zaten 'bir şey' olarak varlık yüklenmiş, varlık alanında 'bir şey' olarak karşılık bulmuş 'bir şey'in *yoklanması* nasıl olur?

Bunu *yok* kelimesini sorgulayarak açıklamaya çalışalım.

Olmayan bir şeyi 'bir şey' diyerek varlık alanına çıkarıyor ya da öyle tanımlıyorsak *yok* kelimesini nasıl anlamalıyız?

Bu kelime varlık değerlendirmesinin zihinlerde bir ön kabulle çalıştığının kanıtıdır. *Yok* kelimesi "-oğ-" köksesinden ve *olmak*, *bulunmak* kelimelerinin çıktığı yerden çıkıyor. Buna göre *yok*, varlığını var kabulüne borçludur.

Yani *yok* kelimesi varsayılıyor / var kabul ediliyor diye vardır. *Yok*; varsayıldığı anda vardır. *Yok*'u varsaymak, *yok*'un var olmasını sağlar.

Yani, *yok* elimesi de dahil olmak üzere, varsayılmayan bir şeye *yok* denilemez. Daha doğrusu, bir şeye *yok* denilebilmesi için önce onun varsayılması gerekir. Kendisi için *yok* denilmiş bir şey, öncesinde varsayılmış demektir. Bunun için şöyle bir örnek verelim: Karanlıkta merdiven çıkan biri var ve merdivenlerin sayısını biliyor. Son basamağa adımını attığında yanlış bildiğinden ya da yanlış bilgiyi doğru saydığından ayağının altına basamağın gelmeyişi; orada varsayılan bir şeyin *yok*'luğunun tecellisidir. Ya da şöyle söylenebilir: *Yoklaması* yapılmamış ve dolayısıyla *yok*'la beklenmedik şekilde karşılaşmıştır. *Varsaymayı* bu kadar kesin tutmamış olsaydı ve ayağıyla basamak var mı yok mu diye *yoklasaydı*, *yok*'un vuruculuğuyla bu şekilde karşılaşmazdı.

Bir şeyin *yok* hükmüne kavuşabilmesi için, onu varsaymak zarurettir. Varsayılmamış ise, var da yok da değildir. Şöyle de denebilir: Varsayılmamış olan, kendisine var-yok denilemeyecek bir varlıkla var olabilir. *Bulunan*'ın hükmü böyledir.

Fakat *var* yargısına bir *yok*'un *yoklanmasıyla* varılır. Yani varsayılan bir öte yoklandığında *yok* ya da *var* yargısına kavuşuyor. Varsayılmayan -ki *yok* sayılmaz, bu nedenle *yoksaymak* diye bir şey olmaz- yoklandığında; yani var olduğu düşünülmemiş bir şey, herhangi bir şekilde varsayılmayanla karşılaşılırsa, var yargısı ortaya çıkar. Varsayılmayan yoklanmaz. Varsayılmayanın var yargısına kavuşması için bir karşılaşma gerekir. Burası biraz karışık gibi görünebilir. Fakat bu karışık görünen alanın, anlaşılması imkânsız da değildir. Bunun için şöyle bir örnek ve-

relin: Karanlıkta yürüyen birini düşünelim. Yürüdüğü yolun üzerinde bir duvar olduğunu düşünmemiş olsun. Orada bir duvar varsaymış olsaydı ihtiyatlı bir şekilde, onu yoklayarak ilerleyecekti. Fakat o duvarı varsaymamış olması, onu yoklamasına engel oluyor. Duvara çarptığında; orada bir duvar olduğunu varsaymamış olmasını yoklayarak, duvar için *var* yargısına varıyor. Yani duvar, yokluğuna hükmedilendir ve duvara çarpmakla bu *yok* yargısına da çarpmış oluyor. Varlık böyle tecelli ediyor. Yani varsayılmayan, bir duvar yoklandığında *var* oluyor.

Bu örnekteki duvarın bilinçli bir yoklaması yapılamaz. Bilinçli bir yoklama ancak varsayılan üzerinde gerçekleşir. Burada *var* yargısının; bir *yok* yargısının *yoklanmısıyla* *var* olduğunu, söylemiş olduk.

Burada bir de varsayılanın yoklanmasından çıkan *var*'a ve yoksayılanın (varsayılmayan anlamında) yoklanmasından çıkan *yok*'a değinmek gerekir. Bunu Karacaoğlu'nın ilk bölüme aldığımız dizesini değiştirerek kullanmak suretiyle örnekleyelim: 'Yokladım öteni, öten *var* imiş' olsun. Bu *var*, *yok*'un (varsayılmayan) yoklanmasından çıkan *var* ile aynı varlıktadır. Burada önemli olan varsayılanın, yoklamakla çarpılması ya da karşılaştırılmasıdır.

Fakat varsayılmayanın yoklanmasından çıkan *yok*; varsayılanın yoklanmasından çıkan *yok*'la aynı değildir. Çünkü varsayılanın yoklanmasında, kesinlikle bir yoklamadan söz edebiliriz. Ancak varsayılmayanın (yoksayılanın) yoklanmasından çıkan *yok*; aslında varsayılmayanın yoklanmaması durumudur. Buradan çıkan *yok* ise sorgusuz *yok*'tur.

Var'ı ve *yok*'u elde ettiğimiz işlemleri şöyle sıralayabiliriz:

Varsayılanın yoklanması durumunda *var* elde edilir.

Varsayılanın yoklanması durumunda *yok* elde edilir.

Varsayılmayan yoklanmayacağından herhangi bir şekilde varsayılmayanla karşılaşılsa *var* elde edilir.

Varsayılmayanın yoklanmaması durumunda *mutlak yok* elde edilir.

2.3.6. Ben'in Varlıktaki Durumu

Burada sorgusu oluşmamış ve sorgulanamayan varlıktan bahsedeceğiz. Görünen hükmünde olanların -ki bunlar yoklanmaksızın idrak alanında *var* olan-

lardır- ve *varsayan* konumunda olanların hangi varlık alanında bulunduklarına kısaca değinilecektir.

Görünen hükmünde olan varlıklar; üzerinde herhangi bir şekilde varlık yoklaması yapılamayacak olanlardır. Çünkü yoklanabilmeleri için varsayılmaları gerekir. Oysa *görünen* hükmünde olanlar kendi varlık alanlarında *görünen* (bulunan) diye tanımlanabilir olanlardır. Bu ise onlar hakkında var mı-yok mu sorgusunu başlatmamıza engel olur. *Görünen*'in varlıkta kapladığı alan böyledir. *Mutlak yok*'un zıddı olan *var* da bundan ibarettir.

Açıklamasına gelince: *Mutlak yok* için: varsayılmayanın yoklanmaması, durumudur demiştik. *Görünen* hükmünde olan varlığın durumu da şöyledir: varsayılmayanın yoklanmaması, yani *bulunmak*'tır.

2.3.7. *Bulunmak*

Varsayan konumunda olanların varlıktaki alanı, *bulunmak* kelimesiyle karışılabilen bir durumdur. *Bulunmak* kelimesi, *b-* izafiyeti anlatılırken açıklanmıştı. Burada ilâve olarak sadece şunu söyleyebiliriz: Bir şeyin yoklanabilmesi için onun mutlaka varsayılması gerekir. *Varsayan* konumunda olan, kendisi için var mı yok mu sorgusunu başlatamaz. Dolayısıyla *yoklama*; kişinin kendi varlığı-yokluğu üzerinde işleyemeyeceği bir fiil olarak bilinmelidir.

Son olarak *var* şeklinde kullanılan kelimenin aslı *bar*'dır ve *b-* değingesi kelimesidir. Doğal olarak *b-* izafiyeti kelimenin üzerinde tecelli eder.

3. O'nun Yalnızlığı

Bu bölüm *o*'nun üçüncü şahıs olduğuna ilişkindir. Hatırlanacağı gibi daha önce de, kitabın birinci bölümünde fiil sonu iyeliklerinden söz ederken, *o*'nun, *ben-sen* zamirlerinin bulunduğu yakınlıkta bulunmamasının *o*'yu ortamın dışında durmaya ittiğine kısaca değinmiştik.

Sözün başında, daha hiçbir şey söylemeden önce şunu belirtmek gerekir: *O* diye özelleştirdiğimiz üçüncü şahsı, günlük kullanımlara denk düşen eklerle (ör. *o*'nun) görmeniz durumunda, *o*'yu söylerken biraz uzun söylemeniz gerekecektir. Söyleyişlerle ilgili olan bahis, bu kitapta işlenmeyecektir. Fakat *onun* ke-

limesiyle *o'nun* kelimesi arasındaki imlâ farkını *o*'yu biraz uzun söyleyerek, söyleyişte karşılayabiliriz. *O'nun* üçüncü şahıs olmadan önceki halini sorguluyor olduğunuzu düşünün.

Bundan seksen-yüz yıl öncesine kadar üçüncü şahsı ifade etmek için, hiç değilse yazılı metinlerde, *ol* kullanılırdı. *Ol* nasıl üçüncü şahıs olur? Bu sorunun cevabını irdeleyelim.

Ol kelimesi “-oğ-” köksesinden doğmuş bir kelimedir. “-oğ-” köksesi *ol* zamirine dönüşmek için aldığı ekle önce *oğul* kelimesini oluşturmuş. *Oğul* kelimesi üçüncü şahsı ifade etmek için kusursuz bir kelimedir. Bunu doğru anlayabilmek için üçüncü şahsı ilk kez tanımlayacak yerde olduğunuzu düşünün. Böyle bir yerdeyken, üçüncü şahsı tanımlamak için nasıl bir kelime kullanırsınız? İşte bugün itibarıyla *ol* diye ayırabildiğimiz, tanımladığımız ya da gösterdiğimiz kişinin ilk tanımlandığı zaman kullanılışı *oğul* şeklindedir.

Bu kullanıma halihazırda yabancı değiliz. *Adam* kelimesi günlük kullanımda bizim için nasıl üçüncü şahsa, yani tanımadığımız, adını bilmediğimiz kişiye delâlet ediyorsa, aynı şekilde *oğul*'un ilk olarak üçüncü şahsı belirlemesi de böyle olmuştur. Eskiden kullanılan *ol* zamirinin ilk hali *oğul* şeklindedir ve üçüncü şahsı ifade eder.

Oğul kelimesi hem erkek hem de kız için kullanılan bir kelimedir ve bu kullanım bazı yörelerde halen geçerlidir.

3.1. O Kimdir, Nedir?

Bu yazı *o'nun* kimi kastettiğine ve *ben'e* göre konumunun neresi olduğuna, yani şahsiyetine ilişkindir.

3.1.1. Nesnelerin Şahsiyetinin Belirlenmesi: O, Bıçağın Neresinde?

Kitabın önceki bölümlerinden olan ‘-en İyeliğinin İsimleştirmesi’ bölümünde nesnelerin, isimleriyle birlikte değerlendirileceği bölüm olarak bu yazıya gönderme yapılmıştı.

Nesnelerin ismini belirleyen ekler oldukça fazladır. Her bir ek, o nesneye başka bir bakış ya da başka bir yerden / yerinden bakış dolayısıyla verilmiş-

tir. Yani nesneye başka bir cephesinden / tarafından bakıldığı için, nesne başka bir ekle isimlenmiştir.

İsim eki denilince bir tek ekten bahsedilmelidir. O da isimlerin sonundaki *k* sesidir. Bu ekle isimleşen kelimeler oldukça fazladır.

Bu ek; tarak, kaşık, bıçak, yatak, orak, yalak gibi birçok kelimenin isim olmasını sağlamıştır. Nesnelerin, isimleriyle belirginleşmesini sağlayan bu ek aynı zamanda nesnelere bir şahıs da yüklüyor. Yani isimle tanınmalarını sağlayan ek, aynı zamanda şahsen belirginleşmelerini de sağlıyor. Bunu nasıl yapıyor?

Öncelikle şunu söylemek gerekir ki; Türkçeye göre nesneler *o* hükmündedir. Bu cümleyi daha doğru bir şekilde kurarsak; Türklere göre nesneler *o* hükmündedir. Yazının devamı bunu anlatmaya yöneliktir.

Kitabın birinci bölümünde ‘O’nun Fiil Sonu İyeliği’ başlığı altında, *o*’ya aidiyeti sağlayan ekin, fiillerin sonuna gelen ve telâffuz edilmeyen bir *ğ* olduğunu ve bu *-ğ* iyeliğinin, fiilleri *o*’ya ait kaldığını açıklamıştık. Yukarıda *ol*’un eski kullanımda *o* zamirini karşıladığını ve iyelik eki olarak geldiğinde, aidiyeti *o*’ya hasrettiğini dile getirdik. Ayrıca yine yukarıda *ol*’un köksesinin “-oğ-” olduğuna ve “-oğ-”un aslında *ğ*’nin okunuşu olduğuna değindik. Bunun yanında yine *onun* ve *o’nun* şeklinde yazılan imlânın söylenişte karışmaması için, *o’nun* uzun okunması gerektiğini söyledik. İşte bu uzun okuma *o’nun* yanına bir *ğ* ilave ederek okuma şeklinde olmalıdır. (Burada *ğ*’nin söylenmemesi ya da söylendiğinde fark edilmemesi çok önemli değildir.) Tüm bu atıflardan sonra özetle söyledığımız şudur: *ğ*, *o* zahirinin aslıdır ve *o* aslı itibarıyla *ğ*’nin okunuşudur.

Şimdi de isim eki olan *-k*’nin; *ğ*’den sertleşerek değişmiş bir ses olduğu bahsine geçelim. Bu hükmün doğruluğunu belirlemek açısından öncelikle ‘sesin yumuşaması’nı irdeleyelim. *Bıçak* kelimesini / ismini örnek olarak alarak şöyle bir cümle kuralım: ‘Bıçağı getir.’ Bu cümlede *bıçak* ismi, *bıçağı* şekline dönüşüyor. *Ğ*’den sertleşmiş ve *k* şekline dönüşmüş olan ek, ismin *k* ile belirginleşen şahsiyetini başka bir belirlenim için tekrar eski haline çeviriyor.

İsim ekinin *ğ*’den değiştiğini ve son halinin *k* olduğunu ifade etmeye çalıştık. Bu değişim *ğ > g > k* şeklindedir. Kullandığımız isim eki bazı şivelerde *g* şeklinde de kullanılmaktadır.

Nesnelerin Türkçeye göre *o* hükmünde ya da şahsında bulunmaları, ifade açısından şunları vurgulamamızı gerektiriyor: Eğer *bıçak*, *o* hükmünde ya da *o* zamiriyle ifade edilecek bir yerdeyse, biz ona bıçak demekle ‘o bıçak’ demiş oluruz.

Fakat *bıçak*’ın, içinde saklı olan zamirle belirginleşip şahsiyet kazanması, ‘o bıçak’ diyerek ayırıp yüklediğimiz belirlilikten daha başkadır. Çünkü onu isim yapan ek aynı zamanda onun şahsiyetini de oluşturuyorsa, burada nesnelerin, isimleriyle beraber kazandıkları şahsiyetin, *o* zamiri hükmünde olması, nesnelerin hakikatine ilişkin bir konum bilgisi sayılmalıdır.

Konum bilgisi, bu ekle isimleşmiş nesnelerin *ben*’e göre hangi konumda olduklarının bilgisidir. Yoksa *bıçak* isminde saklı olan *o*, ‘o bıçak’ denilerek açığa çıkarılamıyor.

Bu değerlendirmelerden şunu çıkarabiliriz: Nesnelerin yerleri ve konumları; nesnelerin aldığı bu isim eki dolayısıyla, gerektiğinde istenecek şekilde değiştirilebilecek olmaktan uzaktır.

Bıçak, her zaman *bıçak*’tır. İsmindeki şahsiyetten bir şey kaybetmez. Belirsizliği de, buraya ya da oraya taşınmamış olmanın belirsizliğidir, yoksa ne var olup olmadığıyla ne de ne olup olmadığıyla ilgili bir soruna işaret etmez.

3.2. O’nun Yeri Neresidir?

O’nun, *ğ*’den geldiğine ve hatta *ğ*’nin okunuşu olduğuna daha önce değinmiştik. Bu yazıda da *o*’nun ve kelimelerin içerisindeki *ğ*’nin nereye, neredeki *o*’ya, hangi *o*’ya atıfta bulunduğunu ele alacağız ve bunların ikisinin de zihinlerdeki *o*’ya, zihinde olana gönderme yaptığını daha ayrıntılı bir şekilde göstermeye çalışacağız.

O’nun zamir olarak gerçek karakteri ve gerçekte ifade etmek istediği budur. Yani *o* zihinlerdekine karşılık söze gelen, kullanılandır. Zihinde geçen herhangi bir şeyi ya da zihinde bulunan bir kişiyi, ifadede karşılamak için *o*’yu kullanırız.

‘Bu *o*’ örneği anlatılırken *o*’nun zihinlerdeki aranan olduğu söylenmişti. Örneğin ‘bıçağı getir’ cümlesinde zihinlerdeki ‘o bıçağı’ demiş oluyoruz. Çünkü işa-

rete gelecek yerdeki bir nesne için *o* kullanılmaz. Fakat ulaşılamayacak bir yerde ise, uzaklığını *o*'nun uzaklığına denk görüp kullanabiliriz. Ama unutmamak gerekir ki *o* zihinde olana atıfta bulunur.

Aşağıda ayrıca, *yaptığım*, *yapacağım* fiillerini örnek verecek ve kelimeleri şöyle ayıracağız: *yaptı-ğ-ın*, *yapaca-ğ-ın*. İşte buradaki *ğ* zihinlerdeki *o*'ya karşılık gelmektedir. Ayrıca *o*'nun zamir olarak insan için kullanımının aslının *oğul* olduğunu söylemiştik. Bu da zihinlerdeki '*o kişi*'ye karşılık gelmektedir.

Netice itibarıyla bir şey *o* zamiriyle ifade edilecek bir yere girdiyse, *o* zihne girmiş demektir. Bunu tersten söylemek belki daha doğru olur: Bir şey zihinde yer bulduysa, artık ona atıf, *o* denilerek yapılabilir. Başka bir deyişle, *o*'nun yeri neresidir sorusunun cevabı şöyledir: *O*'nun yeri zihindir ya da *o* zihindedir.

3.2.1. *O'ya Atıfta Bulunmak*

Bu bölüm *ğ*'nin, isimlerin sonunda ve fiillerin şahıs ekinin önünde geçmesiyle *o*'ya nasıl atıfta bulunduğuyla ilgilidir.

İsim ekinin yumuşamasıyla ilgili verdiğimiz örnekten yola çıkarak, nesnelerin isimlerine getirilen ekten sonra yeni bir *o* zamiri hasıl olur. Aynı örnek cümleyi kullanalım: 'Bıçağı getir.' Bu kez bu cümleyi isim ekinin yumuşamasının dışında başka bir belirlenim için irdeleyelim. *Bıçak* dediğimizde; '*o bıçak*' demiş olacağımızı söyledik. Bu, bıçağın şahsiyetiyle ilgiliydi. Şimdi ise, '*bıçağı*' dediğimizde nasıl '*o bıçağı*' kastedeceğimizi ele alacağız. İşin burası, şahsiyetle değil atıfla ilgilidir. Kelime şu şekilde oluyor: '*bıçağı-ğ*'. Sona getirdiğimiz *ğ*, zihinlerdeki *o*'ya atıfta bulunuyor; zihinde belirlenen ve hangisi olduğu kastedilen bir *bıçak*'tan bahsedilmesini sağlıyor. Bu durum ismin şahsiyetinden başka bir şey ifade eder; yani '*bıçağı*' denildiğinde yapılan, bıçağın yerinin belirlenştirilmesidir.

Bunu daha iyi açıklayabilmek için fiillerde şahıs ekinin önce gelen *ğ*'nin konumunu ve bulunduğu konumla, fiili nereye attettiğini örneklendirmeliyiz. Bahsettiğimiz *ğ* fiilin şurasındadır; '*yaptı-ğ-ın*'. Buradaki *ğ* sözü edilene ya da atıfta bulunulana işaret eden gizli bir *o* zamiridir. Yani '*o yaptığın*' demeye gelir. Daha doğrusu '*o yaptığın*' denildiğinde *o* tekrar edilmiş olur.

Eęer fiili ‘yapaca-ę-in’ řeklinde dűřűnűrsek yine aynı yere atıfta bulunduęunu gűrűrűz. Mesela, ‘yapmak istedi-ę-in’ ifadesi de ‘o yapmak istedięin’ anlamındadır. Geęmiře dair konuřmalarda da ‘yapmıř oldu-ę-un’ řeklinde atfını sűrdűrűr. -yor’lu zaman kalıbı içinde kullanımı da ‘yapıyor oldu-ę-un’ řeklindedir.

Bu değerlendirmelerden sonra ‘bıçağı’ ismindeki *o*’ya aidiyeti başka bir űrnek cűmleyle tekrar açıklamaya çalışalım: ‘Bıçağın nerede?’ sorusu bilinen ve fakat *bu* ile belirginleştirilmemiş bir bıçağı ifade eder ve ‘o bıçağın nerede’ anlamına gelir. Bu cűmledeki *o*, zihindeki bıçağa karşılık gelir. *O*’nun, zihindeki karşılık geldiği yukarıda açıklanmıştı.

Bu yazı; ę’nin *o*’ya ait kıldıęının, ę’nin *o*’ olduęunun ve *o*’nun ę’nin okunuřu olduęunun tekrar açıklanması hűkműndedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1. Teksesler

Bu bölüme Türkçede dört temel teksesinin bulunduğunu ve dilin iç mantığının bunlar üzerine kurulduğunu söyleyerek başlayalım. Ayrıntılarıyla açıklayacağımız bu teksesler şunlardır; *r*, *t*, *n*, *ğ*. Bunların karşılık geldiği anlam bütünleri: *r*, bildiğimiz anlamda zamanın dışında hareketsiz ve durgun zaman; *t*, tek başına kilitli hareket; *n*, özne, *ben* ve *sen*'in kökü olarak düşünebilirsiniz; ve *ğ*, durum-nesne tektesi, herşey olabilen bir şey olarak.

Her tekse bir harf ile temsil ediyor. Bir tekse temsil eden harfler, kelimenin neresinde bulunursa oraya, temsil ettiği *tekse* anlam bütününe yerleştiriyor. Bir tekse köke eklenip o kökü kelime yapıyorsa, o kelime türü eklenen tekse ismiyle tanımlanıyor. Kök ise kendine eklenen tüm tekselerin etkisine göre anlamını şekillendiriyor. Kısacası anlam kökte bulunuyor, eklerse o anlamı şekillendiriyor.

Bu yüzden tekseleri; kökse üzerinden değil, kelimeyi oluşturan ekler üzerinden irdeleyip açıklamayı uygun gördük.

1.1. Özne Teksesi: *N*

Özne tektesi, *n* sesiyle temsil ediliyor. İlk tahlilde *ben-sen* konumunda bulunan özneyi ifade ettiği düşünülebilir. *Ben-sen*'in *ben-sen* olmasını, bu kelime-

lerin içindeki *n* teknesi sağlıyor. Özneyi *ben-sen* konumundaki özne olarak düşünmemiz hem anlaşılabilirliği kolaylaştıracak hem de *ğ* ile temsil edilen teksesten (o) farkını açık bir şekilde gösterecektir.

Özne teknesini *yapı, atı, tutu, kaç* kelimelerinin kökleri üzerinden inceleyelim. Bu kelimelerin köklerine ek olarak getirilen *n* teknesiyle özne kelimeleri oluşuyor. *Yap-an, at-an, tut-an, kaç-an*, hatta diğer teknesleri kökte kullanarak *ed-en* ve *er-en* kelimelerini de sayabiliriz. Özne teknesi fiil kelimelerinin sonuna gelen kullanıcılardan farklıdır. Nihayet oradaki de aynı teksestir. Fakat kelime içerisinde bulunduğu konum, tanımının farklı yapılmasını gerektiriyor. Fiil kelimelerindeki kullanıcıların fail hükmünde (fiili işleyen) olduğunu ilerde açıklayacağız.

Özne teknesi, *yap* köküne *ben-sen* konumunda birini ekleyerek *yap-an* özne kelimesini oluşturuyor. Bu kelime kökten türeyen ilk kelimedir. İlk kelime diyerek başka kelimenin türevi hükmünde olmadığını, kökteki anlamın en yakınındaki kelime olduğunu kastediyorum. Burada kökün tüm kelime türlerine aynı uzaklıkta olduğunu söylemekle yetinelim. Bir özne kelimesi, köke bir nesne kelimesi ya da bir zaman kelimesi kadar uzaktır/yakındır. *Yap-an, at-an, ed-en* gibi özne kelimeleri aynı zamanda birer sıfat olarak algılanmaya müsait kelimelerdir. Kök, zamandan ve hareketten bağımsız olarak bir kişiye (*ben-sen* konumunda bir kişiye) bağlanıyor. Bu bağlanma, önce zamandan bağımsız olma özelliğiyle zamanın dışına taşan bir anlam barındırıyor. Daha doğrusu yukarıdaki özne kelimelerinin içinde zamana herhangi bir bağlılık gösteren sesin (anlamın) bulunmayışı, kelimeyi zamandan bağımsızlaştırıyor.

Özne teknesini, dönüşlü fiil diye tabir edilen bir fiil kelimesi üzerinden işleyerek öznenin kelimenin ortasında nasıl bulunduğunu açıklayalım. *Bak-tı* fiil kelimesi üzerinden irdeleyelim. *Bak* kökünün harekete *-t* ve fiil kullanıcısına *-n, -ğ* gitmeden önce özneye uğraması sonucu şöyle oluşuyor: *bak-m-dı* (*ğ*). Bu fiil kelimesinde kullanıcı sondaki *ğ* dolayısıyla *o* oluyor. Fakat fiilin ortasında bulunan özne teknesi *bak* kökünü, fiile ulaşmadan önce *ben-sen* konumunda bir özneye götürüyor. Fiil kullanıcısı olan *o*'nun fiili kendi üzerinde gerçekleştirdiği anlaşılıyor. Yani bakındı kelimesi "kendi kendine baktı" anlamını karşılıyor.

Bu fiil kelimesindeki kullanıcıyı *ben-sen* konumunda birine verdiğimizde *tak-m-dı* kelimesi, *takındım* şekline giriyor. Kökün fiile gitmeden önce uğradığı

tekseleler sırasıyla özne (*tak-m*) hareket (*takın-d*) ve hareketten sonra gelen kullanıcı (*n*). Şimdi anlamını sorgulamadan *tak* diye bir kök varsayalım ve bu köke özne tekseleini ekleyerek (*n*) anlamını sabitleyelim: *Tak-m*. Bu kelime bitmiş bir kelime olsaydı özne yukarda verdiğimiz örnekler şeklinde ses değışikliğine uğrayacaktı (*tak-an*, *yap-an* gibi). Öyleyse özne tekseleinin eklendiğı bir kelimenin özne kelimesi olup olmadığını nasıl anlarız? Özne tekseleıyla bütünlenmiş bir kök ile kökten sonra öznenin geldiğı bütünlenmemiş bir kelime arasında, özne tekseleinin aldığı sesin *sabitses* ya da *uzantises* olmasından kelimenin sonlanıp sonlanmadığını anlarız. Yani *tak* kökü özne tekseleıyla sonlanmışsa, özne tekseleinin okunuşu mutlak olarak sabit bir sesle sağlanmalıdır. Sabitsesler ise dört okunuşta saydığımız dört sesin tamamıdır. Sabitsesler kökteki teksele, kökses olarak okuyan seslerdir: *an*, *en*, *ön*, *on* gibi. Uzantisesler ise okunuşları sağlayan bu seslerin inceleridir: *a*'nın uzantı sesi *ı* (aynı zamanda incesi), *e*'nin *i*, *ö*'nün *ü* ve *o*'nun uzantısı *u*'dur. Bu cümledeki seslilere dikkat ettiyseniz; *a*'nın derken orada uzantı sesi olan *i*'yi da söylemiş oluyoruz: *a(n)ı(n)*. Diğerlerini de zaten *n-n* seslerinin arasına yazmış bulunduk. Yine bu cümlede dikkat edilirse bir sesi (*a*, *e*), özne konumuna ulaştırmak/taşımak için özne tekseleıyla okuduk. *A'y-m* ya da *a'ğ-m* değil de *a'n-m* dedik. Eğer *a*'yı tek başına ve yazıldığı gibi söyleyecek olsaydık, okurken *a*'nın uzatılmış olduğunu, iki *a* uzunluğunda olduğunu görürdünüz. Herhangi bir sesi tek başına konu edinirsek o ses mutlaka yanına bir nesne teksele alır. Yani bir sesi harf olarak çizip ona birşey eklememiz gerekirse ona eklenen ilk şey kesin olarak nesne teksele olacaktır. Nesneyi ekledikten sonra özneyi ya da diğer tekseleleri ekleyebiliriz.

Dört okunuşu sağlayan seslilerin her birinin bir de incelerinin bulunduğunu söylemiştik. Okunuşları sağlayan bu sesler, tekseleler gibi anlamı içinde barındırıyor değiller. Bunların anlama etkisi sadece konum belirtmek şeklinde oluyor. Bu seslerin her birinin belirttiğı konuma geçmeden, bunların kendi başına sesler olmadığını söylemeliyim. Dolayısıyla bu seslerin (*a*, *e*, *ö*, *o*) her birinin varlık sebebi yine bir tekseleın söylenmesini sağlamaktır. Tek başına *a* diye, *e* diye anlamsız bir sesi dil içerisinde çıkartamıyoruz. İnsan ağzından çıkan sesler mutlaka bir anlamı karşılamak için çıkıyor. Dil bütününde ses yüksek derecede gerçek ve zorunlu bir yere sahiptir. Böyle olmasa dille düşünmek imkansızlaşır. Dil boşluktadır, fakat insan bilmemektedir.

Konuya dönersek bu sesler sadece ğ tekkesinin okunuşunu sağlar. Uzun da söylenseler kısa da söylenseler ğ'nin seslendirilmesine yararlar. Buradan varacağımız en pratik hüküm şudur: Türkçede sonu açık kelime yoktur. Sonu açık görünen kelimelerin sonunda mutlaka bir ğ vardır. Yazılmasa da, söylenmese de sonda söylenen sesin içinde bir ğ bulunuyordur. Sonu açık görünen kelimelerin sonlarındaki sesli harf ne kendi başına bir anlama gelir ne de kelimenin anlamına bir etkisi olur.

Bir tekkesin okunmasını sağlayan seslerin belirttiği konumla ilgili olarak; o'nun (zamir olan) ğ'in bir okunuşundan başka bir şey olmadığını söylemiştik. Diğer okunuşlar da içinde mutlak surette bir ğ dolayısıyla bir o barındırmış oluyor.

Sabitseslerin, aslında tekkesleri kökte okutan sesler olduğunu söyledik. Yani kökseste bulunan ve okunuşu sağlayan ses sabitses oluyor ve devamında gelen ince sesler okunmayı sağlayan uzantisesler olarak bulunuyor.

Bir kökün özne tekkesiyle sonlanması ve oluşan kelimenin özne kelimesi olabilmesi için; n'nin okunuşunun sabit bir sesle gerçekleşmesi gerekiyor. Sabitseslerden ikisinin a ve e (kalın sesi a, ince sesi e temsil ediyor) çok özel bir konumlandırmada bulunduklarını görüyoruz. Bu sabitses eğer kök, daha doğrusu kökses a, o ya da bu ikisinin incesi ile (ı ya da u) oluşmuşsa, özne tekkesini özne kelimesi yapmak için a ile okunmayı zaruri kılıyor. Örnek olarak *tak-an*, *tık-an*, *kok-an*, *tut-an* gibi kelimeleri verebiliriz. Kökteki tekkesin okunuşunu sağlayan ses ince seslerden ise (e, ö, i ya da ü ise), bu kez köke eklenen özne tekkesi: *der-en*, *bil-en*, *dön-en*, *düş-en* kelimelerinde olduğu gibi, özne kelimesinin *en* şeklinde okunmasını sağlıyor. Tekrar vurgulamakta fayda var; bir özne tekkesinin özne kelimesi oluşturabilmesi için, özne tekkesinin sabitsesle okunması gerekiyor. Fakat burada söylediklerimiz sadece özne tekkesi ve özne kelimesi için geçerli değildir. Zaman tekkesi için de geçerlidir. Zaman tekkesi için de aynı örnek kökleri uyarlayalım; *tak-ar*, *tık-ar*, *kok-ar*, *tut-ar*, inceler için *der-er*, *bil-er*, *dön-er*, *düş-er* gibi.

1.1.1. Sabitses - Uzantises

Yukarda dört okunuş diye sözünü ettiğim seslilerin tekkesleri okunur kılmalarının arkasında, okunur kılmanın bir düzen içerisinde gerçekleştiğini söyleyerek seslilerin konumuna değinmiştik. Şimdi 'yöneltme' ve 'yöneltılme ekle-

ri' arasındaki irtibatı, sabit sesler üzerinden irdeleyelim. İlk olarak şunu belirtmeliyim: Sözünü ettiğim durum yöneltme ve yöneltilme ile ilgilidir, yönelmeyle ilgili bir durumdan bahsetmiyorum. Örneğin bir nesneyi (kelime, kavram her şey olabilir) başka bir nesneye yöneltilmenin ilk şartı sözünü ettiğimiz iki nesneye o vasfını bir konum olarak eklemektir. Örnek kelimeyi Türkçe bir isimden vererek konunun anlaşılmasını kolaylaştırmış oluruz. Göz kelimesini sözünü ettiğimiz yöneltilme durumuna uyarlayalım. Yöneltilen olarak göz'e mutlak bir 'o vasfı' sağlamalıyız. Göz, o konumuna ulaşmadığı/ulaştırılmadığı sürece yöneltilen özelliğine sahip olamaz. O konumunda olmayan bir şeyin (hiçbir şeyin) yöneltilmesi mümkün değildir. Bu yüzden göz kelimesine bir o (ğ) ekleyerek konumunu belirleyelim; göz-üğ. Artık kelime bir yere yöneltilebilmeye müsait bir konumda, yani o konumunda duruyor. Yöneltilmenin temeli (yönelmekten söz etmediğimi tekrarlayayım) o'yu o'ya çevirmektir. O konumunda olmayan hiçbir şey ne yöneltilebilir ne de kendisine yöneltilen şeyi kabul eder. Bir kelime o konumuna getirilmediği sürece yöneltilemez. Fakat göz-üğ kelimesi uzantıses alması dolayısıyla o *sabitine* kavuşturulmuş değil. Daha doğrusu (yeri) sabit bir o olarak göz mevcut bulunmuyor. Bunun sebebi göz'e eklediğimiz o'yu, ü (ince) sesiyle seslendirerek eklemiş olmamızdır. Bu kelimenin aldığı ü sesi, kelimenin bitmiş olabileceğine ilişkin herhangi bir işaret de bulundurmuyor. Göz'ü kelimesi her an bir başka kelimeye (gözünü, gözüne gibi) dönüşme imkanı barındırıyor. Bunun sebebi köksesteki öz'ün, ö okunuşunun incesi hükmünde bulunan ü'nün, kendi kendine bulunmayan bir uzantıses olmasıdır. Yani kökteki ö sabitsestir, sonrasında gelen tüm uyumlu sesler (göz-ün-üz-üğ) uzantıseslerdir ve tek işlevleri okunuşu sağlamalarıdır. Dolayısıyla göz-ü(ğ) kelimesindeki ü sesinin, göz'e o'yu eklemekten başka bir işlevi yoktur.

Şimdi 'yöneltilinen'e (sabit olana) geçelim. Göz kelimesine yine bir o ekliyoruz ve bu kez eklediğimiz o (ğ) sadece o değil, aynı zamanda okunuşu itibarıyla sabit bir o oluyor. Yani bu eklediğimiz o ile hem konumunu belirlemiş oluyoruz (o konumunda bulunmasını sağlıyoruz) hem de sabit bir ses eklediğimiz için o'yu daha doğrusu o'nun yerini sabitlemiş oluyoruz: göz'e(ğ). Bu kelimenin isim anlamını bir kenara bırakalım. Eklediğimiz ğ dolayısıyla artık o konumunda bulunuyor. Fakat bu kez o'nun uzantı seslerle seslendirilmemesi kelimeyi herhangi bir o olmaktan çıkarıyor. Göz kelimesi, göze(ğ) kelimesi-

ne dönüştükten sonra göz gibi bir isim olmaktan çıkıyor ve *o* konumunda sabit olarak bulunuyor.

Artık elimizde, *o* vasfı eklenmiş iki göz kelimesi mevcut bulunuyor. Birine eklenen *o* uzantı bir sesle seslendiriliyor (*göz'ü*), diğèrininki ise sabit bir sesle (*göz'e*). Şimdi yönlendirme işlerine geçebiliriz. Elimizde *o* konumunda iki kelime var. Bu durum ikisinin birbiriyle herhangi bir ilişkiye girmelerine olanak sağlıyor. Biz bunu yönlendirme işlemi üzerinden işletelim. Bu işlemde esas olan sabitsestir. Eğer *göz-e* gibi bir kelimemiz varsa, elimizde *o* konumunda bulunan tüm kelimeleri kendisine çevirebileceğimiz bir sabit nokta var demektir. Eğer bir sabit nokta varsa bir yön var demektir. Bu iki kelime, ne şekilde yan yana koyulursa koyulsun yöneltilen ve yöneltilen (sabit olan) kendi vasfını koruyor olarak bulunacaktır:

Göze gözü (çevirmek)

Gözü göze (çevirmek)

Daha önce açıklamış olduğumuz sabitseşler ve uzantisesler üzerinden birkaç kelimeyi daha işleyelim:

Yöneltilen Sabit olan

Kaş-ı (-ğ) Kaş-a (-ğ)

Beş-i (-ğ) Beş-e (-ğ)

Göz-ü (-ğ) Göz-e (-ğ)

Boş-u (-ğ) Boş-a (-ğ)

Kış-ı (-ğ) Kış-a (-ğ)

Diş-i (-ğ) Diş-e (-ğ)

Yüz-ü (-ğ) Yüz-e (-ğ)

Buz-u (-ğ) Buz-a (-ğ)

Özellikle köksesi *a* ve *e* ile okunan kelimelere dikkat edilirse (kaş ve beş) uzantı ses ve sabit ses diye sözünü ettiğimiz şey daha iyi anlaşılır. Bu iki kelime-de, kökteki tekseşi okutan ses *kaş'ta a*, *beş'te e* olarak görünüyor. Bu kelimelere *o* (ğ) eklerken, eğer eklemek istediğimiz *o* sabit olsun istiyorsak kökteki cevhe-ri okutan (sabit) sesle g'yi seslendirmemiz gerekiyor. Kaş kelimesinde ş'yi oku-

tan *a'yı* (k-a-ş) kelimenin sonundaki *ğ*'yi okutmak için kullanırsak sabit bir *o*'yu kelimeye eklemiş oluyoruz. Eğer uzantı sesle *ğ*'yi okutmayı seçersek sadece kelimeye *o* vasfını kazandırmak istiyoruz demektir. Sabit olmayan bir *o* (bir kelime) yöneltilen olarak bulunuyor. Sabit olan ise yöneltilinen (sabit olan) hükümündedir. Aynısını *beş* kelimesi için de söyleyebiliriz.

Bu kelimelerin hepsinin sonunda bir *ğ* olduğunu ve bu *ğ*'nin *o* konumuna taşıdığı unutulursa, iki nesne arasındaki irtibatın nasıl gerçekleştiği de unutulmuş olur. Ayrıca bu kelimelerin yerlerini değiştirerek okuduğumuzda yine yöneltilen ve sabit olan kendi vasıflarını koruyor olarak bulunacaktır.

Yukarda yöneltilen ve sabit olan (yöneltilinen) olarak ayrılmış kelime gruplarını sadece sabit sesi ekleyerek sabitin mahiyetini kavramaya çalışalım.

Sabit ses	Yalın kök
Göz-e (-ğ)	göz
Diş-e (-ğ)	diş

Sabit sesin gerçek anlamda en önemli vasfının sabitlik olduğunu bir kez daha vurgulayarak “bal-a bal katmak”, ya da “süt-e su katmak”, “okul-a gitmek”, “ev-e dönmek”, “kağıd-a yazmak” gibi *o* konumunda sabit bir sesle söylendikten sonra belirlenir. Nereye ve neye uyarlarsanız aynı sonuçla karşılaşsınız.

Sabit sesle ilgili olan bahsi kapatmadan son olarak yönelmeyle ilgili birkaç cümlelik bir şeyler söyleyelim. Eğer sabit bir yön varsa, ya da sabit yönü gerekli kılmaksızın herhangi bir yönelen varsa; *o* yönelen mutlak olarak özne eki almış, yani *ben-sen* konumuna sokan bir ek almıştır ya da bizzat *ben* ya da *sen*'dir.

Tekrar kaldığımız yere, dönüşlü fiillerde özne tek sesine dönersek, sondaki *n* ile ortadaki *n* arasında büyük bir anlam farkı bulunuyor. Sondaki *n* fiil kullanıcısı, yani fail konumunda bulunuyor. Dolayısıyla sondaki *n* özne tek sesi olarak temsil edilmiş olmuyor. Çünkü aynı zamanda *ben-sen* konumunun dışında olan ve *o*'yu işaret eden *ğ*, fiil kullanıcısı olarak bulunabiliyor. Bu durumda özne tek sesini *o*'yu da içine alacak şekilde genişleterek tanımlamak yoluna gitmeyeceğiz. Çünkü fiil kullanıcısı ile sözünü ettiğimiz özne tek sesi arasında çok derin farklar bulunuyor. Fiil kullanıcısının kim olduğu anlamı derinden etkileyen bir

yerde değildir. Yani fiil kullanıcısı en sonda temsil ediliyor. Kelime *o* haline gelineceye kadar anlamlanmış fakat sadece kullanıcının mahiyeti belirsiz kalmıştır. Dolayısıyla yapılan *o* işin *ben-sen* tarafından ya da *o* tarafından yapılmış olması çok önemli bir durum arz etmez. Önemsizdir demiyorum, ama anlamı karıştıracak denli önemli değildir. Fiil kullanıcısı olan *ben-sen* ile özne tekkesi arasındaki bir fark da anlamın etkilendiği ya da etkilenmediği yerde ortaya çıkıyor. Fakat fiil kullanıcısı *ben-sen* konumunda ise oradaki ek de yine özne ekidir. Fakat kelime özne kelimesi olmaz.

1.2. Zaman Teksesi: R

Herhangi bir kökü anlamlı bir birim olarak kabul edip sözünü ettiğimiz tekkesleri *o* örnek üzerinden açıklamaya çalışalım. *At* kökü örnek kök sesimiz olsun ve önce *r* tekkesinin anlam bütünü bu kök üzerinden irdeleyelim.

Kökün fiilden ya da herhangi bir kelime türünden başlamadığı, kendinden çıkan kelimelerin tümüne aynı uzaklıkta/yakınlıkta bulunduğu *Kökses Teorisi*'nin özüdür. Dolayısıyla seçtiğimiz köke getirdiğimiz *r* sesi sonrasında kelime *at-ar* olarak bütünleniyor. Kökü sadece anlam olarak düşünmeye başlarsak, bu köke gelen ekin zamanı getirdiğini kavramamız kolay olur. Yani bir anlam bütünü olan köke getirilen zaman, kelimeyi bir zaman kelimesi olarak belirliyor ve anlamı da zamanla ilişkilendiriyor. Fakat bunları anlayabilmek, zamanın nasıl bir zaman olduğunu iyice bilmeyi gerektiriyor. Mevcut bilgilerde *zaman* tam olarak harekete bağlanmış bir kelimedir. Zamanı ölçmek için kullanılan aletler ya da yöntemler harekete bağlı bir zamanı, daha doğrusu bir süreyi izah ediyor. Saatlerden günlere, aylardan yıllara kadar olan her şey tam olarak harekete bağlanmış bir süre ölçüsünü bildiriyor. Bütün bu hareketlere *zaman* ya da zaman anlamına gelen başka bir isim verilmiş bulunuyor. Kısacası mevcut zaman bilgilerinden hareketi almış olsanız geriye hiçbir şey kalmayacak.

Türkçede zaman özel bir yerde, bir tekkes olarak bulunuyor. Eğer diğer tekkeslerle kıyaslarsak mesela hareketle kıyaslarsak; hareketten bağımsız bir yerde olmasını ondan bağımsız özelliklere sahip olmasına bağlayabiliriz. Yani zaman hareketsizdir. *At-ar* kelimesine tekrar döner ve bu kelimedeki anlama yoğunlaşırsak içinde bir hareket olmadığını görebiliriz. Sıfat olarak (fiil-sıfat) da kulla-

nılabilen bu kelime (ör. Atar silah) hem sıfat olabilme hem de geçmişe ve geleceğe, yani her yöne dönebilme özelliğini köke eklenen zaman teksesinin (zamanın saf halinin) özelliğinden alıyor. Sıfat olarak (atar silah) bulunabilmesinin sebebi, geniş bir zamanı köke eklemesidir. Köke eklenen bu özellikteki zaman, kökteki anlamı geçmişe ve geleceğe eşit doğrultuda yaymasıyla kelimeyi sıfat şeklinde de anlaşılır bir konuma taşıyor. Başka bir ifadeyle içinde hareketin bulunmadığı, eğer hareketlenirse hareketlendiği anda atmak gibi bir fiili ortaya çıkarması mümkün olan bir özelliğin kökte bulunduğunu gösteriyor. Fakat hareketin orada bulunması, ya da *at* kökünün fiile dönüşmesi durumunda, ona eklenebilen zamanı, kökün fiil halinde görmemiz olanaksızlaşıyor. Dolayısıyla şunu söyleyebilme alanı açılıyor: Bir kök kendinden çıkan bütün kelimelerin anlamlarının özünü barındırıyor. Yani *at* kökünün *at-ar*'a ya da *at-tı*'ya dönüşmesi mümkün olabiliyorsa, kökte (*at*) bu iki kelime türüne dönüşebilecek yoğun bir anlam bulunduğunu, kökün sadece bir yöndeki anlamların özünü taşıdığını söyleyebiliyoruz.

Zamanın durağan ve tek parça olduğunu, tüm yönlere uzanabildiğini (geçmişe ve geleceğe), seçtiğimiz kökteki (*at*) anlamı tüm zamanlara genişlettiğini söylüyorum. *At*; *at-ar* oluyor. Ve bir nesneyle birleştirildiğinde (ör. Silah) anlamı yaydığı geniş zamanı, nesneye eklemiş oluyor ve bu da o nesneye eklenen bu kelimenin bir sıfat olarak anlaşılmasına sebep oluyor.

1.3. Hareket Teksesi: T

Öncelikle hareketin saf bir tekses olduğunu ve zamandan bağımsız tanımlanmasının zarurî olduğunu, aksi halde kavranmasının zor olduğunu söyleyelim.

Zamandan bağımsız olan hareket, hareket ortamı olmayan bir nesneye benzetilebilir. Daha açık söylemek gerekirse zamandan bağımsız olan hareket, hareket ortamını oluşturamayacak kadar kesin bir kilitlilik içerisindedir. Yani ilk hareketi bile gerçekleştiremeyecek bir sıkışıklıktadır. Bunun tek sebebi hareketin bir yönünün olmasıdır. Zamanın ise bir yönü yoktur. Zaman, tüm yönlere genişleyen, hatta tüm yönleri, alanı ya da ortamı oluşturan bir mahiyettir. Hatta başlangıcın ve sonun kendinde bulunmadığı, fakat başka her şeyin başlangıcını ve sonunu belirleyen bir yerde bulunduğunu büyük bir kesinlikle söyleye-

bilirim. Bu bakımdan zaman tek boyutlu bir zemin gibi hatta bir nokta gibi düşünülebilir. Hareket, işte böyle bir soyut ve durağan zemin üzerinde ancak hareket imkanı bulur. Hareket, hareketinin başlangıcını ve bitişiini belirleyen, daha doğrusu başlamasını ve sonlanmasını sağlayan bir başka teksese zaman tek sesine muhtaç bulunuyor. Bu vasıflara sahip olan hareket geçmişe doğru ilerleyemez. Hareketin sadece kendisine açılmış olan ortamda (zeminde) ilerleme zorunluluğu vardır. Hareketin sadece zaman üzerinde var olduğunu, zamanın olmadığı yerde hareketinin olamayacağını söylüyoruz. Herhangi bir şekilde hareketin geriye doğru ilerlemesinin muhal olduğunu, aynı zamanda kendi hızının uzağında bulunan ‘uzak bir zamanda’ (zemin gibi düşünülebilir) bulunmasının da mümkün olmadığını söylüyoruz. Hareket, zamanın üzerinde hareketli olarak bulunduğu anın, dışında başka bir ortamda/anda bulunamaz. Bu yüzden hareketin geriye dönmesi (saatin ters işlemesi), hareketin zaman üzerindeki yönünü her hangi bir şekilde etkilemez. Önce genişleyen sonra daralan bir nesnenin, (yumruk halindeki elin açılıp tekrar yumruk haline getirilmesini düşünün) genişlemesinin son sınırına geldiğinde hareketi geriye doğru işletmeye başlıyor değildir. Yine zamanın kendisi için açılmış alanında ilerliyordur. Tek yönde ilerlemeye devam ediyordur.

Hareketin Türkçede *t* sesiyle (okunuşu *et*’tir) temsil edildiğini söylemiştik. Daha doğrusu *t*’nin olmadığı yerde hareketin de olamayacağını söylüyoruz. Fakat hareketin mahiyeti zaman kadar kolay anlaşılır bir yerde bulunmuyor. Hareket aynı zamanda her şeyin birbiriyle ilişkisini sağlayan bir vasıfta bulunuyor. Hareketlilik, anında her şeyi birbiriyle irtibatlandıran büyük bir etkiye sebep oluyor. Şimdilik hareketin etkiyle yakın bir ilgisi olduğunu söylemekle yetinelim.

Örneği yine aynı kök üzerinden verelim ve kökü hareketlendirelim: *At-ut*. İşte bu bir hareket kelimesidir. Fakat tahmin ediyorum ki bu kelimedeki hareket anlaşılmamıştır. Bu yüzden kelimeye bir kullanıcı ekleyerek hareketi görmeye çalışalım. Kelime *at-ut* idi. Bu kelimeye *ben-sen* (özne) ya da *o* (nesne) konumunda bir kullanıcı eklediğimizde *ben-sen* için “at-t-ın”, *o* için “at-t-ıg” şekline dönüşüyor ve fiil diye bildiğimiz kelime grubu haline geliyor. Yani geriye doğru gidersek şu hükmü verebiliriz: Kullanıcı, yani fail olmadan fiil gerçekleşemez. Böyle bir kullanıcı bir hareket kelimesine eklenmediği sürece, hareket fark edilemiyor. Kısacası hareket (*t/d*) olmaksızın fiil gerçekleşmez.

Hareketin ek olarak geldiği yerlerde getirdiği hareketlilik fark edilmiyor. Köksese *t*'yi getirerek *t*'nin hareket olduğunu sabitlemeye çalışalım. Fakat ona geçmeden önce köksesin nasıl bir birim olduğunu açıklayalım. Kökses, yukarıda saydığımız dört teksesin temsil ettiği harfler başta olmak üzere, bir teksesin okunuşudur. Her tekse dört okunuşludur. *T* teksesini alırsak; *at*, *et*, *öt*, *ot* şeklinde dört okunuşla dört kökses oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu köklerin bazılarında hareket fark ediliyor bazılarında fark edilmiyor. Zaten hareketin saf halinin hareketsiz olduğunu söylemiştik. Bu kelimelerde harekete ilişkin aranacak anlam, kelimelerin etki ve ilişkiye yönelik anlamlarında aranmalıdır. *Et* (*etti*, *eder*, *eden*) bulunuyorsa bir şeyle başka bir şeyin ilişkisi, irtibatı da bulunuyordur. Bir örnek cümle kuralım: “Adam kafadan attı; ama tuttu (ya da tutturdu).” Bu cümledeki *attı* ve *tuttu* (*tutturdu*) kelimelerinde *t* teksesinin ilişkilendirmekteki mahareti kavranıyor.

T'nin hareketin saf haline karşılık gelmesini fiil kelimelerinden araştırmaya devam edelim. Fiil kelimesinin, hareketle birlikte kelimeye bir kullanıcının gelmesiyle oluştuğunu söylemiştik. Mevcut bilgilerde di'li geçmiş zamanda birinci, ikinci ya da üçüncü kişiye karşılık gelen fiili, fiil kelimesi diye tanımladık. Fiil kelimesi *yap*, *at* gibi köklere ya da uzun kelimelere eklenen *t* ve kullanıcı (-ğ, -n, -m) dolayısıyla oluyor. Bu kalıbın haricindeki kelimelerin hiç birinin fiil kelimesi olamayacağını da söylemiş oluyoruz. Mesela *yapı-yor* gibi bir kelimenin fiil kelimesi olmadığını (fakat *yapıyordu* bir fiil kelimesidir), bu kelimenin içinde harekete dair bir izin bulunmadığını söylemiş oluyorum. İçinde hareket olmayan bu kelimeyi bir fiil kelimesi olarak algılayamayacaksa nasıl bir sınıfa koyacağız?

1.3.1. *yor'un Zaman İçinde Hareket'sizliği*

Yapı-yor kelimesi tıpkı *yapar* gibi bir zaman kelimesidir. Fakat hemen *yapı-yor* kelimesinin birleşik bir kelime olduğunu söyleyerek açıklamaya geçelim. Önce ikinci kelime olan *yor*'dan başlarsak, bu kelime tıpkı *yapar* kelimesi gibi bütün bir kelimedir. Kelimenin asıl hali *yoğur*'dur. Fakat uzantıses almış olması dolayısıyla eklenmeye müsaittir. Bu kelimeyi kavramak için *yoğurmak* kelimesinden başlayabiliriz. *Yoğur-mak* çiğnemek, üzerine basmak anlamında bir zaman

kelimesidir. Aldığı zaman eki (r) dolayısıyla *yoğ-ur* bir geniş zaman ifade eder. Kelime kökü olan “-oğ-” bir noktayı işaret eder ve aldığı y- deşingesi (deşingeler daha sonra işlenecek) dolayısıyla nisfî-izafî bir noktayı belirler. *Yoğ-ur* kelimesinden zamanı kaldırdığımızda çıkan anlam özetle; y- deşingisinin nisfî-izafî tavrının “-oğ-”un anlamıyla birleşmesinden oluşan -sadece bir boyuttaki anlamdan söz ediyorum- “-oğ-” köksesinin diğere anlam katmanlarını hesap dışı tutuyorum- nisfî-izafî bir noktanın işareti olarak düşünölebilir. Kelime olarak *yoğur-mak*, çığnemek basmak anlamında kullanılıyor (yoğurmanın yoğunlaştırmak anlamı başka bir anlam katmanında gerçekleşiyor). Kısacası üzerine basılan zamanı ifade eden *yoğur*’dan anlam olarak değılse bile nokta olarak o’yu (ğ) kaldırdığımızda *yor*, üzerine basılan zamana, diğere bir değışle şimdiki zamana karşılık geliyor. *Yor* bütün bir kelime olarak kendinden önceki kelimeye eklendiğinde, geniş zaman anlamından çıkartılmış, üzerine basılan, şimdiki zaman anlamını kelimeye eklemiş oluyor. Fakat kendinden önce bulunan kelimeye şimdiki zaman anlamını ekleyen *yor*’un, eklenebilmesi için önceki kelimenin de bütün bir kelime olarak bulunması gerekiyor. Daha doğrusu bir köke eklenen şimdiki zaman eki olarak düşünölmesi mümkün olmayan bir ses farklılığı ortamında bulunuyor. Ses farklılığı dediğim *yor*’un *yor* sesi dışında bulunamayışıdır. Kendinden önceki kelimenin -bütün olan kelimenin- yapısının bir kök olmadığını söyledim. Nasıl bir kelime türü olduğına kısaca değınelim. *Yor*’un kelimedenden ayrıldığı yere bakalım; yapı-yor, atı-yor, tutu-yor, kaçı-yor (hatta yaptırı-yor, kaçırı-yor). *Yor*’unu ayırdığımız bu kelimelerin ne şekilde bulunduklarına göz atalım. *Yapı, atı, tutu, kaçı* (*yaptırı, kaçırı*). Yukarda söyledığımız “Türkçede sonu açık kelime yoktur” ilkesinden hareketle bu kelimelerin hepsinin sonunda bir ğ bulunduğunu düşünmemiz gerekiyor. Bu kelimeler, açıklama sırası henüz kendine gelmemiş olan ğ tekkesinin oluşturduğu kelimelerdir. En temel özelliğinin ‘durum tanımlaması’ olduğunu söyledığımız bu tekkesin (ğ) ses olarak sertleşip *k* şekline dönüşmesiyle kelime nesneye -bir diğere deyişle, isme- dönüşüyor. Ğ tekkesinden yeri geldiğinde söz edeceğiz.

En son kaldığımız yere tekrar dönersek; *yor*’lu kelimelerin bir fiil olmadığını açıklamış olduk. Bu kelimeler bir durum kelimesine eklenmiş olan zaman kelimesinin (zaman tekkesini demiyorum) oluşturduğu, bütün olarak algılanan bir kelimedir. Fakat *yapı-yor* gibi bir kelime bir tek tanımda toparlanamıyor. Şöyle

tanımlamak mümkün olabilir: *Yor*'un bulunduğu yerde *yor*'dan önce bir kelime zarurî ise, o zaman yapacağımız tanımlama *yor*'la sınırlı olan bir tanımlama olacaktır. *Yor*'dan önce bulunan kelimenin bütün olması ve bu iki kelime bütünü'nün fiil olmadığını anlatmak dolayısıyla bir tanımlama girişimine başlamıştık. Bu iki kelimenin tanımını “*yor*'lu kelime/ler” olarak tanımlayalım.

Buna karşın bir fiil kelimesinde de zaman yoktur. *Yap-tı* gibi kelimelerin içinde herhangi bir zamana karşılık gelen ses olmadığı gibi, içinde herhangi bir zaman anlamı da barındırmaz. Fakat fiil kelimelerinde hissedilen zaman, yukarda harekete ilişkin yaptığımız tanımda, hareketin bir yönü olduğuna dair söylediklerimizle açıklığa kavuşturulabilir. Hareketin bir yönünün olması, bunun başlayan ve sona doğru bir yönde ilerleyen bir cevher olması ve bir hareket kelimesinin bir kullanıcıyla birleştiğinde oluşturduğu fiil kelimesi, başlamış ve bitmiş bütün bir anlamı ifade etmesi dolayısıyla içinde geçmişe ilişkin bir zaman taşıyor olduğu fikrini uyandırıyor. Oysa bir fiil kelimesinin gerçekleşmiş/bitmiş bir hareketin ifadesinden başka bir şey olmadığı rahatlıkla söylenebilir.

Buraya kadar söylenenlerden çıkarılacak önemli bir sonuç, zaman ve hareket idrakinde bir kafa karışıklığı olduğudur. Türkçe iç mantığının anlaşılması, sözünü ettiğimiz dört teksesten oluşturduğu temel dokunun kavranmasıyla ancak başlayabilir.

Şimdiye kadar açıkladığımız tekksesterden (özne *n*, hareket *t*, zaman *r*) özne dışında kalan iki teksesten yan yana bulundukları kelimeleri irdelemeye geçerseniz, açıklayacağımız diğer tekksestlere de bir zemin sağlamış oluruz. Türkçede zaman ve hareket tekksesterinin (*r*, *t*) farklı biçimlerle yanyana gelmesini irdeleyelim.

1.4. *Durum Teksesi: Ğ*

Bu kitabının büyük bir kısmı sadece bu teksesti açıklar mahiyettedir. Gerçekte *ğ* tekksesterin ilkidir. Ya da zihnin mutlak olarak ilk varsaydığıdır. Dört okunuşla ilgili söylediklerimiz hatırlanırsa seslilerin varlık sebebi olarak *ğ* gösterilebilir. Hatta sesin varlık sebebi olarak. Bu teksesten en büyük özelliği, var olan her şeyin soyut formunun (zihindeki şeklinin) işareti olmasıdır. İnsanın (*ben*'in) algıladığı ilk durum *o*'dur. Her şeyin yalın halinin bulunduğu konum-

dur. Hatta *ben*'in konumlandırmadığı her şeyin bulunduğu konumdur. O, zihinde bir resmin, bir kelimenin arkasında duran anlamın ilk işaretidir. Hatta zihindeki anlam bütünü bütünü olarak tutan, bütünüleyen *o*'dur. Tanımlandırılmamış olan her şeyin ilk tanımı, anlamlandırılmamış olanın ilk anlamı, var olanın hatta var olmayanın kendisine bir yer bulabildiği zihindeki gösterilme işaretidir.

Bir şey *o* zamiriyle ifade edilecek bir yere girdiyse, *o* zihne girmiş demektir. Bunu tersten söylemek belki daha doğru olur: Bir şey zihinde yer bulduysa, artık ona atıf, *o* denilerek yapılabilir. Başka bir deyişle, *o*'nun yeri neresidir sorusunun cevabı; *o*'nun yeri zihindir ya da *o* zihindedir, şelindedir.

Bunu daha iyi açıklayabilmek için *yap* köküne eklenen hareketle, fiil kullanıcısı arasına eklenen *ğ*'nin kelimeye kattığı anlam üzerinden bir irdeleme yapalım. *Yap* kökünün fiil hali (kullanıcı *ben-sen* konumunda biri olsun) kelime *yapt-m* oluyor. Sözü ettiğimiz *ğ*'yi, hareketle kullanıcı arasına yerleştirdiğimizde kelime *yap-t-ı-ğ-m* şekline giriyor. Buradaki *ğ*, sözü edilene ya da atıfta bulunulana işaret eden bir *o* zamiridir. Yani kelimeyi *o* *yaptı-ğ-m* anlamına getirir. Daha doğrusu *o* *yaptı-ğ-m* denildiğinde *o* tekrar edilmiş olur.

Eğer fiili *yapaca-ğ-m* şeklinde düşünersek yine anlamın aynı yere göndermede bulunduğunu görürüz. *Yapmak istedi-ğ-in* ifadesi de *o* *yapmak istedi-ğ-in* anlamındadır. Geçmişe dair konuşmalarda da *yapmış oldu-ğ-un* şeklinde atfını sürdürür. Yor'lu zaman kalıbı içinde kullanımı da *yapıyor oldu-ğ-un* şeklindedir.

Bu örneklerdeki *ğ* tek sesinin fiil kelimesinin *tanımlanmış/bilinen fiil* kelimesine dönüştürdüğünü görüyoruz. *Yaptı-ğ-m*'da, yapılan işin tamamı hakkında bir bilgi yoksa bile *o* işin yapıldığının bilgisi bulunuyor. Hatta bu tanım cümlesinde *yapıldığının* derken bile aynı yere gönderme var. *Yaptı-ğ-m*'ı, *yaptın*'dan ayıran şeyin kelimenin içindeki *ğ* olması, yapılan şeye içindeki *ğ* dolayısıyla göndermede bulunuyor. Bu iki kelimeyi biraz daha açmak gerekiyor. *Yaptın*, bir fiil kelimesi olarak; bugünkü anlamıyla *sen* (aslında *ben-sen*) konumunda birinin yaptığı bir işin söylenmesi hükmünde bulunuyor. “Şöyle şöyle yaptın.” gibi. Bu kelimenin anlaşılmayacak bir tarafının olduğunu sanmıyorum. Fakat kelime *yaptı-ğ-m* olunca anlam değişiyor. Bu kez failin (*sen*) yaptığı iş hakkında konuşan kişinin (*yaptı-ğ-m*, diyen) bilgisi kendisine anlatıldığı kadarıyla sınırlı. Özetle *yaptı-*

ğ-ın'da fiili yapan kişinin zihnine kelimenin içindeki ğ ile bir gönderme yapılıyor. Konuyu daha zor bir alana sokmadan son paragrafta geçen bu tür kelimeleri yan yana koyarak örneği çoğaltmış olalım:

yaptığım
yapıldığının
dönüştürdüğünü
yaptığı
olduğunu
anlatıldığı

Bu kelimelerin hepsinde, kelimelerin içindeki ğ dolayısıyla, zihnekinde gönderme var. Fakat göndermenin kimin zihninekinde yapıldığı kelimelerin kullancısına göre değişiyor.

Ğ tekkesinin mahiyetini sabit seslerden söz ettiğimiz yerde açıkladık. Sadece özetleyerek bu konuyu geçelim: Ğ en temel teksestir. Ğ tekkesiyle kelime haline gelmiş kökler, daha önce de söylediğimiz gibi *yapı*, *atı*, *tutu*, *kaçı* gibi kelimeleri durumaştırarak anlam ortamına girmelerini sağlıyor.

1.5. Artı

İki artı bir üç eder cümlesinin rakam karşılığı $2 + 1 = 3$ 'tür. Buraya koyduğum *tür*, *-et* ve *-er* seslerinin birleşmiş şeklidir. Bir diğer şekli ise cümledeki ortadaki *eder* kelimesidir. *-et*, *t*'nin okunuşlarından biri, *er* ise *r*'nin okunuşlarından biridir. Kısaca bütün hüküm cümlelerinin sonunda bulunan *dır*-*dir* ekleri seslere indirildiğinde *t* ve *r*'nin okunuşlarına ulaşılır. *T* ve *r*'nin bu sıralamayla, bütün bir kelime olarak en çok kullanıldığı şekli ise *eder* kelimesidir. Konuya girmeden önce, *t*'nin hareketin saf haline ve *r*'nin zamanın saf haline karşılık geldiğini söyleyelim.

Sayılarla yapılan bir toplama işleminin sonuna *eder* getirildiğinde anlaşıl-maması imkansız bir netlikle *eder* kelimesinin o iki sayıyı topladığını görürüz. İlk cümlede yaptığımız gibi. Fakat aynı işlemi herhangi bir hüküm cümlesine uyarladığımızda: '*Çocuk güzeldir.*' aynı sonuçla karşılaşır mıyız? Yani cümleyi '*Ço-*

cuk güzel eder.’ diye açmış olsak cümle anlaşılır oluyor mu? Eğer sayılarla yapılan toplamanın ulaşacağı sonuç, o sayıların her ikisinden de farklı bir sonuç ortaya çıkarıyorsa anlaşılması daha kolay bir durum gerçekleşiyor demektir. Örnek cümle de *çocuk* ve *güzel* kelimeleri bu iki kelimeden de bağımsız bir sonuca ulaşabilseydi, burada bir matematik işlemi gerçekleşmiş olacaktı. Fakat matematik toplamanın Türkçe toplama işleminin bir kolu olduğunu da hesaba katarak ve ‘*Türkçede anlam toplaması*’ terkinin kuralak işlemi açıklamaya çalışalım. *Çocuk güzeldir* cümlesinde gerçekleşen işlem, *çocuk* ve *güzel* kelimelerinin anlamlarının -başka bir sonuca bağlanmadan- içinde geçen bir toplanmadır. Yani *çocuk* kelimesinin anlamıyla *güzel* kelimesinin anlamı, *eder* kelimesiyle toplanıyor. Sonuçta *çocuğugüzel* olduğunu, *eder*’le anlamış oluyoruz. Cümleye *değil*’i eklediğimizde de durum değişmiyor: *Çocuk güzel değil eder*. Bu anlam toplaması, kelimelerin anlamlarının birbiriyle toplandığını, toplanan kelimelerin toplanmasının dışarıdan başka bir kelimeyle sağlanmadığını söyleyerek, *eder* (*dir, dir*)’in yerini sabitlemiş olalım. Hatta işi daha öncesine götürerek bu sabitlemeyi yapalım. Öncelikle anlamların toplanmasının dolaylı bir iş olduğunu söyleyelim. Bu bütün cümlelerin, *Çocuk güzeldir*’in anlamı, zihinde zaten tek bir anlam olarak bulunuyor. Bu tek anlamı sesler ortamında karşılayabilmek için önce *çocuk* ve *güzel* olarak parçalıyor, daha sonra bunu *eder* yardımıyla tekrar bir araya getiriyoruz. Anlam toplaması dışardan başka bir sonuca bağlanmaksızın *eder* kelimesiyle gerçekleşiyor.

Sayılarla yapılan, sonucun/sayıların dışında bir başka sonuçta toplanmasında örnek cümlelerde yer vermediğimiz bir kelime daha bulunuyor; *artı*. Bu kelime *et* ve *er* seslerinden oluşan bir kelimedir fakat bu kez *et*’le *er*’in yerleri değişmiş olarak karşımıza çıkar. *R*’nin bir diğer okunuşu olan *ar* ile *t*’nin birleşmiş şeklidir ve *ard*, *art* (arka’nın, artı’nın ve artık’ın anlamları buradan çıkar) kelimesi çok bilinen bir kelimedir. *Ard* kelimesi bir şeyin ardına başka bir şeyin eklenmesini sağlamak amacıyla söylenir. Eğer iki kelimenin arasına *ard* geldiyse o iki kelime artık içeride birbiriyle toplanamaz şekilde aralanmıştır. Bu yüzden, eğer içinde *ard* olan bir cümle varsa, iki kelimenin arasına gelen *ard*’ın, dışarıda bir üçüncü kelimeyi zorunlu kıldığını söyleyebiliriz. Çünkü *ard*’ın araladığı kelimeler içeride toplanma haklarını kaybediyorlar. Yani ‘*iki ardı bir*’in başka bir sonuçta toplanmadan ‘*iki ardı bir*’ olarak söylenmesi, bu toplamanın dışarıdaki *eder*’i-

nin (üç) söylenmemesi sonuçsuzluktan başka bir yere götürmüyor. Yani içinde *ard* olan bir kelime ancak dışarıda bir *eder*'le sonuca ulaşır.

Şimdi ise bu işin nasıl bir anlam ortamında gerçekleştiğine geçelim. *T*'nin ve *r*'nin nelere karşılık geldiğini yukarıda söylemiştik. Zamanın saf hali olan *r*'nin, hareketin saf hali olan *t*'nin ardından gelmesi, daha doğrusu zamanın kelimenin sonuna gelmesi, sonlandırmaya ve dolayısıyla bir hüküm oluşmasına sebep oluyor. Sonlandırdığı şeyin hareket olması, *eder* kelimesinin anlamının derinini göstermeye yetiyor. Bir şeyin aynı şey ya da başka bir şey *etmesini* sağlayan *et* sesi, tüm etkileri içinde bulunduran hareket oluyor. Bu *etme*'yi bir hükme bağlayan, aynı zamanda hareketi de sonlandıran ve hükmü *her zaman* gibi geniş bir zamana yayarak kesinleştiren *r* sesi, yani saf bir zaman oluyor. *Eder*, bu özellikleri dolayısıyla ediyor, edebiliyor.

Ard'a gelince; zamanın başta ve hareketin sonda olmasıyla oluşan bu kelime, ardına başka kelimelerin eklenmesini hareketin, başka bir deyişle devamın, devamının olduğunu açığa çıkartıyor. Fakat bu kez *ar* sesi dolayısıyla birbirinden ayrılmış iki kelimenin arasını bulmayı sağlıyor. *Eder*'de sonda olan zaman (*r*) sonlandırma, daha doğrusu geniş bir zamana yayarak hüküm olma görevini üstlenmişken, *ard*'da başta olmasıyla, oraya mesafe (ara, zaman) koyuyor. İki kelime arasındaki mesafeye işaret ediyor demiyorum, *ard*'dan sonraki kelimeyi bizzat *ar* (zaman) zorunlu kılıyor. Yani *ar* (daha geniş söyleyecek olursak *r*), geldiği yerde, öncesiyle sonrasının arasını açıyor, aralıyor. Açılan bu mesafeden sonra gelen *t* (hareket) ikinci kelimeyi ilk kelimeyle irtibatlandırma görevini üstlenmiş oluyor.

Bu yazı önceden açıkladığımız tek seslerin değişik sırayla yan yana gelmeleriyle nasıl anlamlar oluşturdıkları hakkında fikir verebilecek bir yerde duruyor. Bu iki tek sesin yukarıda açıklanan *eder* ve *ard* kelimeleri dışında başka bir sıralamayla bulunamayacak olmaları, burada bu iki tek ses hakkında genel bir kanaat oluşturma şansını da doğuruyor.

Hareketin tek bir anda işliyor oluşu, daha doğrusu kendi an'ında üzerinde düşünülemiyor ve nakledilemiyor oluşu, fiil kelimelerinde sanki bir geçmiş zaman olduğuna dair bir his bırakıyor. Hareketi, fiil kelimeleri dışında, tek bir anda gerçekleşen bütün bir hareket olarak algılamalıyız. Çünkü zamanın üzerinde

geri dönüşü olmayan bir hareket sınırında bulunuyoruz. Bu sınır zamanın üzerinde hareketin şu anda bulunduğu hareketlilik sınırındır. İşleyen ve hatta hareket edebilen (ya da durabilen) her şeyin elan hareketi, bütün evrende bir olan hareket tekkesinin kuşatımı altındadır. Bu sınırın sonrası hareketin henüz ulaşmadığı (gelecek zaman denilen yer), zaman tekkesine aittir. Bu sınırın öncesi ise hareketin bir daha ulaşamayacağı zaman tekkesinin kuşatımı altındır.

İşte, bir olan hareket kuşattığı tüm şeyleri (ne varsa) birbiriyle kendi üzerinden ilişkilendiriyor ve özneye ilişkilendirebilme imkanı sağlıyor. Hareketin etkisi altındaki tüm şeylerin birbiriyle ilişkisi hareketin zamana iliştilirilmiş olmasıyla anlam zeminine ulaşıyor. Yani hareketin her şeyi aynı anda hareket ettirmesi, her şeyi bütünleyen bir anlam ortamını sağlamasına sebep oluyor. Bunun değişik alanlarda örneklerini verebiliriz. Hareketin yukarıda *eder* kelimesinin açıklamasında söylediğimiz iki şeyi, üç şeyi bir yere toplayabilmesi, onların bu iki üç şeyin bir *etmesini* sağlaması ya da bir şeyin kendinden bağımsız bir şey *etmesini* sağlaması harekete ilişkin bu söylediklerimizle anlaşılabilir.

2. İkincil Teksesler ve Değingeler

İkincil tekkesler başlığı altında, dört temel tekkesin dışında kalanların bazılarını işleyeceğiz. Bunların içinden *ğ* tekkesiyle yakın bağı olan *l* tekkesiyle başlayalım. Solmak fiilinin kökü “-oğ-”dur. O ve *ğ* ve *bu* aynı zamanda bir kökstestir. İçinde zamir olarak bildiğimiz *o*’yu barındırır. Fakat buradaki *o*, fiillerin sonundakini (faili) ya da zamir olarak belirgin olan üçüncü şahsı karşılamaz. “-oğ-” köksesi *soğ*, *doğ* ya da *soğmak*, *soğulmak*, *doğmak* gibi kelimelerde *o* zamirini bu kelimelerin köküne yerleştiriyor. Burada açıkta bir *o* zamiri yoktur. Fakat bu fiillerin mutlak anlamda kendi üzerinde gerçekleştiğini bildiren, merkez olan bir *o* vardır. Daha açık ifadeyle bu fiiller (*soğmak*, *soğulmak*, *doğmak*) *o* merkezinden yine aynı merkeze hareket ederler. Yani *o* hükmünde olan kendi merkezleriyle harekete geçerler. Bunun örneğini *solmak* fiilini tam olarak açıkladıktan sonra verelim.

“-oğ-” köksesinin başına gelen *s-* değingesi *soğmak*, *soğulmak* yani kendi içine çekmek/çekilmek anlamına gelen başka bir şekle dönüştürüyor. Dışarı çıkarmak/çıkartmak değil de içine çekmek/çekilmek.

Eğer *soğulmak* su için söylenmişse yani *soğulmak*, “su *soğuldu*” (çekildi anlamında) gibi bir cümlede kullanılmışsa, orada *soğulanın* su olduğunu anlarız. Fakat bu kelime içinde –kullanıcı hariç– iki *o* olduğunu söylemeliyiz. *Soğuldu* kelimesinde hem *soğulana*, yani suya karşılık gelen bir *o* var hem de suyu *soğan* söylenmiş oluyor. Suyu *soğanın* da toprak olduğunu varsayalım. *Soğan* yani suyu içine çeken, suyu emen toprak oluyor ve biz bunu *soğuldu* kelimesindeki *ğ*’den anlıyoruz. Yine aynı kelimenin “*l*”sinden de suya atıf olduğunu çıkartıyoruz. Yani *soğan* toprak, *soğulan* ise su oluyor.

Soğmak kelimesinin anlamını kavradıktan sonra, *solmak* kelimesine kolaylıkla ulaşabiliyoruz. *Solmak* kelimesinin aslı *soğulmak*’tır. Kökteki (merkez) *ğ*’nin düşmesi ve *ğ*’nin oluşturduğu *o* merkezinin kalkması sonucunda *soğulmak* kelimesi *solmak*’a dönüşüyor ve anlamı; kısmen *soğulmayı* çağrıştıran, fakat *soğan*’ın olmadığı başka bir şekle girmiş oluyor.

Solmak bir şeyin, mesela bir çiçeğin, içinden suyunun çekilmesidir. Fakat kelime onun nereye çekildiğine ilişkin bir bilgi vermiyor. Merkezdeki *o*’nun kalkması, ikinci kullanıcı olan *o*’nun (ikinci *o*, *l* oluyor ve yukarıdaki örneğe göre suya karşılık geliyor) merkeze getirilmesi dolayısıyla bir anlam farklılaşması hissedilebiliyor. Yani *o*’nu *soğan* şeyin, onu içine çeken şeyin yeri, merkezi söylenmiyor. *Ç*’nin kökten çekilmesiyle kelimenin (filin) merkezi ortadan kalkıyor. Fakat *solmak* kelimesi nihayet *soğulmak* kelimesinin başka bir şeklidir.

Mesela *soğan* kelimesinde öyle değil. Merkezdeki *o* orada hala kendi varlığını koruyor. *Soğan*’ın -yani bitki olan *soğanın*- anlamını şöyle yerleştirebiliriz: *Soğmak* suretiyle yapraklarını kendine emen, yapraklarındaki suyu ya da yapraklarını kendine çeken anlamına geliyor. Yani bir merkez var, *o*’yu belirgin bir şekilde hissettiren bir merkez. *Soğan* dediğimiz şey bir kökten ibaret değil. *L*’nin ikinci *o*’ya karşılık gelişini böyle özetleyebiliriz. Edilgenlik anlamı veren tüm “*l*”ler ikinci *o* olarak konumlanıyor.

2.1. s- Değişmesi ve Olumsuzluk/Zıtlık

Değişmeler şemasında s- değişmesi için *olumsuzluk* verdiği yazılıydı. Fakat bunun açıklamasına geçmeden önce Türkçenin, *zıt kelimelerin* aynı kökten çık-

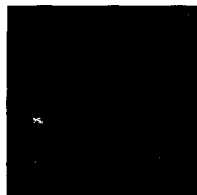
ması gibi anlamlı bir tavrı bulunduğunu belirtmeliyiz. Zaten birbiriyle bir anlam ilişkisi bulunmayan iki zıttan söz etmek mümkün olmaz. Yani beyazın ve siyahın birbirine zıt olma durumlarının olabilmesi için başka bir zıtlık mantığını kulanmaları gerekir. Türkçede birbirine zıt her kelimenin aynı kökten çıkmış olması gerekiyor. İşte bu zıtlığı sağlayan *s-* değingesi'dir. Kesin olarak diğer değingelerden birinin zıddıdır demek mümkün olmuyor. Mesela *soğmak* kelimesinde *doğma*'nın zıddı olduğu anlaşılıyor. Fakat *sen* kelimesinde de *ben*'in karşısında bulunuyor. Bu durumu söyle özetleyebiliriz: *s-* değingesiyle oluşmuş bir kelime, var olduktan sonra aynı kökten çıkan diğer kelimelerin karşısında bir tavırla duruyor. *s-* değingisinin zıtlığı tam olarak bildiğimiz anlamda zıtlık (iyi-kötü, siyah-beyaz) gibi değil. Kendine özgü bir karşı anlam olarak beliriyor. Yani *sen*, *ben*'in zıddı değildir. Ama bunun ötesinde anlamlı başka bir zıtlık olduğunu da sanmıyorum. S'nin aynı kökten çıkan başka değingeli kelimelerin en çok birinin zıddı gibi görüldüğünü söyleyebilirim. Belirli bir değingenin demiyorum; değingelerden özellikle birinin karşısında olduğunu, daha doğrusu bir kökün başka başka değingeli kelimelerini yan yana koysanız, *s-* değingisinin özellikle birinin karşısında yer aldığını görürsünüz. *s-* değingisini tanımlamak için söyledığımız zıtlık ya da olumsuzluk aslında *s-* değingisinin karşıda bulunduğunu anlatmak içindi. Bu karşılık (zıtlık gibi görünen karşılık) hem kökün bütün anlamlarını barındırdığını doğruluyor hem de bir şeyin başka bir şeye zıt ya da karşıt olabilmesi için aynı anlam ortamında olmaları, yani aynı anlam bağı içerisinde bulunmaları gerekiyor. Dolayısıyla her zıt (karşıt, karşılık) aynı anlam zemininde birbirine bağlı olarak bulunuyor. Fakat anlamın taşındığı ortamın (değingeden söz ediyorum) farklılaşmasıyla birbirine zıt konumlara yerleşmiş görünüyorlar. Ancak gerçekte herhangi bir zıtlık ve hatta olumsuzluk yok; zıtlık gibi görünen şey s'nin *iki*'yi ortaya koymasıyla başlayan bir anlam sürecinde hüküm olarak beliriyor. *Ben*'in karşısında duran *sen* gibi...

2.2. *n-* Değingesi ve Soran Özne

N özne tekkesinin kelimenin başına değinge olarak gelmesi; soru kelimeleri olarak bildiğimiz *ne*, *ney*, *neden*, *niçin*, *nasıl*, *niye*, *nereye* gibi kelimeleri ortaya çıkarıyor. Kelimelerin soru şeklinde olmalarının sebebi (buraya bir *n* tekkesi kelimesi olan *kim*'i de ekleyebiliriz) *n* tekkesinin değinge olarak gelmesiyle oluş-

turduğu tüm kelimelerin öznesini söylüyor olmasıdır. *N* ile söylenen kelimeler (*neden, nasıl*) öznesi söylenmiş kelimeler oluyor. *N-eden* kelimesi *edeni* söylüyor, yani sebebi anlamında 'bunu eden özne'dir demiş oluyor. Bunların soru olarak algılanması öznenin bildiğimiz anlamda *ben-sen* ya da *o* gibi bir mahiyetinin *n-değingesinde* bulunmayışı sebep (*neden*) oluyor.

Daha açık söylemek gerekirse; bir iş yapılmış ve onun *için*'ini özne olarak algılayıp *niçin*'ini soruyor. O işin edenini özne olarak soruyor *neden* gibi...

ek

Kitabın ilk bölümünde ‘Fiil-sıfat *-en* iyeliği’ başlığı altında bir yazı vardı. Bu yazı çeşitli sorunlar yüzünden birkaç kez kaleme alındı. Sonuçta kitaptan çıkmasını gerektirecek bir noktaya geldi. Sorun, fiil-sıfat terkinbinin örnek üzerinden açıklanamamasındaydı. Kitabın içinde, “*-en-*” köksesi ve bu sesin iyelik eki olarak geçtiği yerlerde kelimeye kattığı anlamlar ayrıntılarıyla yazıldı. Bir fiilin sonuna gelen ‘*-en*’ ya da fiilin ortasına gelen ‘*-en*’ ile bir köksesin peşinden gelen ‘*-en*’ arasında *en* sesi açısından bir fark yok. Yani ‘*-en*’in geldiği yere getirdiği anlam aynı. Fakat ek olarak geldiği kelimedeki anlamla birleştiğinde, kelimeyi başka bir hale değiştiriyor. Daha fazla uzatmadan örnek üzerinden irdelemeye geçelim.

Örnek olarak “*-at-*” köksesini kullanalım. Sözü fazla dolaştırmadan öncelikle şunu söyleyelim: “*-at-*” köksesi bir fiil değildir. Kökses olarak bir sıfat, bir isim ya da herhangi başka bir birim değildir. Kısa bir tanımla hem kök ses hem de “*-at-*” köksesi için şunu söyleyelim: Kendinden çıkan tüm kelimelerin özünü ve anlam bakımından temelini oluşturan yerdedir. Sözü getirmeye çalıştığımız yer burasıydı. “*-at-*”, bir fiil kökü değildir, bir sıfat değildir, bir isim ya da bağlaç da değildir. Bunların hepsine eşit uzaklıkta / yakınlıkta bir yerdedir. Hepsinin kökenindedir.

Bir köksesi fiile dönüştürmek için gerekli olan fiil kullanıcısı ve fiil ekidir. Sıfata dönüştürmek için sıfat eki kullanmak yeterlidir. İsim olması isim eki almasıyla sağlanır. Tüm bu ekler birbirinden bağımsız, özgün eklerdir / seslerdir.

“-at-” köksesini fiile dönüştürmeye uğraşalım. Türkçe’de bir kökü ya da köksesi fiile dönüştürmek için kullanılan yalnızca bir ek vardır, o da *t* harfidir. Bu ekin hareketi en çok çağrıştıran okunuşu *et*’tir. Aynı zamanda bu kendi başına bir köksestir. Bu sesin fiil eki olmasını sağlayan özelliği ise hareketin her türlü-sünün kendinden çıkmasıdır. Yani herhangi bir kelimenin herhangi bir yerinde *t* varsa orada mutlaka bir hareket vardır; eğer yoksa hareket de yoktur.

Et’in içinde barındırdığı hareket, anlam bakımından hareketin herhangi bir türüne benzetilemez; çünkü saf harekettir. Hareketin her türünü içinde barındırır. Bu hareket türlerinden biri de fiil olarak karşımıza çıkar. Sadece kelimenin sonuna bir kullanıcıyla beraber geldiğinde fiil eki olarak belirginleşir. Aksi durumlarda bu hareket fiile dönüşmez. Ya da şöyle söyleyelim: Hareketin her türünü içinde barındıran bu ses, doğru yerde ve bir kullanıcıyla beraber olduğunda fiil eki olur. Bu şartlar gerçekleşmediği takdirde *et*’te hareket fark edilse de fark edilmese de, fiil şeklinde bir işlevi olduğundan bahsedilemez.

Fiil eki yukarıda da söylediğimiz gibi sadece bir tanedir. O da mevcut bilgilerde di’li geçmiş zamana karşılık gelen bir yeredir. Örnek fiili oluşturarak o fiil üzerinden irdelemeye devam edelim. Bir fiil şöyle oluşur: ‘at-t-ğ’ (at-et-oğ); okunuşu *attu* şeklindedir. Fiil eki olan *et* “-at-” köksesinden sonraki *t*’dir. Fiilin kullanıcısını ise fiilin sonunda bulunan iyelik / aidiyet eki yani buradaki *ğ* belirler; bu ek, fiili *o*’ya ait kılar. (Bu konu ‘O’nun Fiil Sonu İyeliği’ başlığı altında ayrıntılarıyla anlatılmıştı.) Türkçede bir fiili bu yolla elde ederiz. Fakat ‘O’nun Fiil Sonu İyeliği’ bölümünde ele almadığımız ve zihinde kalan bir soru işareti olarak canlanabilecek şu duruma da değinmeden geçmeyelim: Fiilin sadece kelimenin sonundaki aidiyet ekinden önce gelen *et* sesinde olduğunu söylemekle; örneğin *atıyor* kelimesini, fiil olarak değerlendirememekten bahsetmiş oluyoruz. Bunun açıklamasını yapmadan geçmek doğru olmayacaktır. *Atıyor*; bir fiil kelimesi değil, bir *zaman kelimesi*’dir. (Zaman kelimesini birazdan daha ayrıntılı olarak ele alacağız.) *Atıyor*’un bir fiil kelimesi olabilmesi için ona mutlaka hareketin (*et*) ve kullanıcının (*ğ*) eklenmesi gerekir.

Yani kelime ancak *atıyordu* olduğunda bir *fiil kelimesi* olur. Hareketi ve kullanıcıyı eklemedikçe fiile dönüşmesi imkânsızdır. *Attı* kelimesinde olduğu gibi *atıyordu* kelimesinde de kullanıcı ğ dolayısıyla o'dur. Şunu tekrar vurgulayalım: Bir köke (*at*) kullanıcı (ğ) ile birlikte hareket (*et*) eklenirse orada fiil (*at-et-ğ*) gerçekleşmiş olur. Fakat bunlardan biri eksik bırakılırsa kelimenin fiile, *fiil kelimesi*'ne dönüşmesi imkânsızdır.

Şimdi de yukarıda buraya atıfta bulunduğumuz *zaman kelimesi*'ne geçelim. Bir kökse, tavrı ve karakteri tıpkı *et* sesine benzeyen fakat zaman eki olan *er* sesi eklendiğinde o kelime *zaman kelimesi* olur. Aynı köksesten örnekleyelim; *atar* (*at-er*). Kelimenin bu halini bir sıfat olarak düşünebiliriz. 'Atar damar' terkihi bu kelimeyi sıfat olarak anlamamızı kolaylaştırır. Fakat *atar* kelimesinin sıfat olarak anlayışımızda yer etmesine sebep olan asıl etken, onun bir zaman kelimesi olmasıdır. Geniş zaman kalıbındaki bir kelimenin, bir başka kelimeyle terkil edilmesi onun sıfat olması için yeterlidir. Bir zaman kelimesi, sıfat olarak kullanılmaya müsait bir alana kolayca taşınabiliyor diyebiliriz.

Bir zaman kelimesi kesinlikle hareketli bir kelime, bir hareket kelimesi değildir. Yani bir zaman kelimesi aynı zamanda fiil değildir ve olamaz. Yukarıda *atıyor* kelimesinin hareket, yani fiil kelimesi değil zaman kelimesi olduğunu söylemiştik. *Atıyor* ve *atar* kelimelerindeki zamanlar birbirlerinden farklıdır. Kısaca *atıyor*'u *yor'lu zaman*, *atar*'ı ise *zaman kelimesi* olarak tayin ettiğimizi söyleyelim.

Burada, zamanın hareketten, hareketin zamandan bağımsız işlediğini söylemiş oluyoruz. Elbette ikisinin bir kelimede yan yana geçtiği olacaktır. Fakat yan yana geçtikleri yerlerde bile birbirlerine karışması imkânsız iki tekse temsil ederler. Sözü fazla uzatmadan, fiil ekinin geldiği her kelime fiil kelimesidir dediğimizi hatırlayalım. Bunu söyleyerek şunu da söylemiş oluyoruz: Bir fiil kesin olarak kendi zamanındadır. Yani '-dı' ekinin geldiği her kelime, fiil zamanı diye tanımlanması ya da zamansız olduğunun kabul edilmesi gereken bir hareket alanındadır. Yani bir fiil kesin olarak şimdinin öncesinde olmak zorundadır. Fakat içinde şimdinin öncesinde gerçekleştiğine dair zaman bakımından bir ek bulunmuyor. Dolayısıyla *attı* kalıbındaki her kelime sadece kullanıcısıyla beraber hareketin anlatıldığı bir durumu, işi tarif eder. İçinde herhangi bir zamana

karşılık gelecek ne bir ek ne de bir ses mevcut değildir. Kısacasını şöyle söyleyebiliriz: Geçmiş zaman yoktur. Ya da geçmişteki bir zaman, zaman sesleriyle tarif edilemez. Bu yüzden hareket kelimesi (yani fiil) ve zaman kelimesi birbirlerinden çok başka yerlerde dirler.

Şimdi ise yazının başlarında sözünü ettiğimiz fiil-sıfat terkiibine gelem. Örnek olarak yine aynı kök sesi yani “-at-”ı kullanalım. Bu sefer köksese getireceğimiz ek, kitabın neredeyse her sayfasında kendinden bahsedilen -en iye-lik ekidir. Kelimeyi kuralım; *at-an*. (Bu bahsin daha iyi anlaşılması için kitabın başlarındaki ‘Soğan Neyi Soğar?’ bölümünün hatırlanması yararlı olacaktır.) Bu kelime *attm* ya da *attm* kelimesi gibi bir fiil kelimesi değildir. Dolayısıyla bu kelimelerdeki kullanıcılarla *at-an* kelimesindeki özne arasında büyük fark var. Öncelikle *at-an* kelimesi kesinlikle bir fiil kelimesi değildir. Çünkü içinde fiil eki bulunmuyor. Bir zaman kelimesi de değildir. Bunun gerekçesi de aynı. İşte bu açıklamaları yapmaya zemin bulamadığımız için kitabın içinden çıkarmak durumunda kaldığımız yazının sorun olarak görünen tarafı burasıydı. Eğer *atan* kelimesine fiil-sıfat demiş olsaydık önce bunun fiil olduğunu sonra da sıfata dönüştüren bir ek almış olduğunu kabul etmiş olacaktık. Fakat şimdi de karşımıza, bu kalıbı nasıl tanımlayacağımız sorunu çıkıyor. Yukarıdaki *fiil kelimesi*, *zaman kelimesi* terkiibi gibi doğru anlaşılabilir bir terkiip kurmalıyız. Yani *özne kelimesi* diyebiliriz.

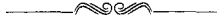
Söylemeden geçmememiz gereken bir başka husus ise yine köksese eklenen seslerden ğ ekidir (okunuşu ‘oğ’ şeklindedir). Bu ek, fiil sonu iyelik / aidiyet eki olarak kullanıldığı yerlerde, fiil kullanıcısı olarak o’nun yerini tutuyordu; daha doğru bir ifadeyle, o’nun fiile aidiyetini sağlıyordu. Bu ek “-at-” köksesine geldiğinde kelime *atğ* oluyor. Fakat ğ’nin, fiil sonu aidiyet eki olarak geldiği yerlerde okunmadığı gibi, burada da okunmadığını göz önünde bulundurmalıyız. Bu açıklamadan sonra kelime *atı* şeklinde okunan bir şekle giriyor. *Atı* kelimesinin anlamı, seçtiğimiz köksesten ötürü çok kolay fark edilmiyor. Niteliğinin tanımlanması bakımından şunlar söylenebilir; *atı*; “-at-” köksesinin, içinde barındırdığı *at-ar*, *at-an* ve *at-tı* anlamlarının özetinin durmuş halinin ismi mahiyetindedir. Başka bir örnek üzerinden anlatmaya çalışırsak, “-öl-” köksesine bu ek geldiğinde kelime *öl-üğ* şeklini alıyor; yani *ölü*. Şimdi şu kelimelerin aralarındaki irtibata dayanarak, eklerin farklılığının kelimeyi farklı bir tür olarak ayırdı-

ğını unutmadan bir değerlendirme yapalım; *öldü, ölen, ölür, ölü*. İşte ğ, değinge-
li ya da değingesiz bir köksese geldiğinde *ölü, atı, yapı, satı* gibi kelimeler oluşturu-
yor. Fakat burada oluşan kelimeler müşahhas isimler şeklinde değildir. Öyle
olabilmesi için ğ'nin sertleşmesi ve *k* sesine dönüşmesi gerekirdi. Hatırlanaca-
ğı gibi bu konu, 'Nesnelerin Şahsiyetinin Belirlenmesi' başlıklı bölümde örnek-
leriyle işlenmişti. Söylemeye çalıştığımız, eğer sondaki ğ sesi *k* sesine dönüşmüş
olsa *atı, atık* olacaktır. *Atık* kelimesinin isim olduğunun anlaşılması ise çok da-
ha kolaydır. Fakat aynısı *ölü* kelimesinde gerçekleşmiyor. Yani *ölük* ölmüş olana
verilmiş ismi çağrıştırmıyor. Dolayısıyla ğ'nin nasıl bir kelime oluşturduğu uma-
rız daha iyi anlaşılmalıdır. Kısaca şöyle söyleyebiliriz: Bu ek, köksesin alabileceği
durumun ismini belirliyor ve durumu tanımlıyor.

Yukarıda, köksese gelecek dört ekten bahsettik ve bunların kökü nasıl
bir kelimeye dönüştürdüğünü örnekleriyle gösterdik. Tabii ki bu eklerin dışın-
da başka ekler de var. Fakat onlardan, sözü daha fazla uzatmamak için bah-
setmedik.

türkçe
düşünmek

G elelim bütün bunları niçin söylediğimize. Bütün bunları, bir dilin düşünceyi nasıl doğurduğunu / şekillendirdiğini anlatabilmek maksadıyla söyledik.

Türkçe düşünmek; bütün bunları temel alarak düşünmeyi gerektirir. Yani Türkçe düşünmek; örneğin fiilin, hareketin saf hali olan *et*'in hareket türlerinden biri olduğunu, *t*'nin olmadığı yerde hareketin de olmayacağını, her fiilin bir kullanıcıya muhtaç olduğunu, fiil kullanıcılarının fiilin sonunda bir iye-lik eki aracılığıyla fiili bir kullanıcıya ait kıldığını, zamanın *r* harfinin bulunmadığı yerde bulunamayacağını, *-n*'nin özne ve *-ğ-k*'nin de durum / isim eki olduğunu temel alarak düşünmeyi gerektiriyor.

Bu başlık altında düşünmekten kastımız kapalı devre dilsiz ya da matematik gibi bir meslek diliyle düşünmek değildir. Bütün öğrenilmiş düşünme biçimlerini aşan, gerçek bir düşünmedir. Henüz herhangi bir mantık içinde yerini almamış olan ve bir disiplinin alt kolu olamayacak olan bir alanda ve o alanın kendine özgü yapı elemanlarıyla düşünmekten söz ediyorum Türkçe düşünmek derken.

En başından başlayalım. Türkçe; düşünürken kurgusal ya da kurgusal olmayan çözümlenmiş herhangi bilinen bir mantık kullanmaz kendisiyle düşünürken de konuşurken de. Bu anlamda bakırdır ve daha üstünde bir bakışa izin vermeyecek kadar ilk(s)el bir yerde durur. Düşüncenin akışı ve sınırları dilin izin

verdiği ve yönlendirdiği yordamla ilerler. Bunu kesin bir bilgi sayabilirsiniz. Bize hangi yapı kesin bir bilgi sunabilir. Bir düşüncenin düşünce sınıfına girebilmesi için ilk ihtiyaç duyduğu şey, kendini dilin cümleleriyle ifade edebilmesidir. Düşünce, cümle sıralaması mantığına göre kendine dil içinde yer ve ifade alanı bulur. Düşünceye açılmış olan alan ya da alınmış olan izin, dilin anlamı nasıl bir biçime ve nasıl bir yöne ileteceği, düşünen kişi ne kadar titiz olursa olsun dilin salık verdiği ya da salıverdiği yöne gitmeye zorunlu kalır. Bu dilin kendi kendine düşünmesi ya da dilin kendi kendine konuşmasıdır.

Bunun yanında bir dilde düşünmek ya da yazmak, takip eden ya da okuyan bir başkasını tasavvur etmeyi de zorunlu kılar. Kullandığımız başlık, takip eden ya da okuyan bir diğerinin anlamasını ya gerekli ya da yüksek seviyeden zorunlu sayar. Çünkü dille seslenmek -bu seslenme yazmak şeklinde bile olsa- bir muhatap tasavvur ettirir. Türkçe düşünmek muhatapsız düşünmeye ya da konuşmaya genel olarak açıktır. Fakat muhatapsız düşünüş, dilin boğumlarını çözmeye, düğümlerini güvermeye olanak tanıyan içerde bir ikinci kişiyi zorunlu kılar. Konuşmaya muhatap gerçek biri ya da gerçek sayılacak kadar geliştirilmiş kişiyken, düşünmenin muhatabı çeşitlilik gösterir. Düşünce kişinin kendi kendine kurup geliştirdiği, kimi zaman sadece kendinin anlayabildiği kapalı bir işlem yürütmedir. Bu özelliğiyle gelişmiş bir düşünce genel olarak dile sığmaz ve daha derinlikli başka bir yapı arzular.

Düşünce dilin sınırlarını aşmışsa ya da mevcut dille ifade olunmak istemiyorsa dili düşünmeye yönelir. Dilin çeperlerini zorlar, isimleri, fiilleri ve kullanılabileceği ne kadar araç varsa hepsini genişleterek yürürlüğe koymaya çalışır.

Türkçe; teknik özellikleri gereğince her yeni alana genişleyebilen, her derinliğe erişebilen bir mayayı her zaman saklı tutmaktadır. Biz Türkçedeki bu yarı canlı olan şeyin mayalanmasını, Türkçe düşünmek başlığı altında göstermeye niyetiiz.

Diller sesler üzerine kurulmuştur. Fakat sessiz olarak da anlamı ya da hiç değilse meramı işaretler üzerinden iletebilirler. Tek tek seslerin bir dil tarafından anlamlı olması o dilin derinlik seviyesini gösterir. Geniş bir alana yayılmamış görünüyorsa da genişlemeye de açıktır. Türkçede; dilin en küçük birimi olan sesler anlamlıdır. Daha da önemlisi Türkçe, anlamı insanın içine koyarak dili baş-

latır. Türkçe düşünmenin başlangıç noktası da buradadır, her ne kadar Türkçe başlamak için bir nokta varsaymıyor olsa da.

Türkçe düşünmek, başlangıç olan yerden başlatır. Bu şu demektir: düşünmek için kullanılan herhangi bir şablon Türkçe düşünmenin içinde yer alamaz. Türkçede varlığı birbirine bağlı 'zıt olan ya da gölge olan' ikili üçlü ortak yapılar bulunmaz. Türkçede hiçbir kelime bir diğer kelimeye göre konumlanmaz. Her bir kelime kendi kökünden gelir ve kendi anlamına kökü ve aldığı ekler dolaşısıyla ulaşır. Bütün sesler ve anlamlar bir tek sese ve kuşatıcı tek bir 'o'ya göre konumlanır. Hiçbir ses, kelime, anlam o'nun yerini belirlediği bir diğer ses, kelime ya da anlama göre yerini belirlemez. Bütün anlamlar bir tek o'ya göre konumlanır ve o'nun neresinde ve nasıl yer bulabilmişse odasında ve o şekilde vardır. Diğer bütün kelime ve anlamlardan bağımsız sadece o'ya dolaysız olarak bağlıdır. Öyle ki bu bağ çok dikkat etmedikçe görülmez bile. Bu durum bütün Türkçe kelimeleri yalın, duru ve baskısız kılar. Bu konu Türkçenin en derininde olan şeydir. Türkçe düşünmek bu duru, derin ve yalın olanlarla başlar. Başlamalıdır. Türkçenin düşünme biçimine ulaşmak daha çok elde edilen bir durum değil erişmek şeklinde bir ulaşmaktır. Hiçbir şeyin bir diğer şeye doğrudan ya da dolaylı olarak ilişkisinin olmadığını kabulüyle başlayabilecek bir düşünüşün, başlangıç olarak bir nokta önermeyeceği açıktır. Başlangıç noktası olmadığı için Türkçe düşünmek düz çizgisel bir düşünüş olamıyor. Bir kelimedenden yola çıkılarak sürdürülen bir düşünüş sizi kaynağına ulaştıracaktır. Bu düz çizgisel bir düşünüştür. Türkçede anlam düz çizgisel bir yol izlemez. Böyle bir yol la yürütülecek bir düşünüşün ulaşılacak sonucu sonuçlardan sadece biridir ve Türkçeden sayılmaz. Türkçede anlam geniş bir alanda akmaktadır. Dil bu genişliği korur ve sürdürür. Şablon içeren bütün düşünüşler ve konuşmalar Türkçenin doğruluğuyla örtüşmez.

Bu yazı Türkçe düşünmenin ne olduğunu ve nasıldığını anlatmaya elbette yetmeyecektir. Fakat hiç değilse kitabın neredeyse tamamında, hatta düşünmekle bağlantısı olmadığı sanılan yerlerde bile Türkçe düşünmenin örneklerine rastlarsınız.

Özetle Türkçe düşünmek, anlamı insanın içinden başlatır. Seslerin hepsi bir tek sese bağlanır. Ses ve anlam ilişkisi doğrudandır ve kesindir. Anlam ge-

ri dönüşlü olarak sadece kendi köküne ulaştırır ve sadece kendi kökünden sorumludur. Spesifik bir nokta işaret etmez ve buna da izin vermez çünkü spesifik Türkçe değildir. Türkçede fiiller de isimdir. Fiiller her çekildiğinde yeni isimler oluşturur.

Türkçe düşünmeyi düşüncenin kendisinin anlatıldığı yerden anlamayı beklemeyin. Türkçe düşünmek, çözümü sorunun bulunduğu yerde aramamaktır.

sözlükçe

Teksesler: Teksesler, seslendirilemeyen ünsüz/sessiz seslerdir. Ünlüler yardımıyla seslendirilmeleri yoluyla köksesleri oluşur. Dolayısıyla kökseslerin de kendilerinden çıktıkları, seslendirilemeyen bu seslere teksesler denir (örn. *n*, *t*), kendisinden çıkan bütün kök seslerin anlamlarını barındırdıkları için, anlam yoğunlukları çok yüksektir. Başka bir deyişle cevherler, anlam yoğunluğu itibariyle denetlenemeyecek bir seviyededirler.

Kökses: Türkçede kelimelerin kendisinden anamlanarak çıktığı sese kökses denir. Kökses, telâffuz edilemeyen bir kök harfin seslendirilmesini sağlayacak bir ünlü harf almasıyla oluşur. Fiiller, isimler, sıfatlar hattâ bağlaçlar, kökseslerin başlarına gelen değinge ve sonlarına gelen ekler yardımıyla kökseslerden çıkar. Yalın haliyle bir şeylere isim olsa da, kök sesin anlamı bu kullanımla sınırlı değildir. Kökses, kendisinden çıkan bütün kelimelerin taşıdığı anlamları içinde barındıracak bir yoğunluğa sahiptir. İmlâ olarak çift tırnak içinde başta ve sonda kısa çizgi ile gösterilir. Ör: “-en-”, “-et-”.

Dört okunuş: Telâffuz edilemez durumda olan tekseslerin, ünlü alarak seslendirilebilir hale gelme şekilleridir. Dört okunuş; *a*, *e*, *ö* ve *o* sesleriyle gerçekleşir. Sonlarına ğ eklenip uzatıldıklarında inceleri elde edilir. Buna göre dört okunuşun inceleri sırasıyla *ı*, *i*, *ü* ve *u*’dur.

Değinge: Kökseslerin başlarına gelerek köksesin anlamına yön verirler. Türkçede sona gelen eklerden farklı olarak, belli bir düzeneğe göre veya ardışık olarak eklenmezler. Dolayısıyla ek olarak değerlendirilmeleri ya da ön-ek sayılmaları uygun değildir. Kökseslerin başına gelerek, akarsuya (köksese) kaynaklığı noktada yön vermeye benzer bir işlev üstlenirler. Başlıcası, izafiyet bildiren *b-* değişkesidir.

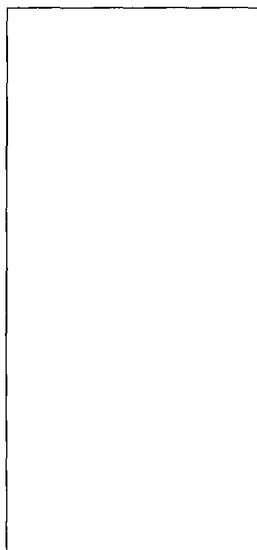
***b-* İzafiyeti:** *b-* değişkesinin anlamını ifade eden tanımdır. Başka bir deyişle *b-* değişkesi, başına geldiği köksese *b-* izafiyeti anlamı katar. İdrak edenin, benliğinin bulunduğu yerin, bulunmadığı yere göre / izafeten konumuna işaret eder. *Bu* ile *o*, *bura'sı* ile *ora'sı*, *bakmak* ile *görmek* ve nihayet *ben* ile *sen* arasındaki izafiyet ilişkisi üzerinden anlaşılabilir.

Kelime türleri: Bir kelime türünün ortaya çıkması için o türe ait eklerin bulunması şarttır. Kelime türlerinin başlıcaları; *-t* hareket ekiyle yapılan hareket kelimesi (yani fiil kelimesi ya da fiil), *-r* zaman ekiyle yapılan zaman kelimesi, *-n* özne ekiyle yapılan özne kelimesi ve *-ğ/-k* durum / isim ekiyle yapılan durum / isim kelimesidir. Sözü ettiğimiz kelime türleri *yat* ile örneklendirilecek olursa, sırasıyla *yattı*, *yatar*, *yatan* ve *yatı(-ğ)* / *yatak* elde edilir.

Ses anlam kuralı: Türkçede, ses benzerliği bulunan tüm kelimeler anlamaları bakımından da birbirlerine benzemek zorundadırlar. Bu durum; genel kabul gördüğü şekliyle, sadece bazı kelimeler için değil; kökseslerin yalın halleri ya da kökseslerden ortaya çıkmış kelimelerin içerdiği tüm ses parçacıkları için, yani tek tek bütün köksesler, hattâ kök harfler için de geçerlidir. Bu kuralın önemi; değişmeler, kelime sonuna gelen ekler, ünlü harfler arasındaki geçişler ve yukarıdaki tabloda bulunan eklerle birlikte düşünüldüğünde açıklık kazanacaktır.

indeks

A

Anlam 14, 23, 24, 29, 30, 31, 32, 43,
63, 64, 69, 70, 71, 73, 74,
76, 77, 78, 79, 80, 81, 82,
87, 88, 97, 101, 102

Artı 77

B

Ben 13, 14, 15, 19, 20, 24, 25, 26, 27,
32, 33, 39, 40, 41, 42, 43,
44, 45, 46, 47, 54, 55, 56,
58, 63, 64, 69, 70, 72, 75,
76, 82, 83, 102

D

Değinge 20, 29, 37, 38, 43, 82, 101,
102

Dil 14, 15, 19, 37, 65, 96, 97

Düşünce 95, 96

E

Ek 19, 27, 28, 30, 31, 33, 37, 42, 44,
45, 46, 56, 57, 58, 64, 69,
70, 73, 85, 87, 88, 89, 90,
91, 102

F

Fil 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 39, 42,
44, 49, 52, 55, 57, 64, 69,
70, 71, 72, 73, 74, 75, 76,
79, 87, 88, 89, 90, 95, 102

H

Hareket 63, 65, 70, 71, 72, 73, 75, 79,
80, 88, 89, 90, 95, 102

İ

İsim 24, 28-32, 44, 57, 58, 59, 67, 68,
70, 87, 88, 91, 95, 101, 102
İyelik 24-33, 42, 44, 45, 46, 57, 87, 88,
90, 95
İzaft 13, 20, 38, 43, 44, 47, 74

K

Karacaoğlan 47, 51, 52, 54
Kavram 31, 32, 33, 44, 67
Kelime 14, 15, 20, 25, 29, 30, 31, 32,
33, 37, 39, 41, 45, 47, 53,
56, 59, 63, 64, 65, 66, 67,
68, 69, 70, 71, 72, 73, 74,
75, 76, 77, 78, 79, 81, 82,
89, 90, 91, 97, 102
Kendi 39, 41, 42, 46
Kök 19, 20, 23, 24, 29, 30, 63, 64, 65,
66, 69, 70, 71, 72, 74, 87,
90, 101, 102
Kökses 14, 19, 20, 23, 24, 26, 37, 38,
44, 45, 46, 63, 65, 66, 70,
73, 87, 101

M

Mantık 95
Mutlak 19, 41, 44, 46, 47, 52, 54, 55,
65, 66, 67, 69, 75, 80

N

Nesne 13, 20, 24, 28, 29, 31, 40, 41,
46, 48, 49, 52, 56, 57, 58,
59, 63, 64, 65, 67, 69, 71,
72, 74, 91

O

O 13, 19, 20, 24, 26, 27, 28, 39, 40,
41, 44, 46, 49, 50, 55, 56,
57, 58, 59, 60, 64, 65, 66,
67, 68, 69, 70, 72, 74, 75,
76, 80, 81, 83, 88, 89, 90,
97, 101, 102

Orhun Kitabeleri 39

Ö

Özne 63, 64, 65, 66, 69, 70, 72, 75, 82,
83, 90, 95, 102

S

Sabitses 65, 66, 69
Sen 13, 19, 20, 24, 25, 26, 27, 44, 45,
55, 63, 64, 69, 70, 72, 76,
82, 83, 102
Ses 23, 24, 26, 37, 39, 44, 45, 49, 57,
65, 66, 67, 68, 74, 75, 87,
88, 90, 97, 102

T

Tekses 20, 37, 63, 64, 65, 66, 68, 69,
70, 71, 72, 73, 74, 75, 76,
77, 79, 80, 82, 89, 101
Türkçe 14, 19, 20, 28, 37, 47, 49, 67,
75, 78, 88, 93, 95, 96, 97,
98

U

Uzantıses 65, 66, 67, 73

V

Var 13, 47, 48, 52, 53, 54, 55

Y

Yok 13, 47, 48, 52, 53, 54, 55

Z

Zaman 66, 70, 71, 73, 88

Zıtlık 81, 82

Zihin 13, 27, 29, 39, 53, 58, 59, 60, 75,
76, 77, 78, 88

yoldakiler...

I- ANA METİNLER

İslâm Düşüncesi / Muhammed İkbâl

İslâm Düşüncesinin Yeniden İnşası / Muhammed İkbâl

Tarih ve Devlet Felsefesi / Hegel

Batı Düşüncesinin Bunalımı / Husserl

Düşünmek Nedir? / Martin Heidegger

Batı Uygarlığının Alacakaranlığı / Jacques Maritain

II- ARA/CI METİNLER

Endülüs Medeniyeti / M. Florin

İslâm Medeniyeti / Gustave Le Bon

Tarih Boyunca Medeniyetlerde Eğitim Düşüncesi / Edward D. Myers

III- REFERANS METİNLER

Siyasi Düşünce Ansiklopedisi (3 cilt)

Alev Erkilet, Yusuf Kaplan, David Miller (der.)

külliyyat'ımız...

I. ANA METİNLER KÜLLİYATI

Düşünce Tarihi / Klasik İslâm Düşüncesi Külliyyatı

Düşünce Tarihi / Klasik İslâm Düşüncesi Külliyyatı

Ta'rifât / Cürcânî

El-Fihrist / İbn Nedim

Düşünce Tarihi / Klasik İslâm Düşüncesi / Gazâlî Külliyyatı

El-Hudûd

El-Makasid

Düşünce Tarihi / Klasik İslâm Düşüncesi / Fârâbî Külliyyatı

El-Elfâz

El-Hurûf

Düşünce Tarihi / Klasik İslâm Düşüncesi / Endülüis Düşüncesi Külliyyatı

Düşünce Tarihi / Klasik İslâm Düşüncesi / Selçuklu Düşüncesi Külliyyatı

Düşünce Tarihi / Klasik İslâm Düşüncesi / Osmanlı Düşüncesi Külliyyatı

Düşünce Tarihi / Klasik Batı Düşüncesi Külliyyatı

Düşünce Tarihi / Klasik Batı Düşüncesi Külliyyatı

Pre-Sokratikler Külliyyatı

Aristo Külliyyatı

Eflatun Külliyyatı

Aziz Augustine Külliyyatı

Thomas Aquinas Külliyyatı

Descartes Külliyyatı

Spinoza Külliyyatı

Kant Külliyyatı

Schopenhauer Külliyyatı

Hegel Külliyyatı

Düşünce Tarihi / Klasik Çin Düşüncesi Külliyyatı

Düşünce Tarihi / Klasik Çin Düşüncesi Külliyyatı

Konfüçyüs Külliyyatı

Tao Külliyyatı

Düşünce Tarihi / Klasik Hint Düşüncesi Külliyyatı

Budizm ve Hinduizm Külliyyatı

Düşünce / Çağdaş İslâm Düşüncesi Külliyyatı

Düşünce / Çağdaş İslâm Düşüncesi / İkbâl Külliyyatı

İslâm Düşüncesi

İslâm Düşüncesinin Yeniden-İnşası

Muhammed İkbâl

Düşünce / Çağdaş İslâm Düşüncesi / Bin Nebi Külliyyatı

Kısrân Fenomeni / Mâlik bin Nebî

Düşünce / Çağdaş İslâm Düşüncesi / Attas Külliyyatı

İslâm Düşüncesine Giriş / Seyyid Nakib el-Attas

Düşünce / Çağdaş İslâm Düşüncesi / Hanefti Külliyyatı

İslâm'ın Medeniyet Projesi / Hasan Hanefti

Düşünce / Çağdaş İslâm Düşüncesi / Câbirî Külliyyatı

Kur'ân Araştırmaları (3 Cilt) / Muhammed Âbid el-Câbirî

Düşünce / Çağdaş Batı Düşüncesi Külliyyatı

Düşünce / Çağdaş Batı Düşüncesi Külliyyatı

Batı Uygarlığının Alacakaranlığı / Jacques Maritain

Düşünce / Çağdaş Batı Düşüncesi / Nietzsche Külliyyatı

Putların Alacakaranlığında

Deccal / Sahte İsa

Kudret İradesi

Böyle Buyurdu Zerdüşt

Friedrich Nietzsche

Düşünce / Çağdaş Batı Düşüncesi / Heidegger Külliyyatı

Düşünmek Nedir? / Martin Heidegger

II. ARA/CI METİNLER KÜLLİYATI

Düşünce / “Yeni Düşünür Tipi” Külliyyatı

Düşünce / “Yeni Düşünür Tipi” / Görgün Külliyyatı

Anlam ve Yorum / Tahsin Görgün

İlâhî Sözün Gücü / Tahsin Görgün

Düşünce / “Yeni Düşünür Tipi” / Göktaş Külliyyatı

Beñseñoğ / Türkçenin Ruhu

Runa Simi / İnsan Dili

Lahit

Zihin Evreni

Varlık ve Suçluluk

Hüseyin Rahmi Göktaş

Düşünce / “Yeni Düşünür Tipi” / Aydın Külliyyatı

İslâm Düşüncesi (3 Cilt) / Salih Aydın

Düşünce / Çağdaş Batı Düşüncesi Külliyyatı

Düşünce / Çağdaş Batı Düşüncesi / Whitehead Külliyyatı

Düşüncelerin Serüvenleri

Süreç ve Gerçeklik

Bilim ve Modern Dünya

Bilim, Felsefe ve Eğitim

Alfred North Whitehead

Düşünce / Çağdaş Batı Düşüncesi / Mumford Külliyyatı

Gelecek Yorumları / Lewis Mumford

Düşünce Tarihi Külliyyatı

Medeniyetler ve Düşünce Tarihi (3 Cilt) / Peter Watson

Düşünce Tarihi / Batı Düşüncesi Tarihi Külliyyatı

Batı Düşüncesi Tarihi / 2 Cilt / Richard Tarnas

Medeniyet Tasavvuru Külliyyatı

Medeniyet Tasavvuru Külliyyatı

Endülüs Medeniyeti / M. Florin

Medeniyet Nedir? / Ananda Coomaraswamy

Medeniyet Felsefesi / Jan Hellenus Ferguson

Medeniyet Tasavvuru (4 cilt) / Yusuf Kaplan

1-Medeniyet Tipolojileri: Üç Tarz-ı Medeniyet

2-Tekno-paganizm: Öküze Bakan Tren

3-Yeni Bir Medeniyet Tasavvuru: Kitap, Mîzan, Hadid

4-Öncü Varoluş Kuşağı: Âlim, Ârif, Hakîm

Medeniyet Tasavvuru / Karşılaştırmalı Medeniyetler Tarihi

Medeniyetlerin Yükselişleri ve Çöküşleri / Christopher Dawson

Medeniyet Tasavvuru / İslâm Medeniyeti

İslâm Medeniyeti / Gustave Le Bon

Medeniyet Tasavvuru / Eğitim Tarihi

Tarih Boyunca Medeniyetlerde Eğitim Düşüncesi / Edward D. Myers

Medeniyet Tasavvuru / Şehircilik

Şehirler ve Medeniyetler / Christopher Hibbert

Şehirlerin Tarihi, Tarihlerin Şehri / Oscar Handlin & John Burchard (der.)

Tarih Külliyyatı

Tarih / Avrupa Tarihi Külliyyatı

Avrupa Tarihinin Oluşumu / William McNeill

Tarih / Tarihyazımı Külliyyatı

Tarihyazımın Tarihi / Harry Elmer Barnes

Tarihin Yazılması / Michel de Certeau

Tarihe ve Tarihyazımına Yeni Yaklaşımlar / Edmund Burke (der.)

Tarihçiler ve Yaşayan Geçmiş / Allan J. Lichtman & Valerie French

Tarih / Tarih Felsefesi Külliyyatı

Tarih Düşüncesi (3 cilt) / Yusuf Kaplan (der.)

1-Tarihin (ve Tarihyazımının) Tarihi

2-Tarih ve Sanat

3-Tarihin Sonunları ve Sonunların Tarihi

Yeni Bilim / Giambattista Vico

Çağdaş Toplum ve Tarih Felsefeleri / Pitirim Sorokin

Batı Uygarlığının Krizi / Edward Carpenter

Tarih / Tarih Felsefesi / Spengler Külliyyatı

Batı'nın Çöküşü (2 Cilt) / Oswald Spengler

Tarih / Bilim Tarihi Külliyyatı

Modern Bilim Tarihi / Thomas Goldstein

Kültürel Araştırmalar Külliyesi

Kültürel Araştırmalar Külliyesi

Kültür Kalıpları / Ruth Benedict

Üç Dünya Çağı'nda Kültür / Michael Denning

Hümanizm: Batı Kültürünün Enkızı / John Carroll

Eleştiri Kültürü, Kültür Eleştirisi / Giles Gunn

Kültürel Araştırmalar / Mekân Felsefesi

Mekân Felsefesi / Neil Leach (der.)

Kültürel Araştırmalar / Kültür Felsefesi

Kültür Felsefesi / Yusuf Kaplan (der.)

Kültürel Araştırmalar / Antropoloji

Kültürlerin Yorumları / Clifford Geertz

Kültür / Adam Cuper

Aklın Antropolojisi / Paul Robinov

Sanat Külliyesi

Sanat / Sanat Felsefesi Külliyesi

Sanatın İlkeleri / R. G. Collingwood

Film / Film Teorileri Külliyesi

Sinemada Aşkın Dil / Paul Schraider

Postmodern Sinema ve Kaos / Rıdvan Şentürk

Film Felsefesi: Felsefe Öldü, Yaşamın Sinema! / Yusuf Kaplan

Sinemanın Dünyası, Dünyanın Sineması / Yusuf Kaplan (der.)

İletişim Külliyyatı

İletişim / İletişim Teorileri Külliyyatı

Medya Teorisi / **Fred Inglis**

Enformasyon Devrimi Efsanesi (Genişletilmiş Baskı)

Yusuf Kaplan (der.)

İletişim / İletişim Felsefesi

Postmodern Çağda İletişim Felsefesi / **Richard Coyne**

Medya Eleştirisi ve Felsefesi / **Theodore Rozsak**

İletişim Felsefesi: Medya Epistemolojisi ve Ontolojisi / **Yusuf Kaplan**

İletişim / Televizyon Teorisi

Televizyona Karşı Dört Argüman / **Jerry Mander**

Sosyal Teori Külliyyatı

Sosyal Teori Külliyyatı

Modernlik ve Dinin Protestanlaşması / **Ernst Troeltsch**

Seküler Aklın Ötesi / **John Milbank**

Sosyoloji: Biyografik Bir Yöntem / **Peter Berger**

İlişkilerin Kopması ve Sosyolojinin Doğuşu / **Bruce Mazlish**

İlerleme Fikri: Kökeni ve Gelişimi / **J. B. Bury**

Kitlelerin İsyanı / **Ortega y Gasset**

Sosyal Teori / Lasch Külliyyatı

Narsisizm Kültürü: Kaybolan Umutlar Çağında Amerikan Hayat Tarzı

Ailenin Çöküşü: Kalpsiz Bir Dünyada Cennet

Christopher Lasch

Sosyal Teori / Shils Külliyyatı

Toplumun Oluşumu / **Edward Shils**

Sosyal Teori / Nisbet Külliyyatı

Sosyal Değişim ve Tarih: Batılı Gelişme Teorisinin Görünümleri

Sosyal Filozoflar

İlerleme Fikrinin Tarihi

Sosyolojik Düşünce Geleneği

Robert Nisbet

Siyaset Teorisi Külliyyatı

Siyaset Teorisi Külliyyatı

Büyük Siyasî Fikirler (2 cilt) / Michael Curtis

Fransa'daki Devrim Üzerine Düşünceler / Edmund Burke

III. REFERANS METİNLER KÜLLİYATI

Düşünce Tarihi

Düşünce Tarihi Ansiklopedisi (12 Cilt) / Editör: Yusuf Kaplan

Medeniyet Tasavvuru / İslâm Medeniyeti

İslâm Medeniyeti (20 Cilt) / Editör: Yusuf Kaplan

Dinler Tarihi

Dünya Dinleri Ansiklopedisi (2 Cilt) / John Renard

Siyasî Düşünce

Siyasî Düşünce Ansiklopedisi (3 cilt)

Alev Erkilet, Yusuf Kaplan, David Miller (der.)

BENŞEŖOĖ TÜRKÇENİN RUHU

Dil mi öncedir yoksa anlam mı?

Anlam, dil ve düşüncenin eseri midir?

Ya da anlam kendi evreninde dil ve düşünceden bağımsız olarak mı vardır?

Anlam denizine daldırılan sesler anlamı nasıl ve ne şekilde bizlere çeker?

Dilin kalbi hangi sestir?

Hüseyin Rahmi Göktaş, BenşeŖoĖ kitabında bu soruların cevabını arıyor. Fakat bu arayış bulmaktan ziyade aramayı merkeze alan bir çabaya denk. Yaptığı, dili düşünmek. Dile yolculuk yaparak dile gelmeyi aramak.

Klasik dilbilim çalışmalarının bakamayacağı bir derinlikte dile eğilen Hüseyin Rahmi Göktaş, bizlere aslında bir yol haritası sunuyor. Dil ve düşüncenin ötesinde yer alan anlama ulaşmanın çabasını güdüyor. Bu sırada yürüdüğü yol, dil ve düşünce ile anlama nasıl varılacağına tarifini veriyor. Bu tarif, aynı zamanda kendi dilimizin duraklarını, düzlük ve yokuşlarını gösteriyor bizlere.

Ruh nasıl ki anatomik açıdan hücrelerimize ilişirse dilin ruhu da seslere ilişiktir. Zira dili kapsayan anlam ancak sesler sayesinde bizlerin seviyesine iner. Hüseyin Rahmi Göktaş yapmış olduğu çalışmada; bu önemli tespitlerin yanında, hangi hücreye ruhun hangi tarafının ilişik olduğunu aramakla da kalmıyor, ruhun ilk hangi hücreye indiğinin cevabını arıyor. Anlamın ilk olarak indiği, dilin kalbi hüviyetindeki sesin peşine düşüyor.

Hüseyin Rahmi Göktaş: 1978'de Niğde'de doğdu. Dil ve zihin alanında özgün düşünceler geliştiriyor. "Teorisi Olmayan Biçimsiz Yapılar" üstüne düşünmesini sürdürüyor. Öncü bir dil-zihin paradigması geliştiriyor.

KÜLTÜR YATIRIMLARI 00924

KİTAPCI METİNLERİ 0018

DİĞ. FİDANCI 0011 / KÜLTÜR YATIRIMLARI GÖRÜLMEZ KÜLTÜR YATIRIMLARI 001

ISBN 978-805-5876-20-0

9 788055 976200

